

సాను—ఇటువంటిరూపమునుగూడఁ దెలిసికొలేనియీతనిదృష్టి నిరర్థకముకదా ?

రాజు—ఇం దామె యెవ్వరని నీ వ్రాహ్మించెదవు ?

విదూ—ఇదిగో విడిపోయినముడినుండి పూలుజాతెడు కొప్పుతోను జెమ్మటపట్టిన మొగముతోను మిక్కిలి చాఁచినచేతులతోను నీళ్లుపోయుటచే మృదువైన క్రొంజగుళ్లుగల మామిడిచెట్టుయొక్క పార్శ్వమునందుఁ గొంచె మలసియున్నట్టుగా లిఖింపఁబడిన యీమె శకుంతల యనియుఁ దక్కినవారు చెలికత్తెలనియు నూహించెదను.

రాజు—నీవు నిపుణుఁడవు. నాసాత్వికభావచిహ్నము లిక్కడను నున్నవి.

గీ. చెమటపట్టిన వ్రేళ్లంటి చెడి యొకింత

మలినమయి కానఁబడెడు రేఖలకుఁబొంత ;

బాష్పకణములు చెక్కులపయినిఁ బడుచు

నిదిగొ కన్పట్టెడును వర్ణ మిచట నుబికి.

చతురీకా ! ఈవినిదస్థానము సగమే వ్రాసితిని. కాఁబట్టి యిప్పుడు నీవు వెళ్లి తూలికను దీసికొనిరమ్ము.

చతు—అయ్యా ! మాధవ్యా ! ఈచిత్రపుఁబలకను బట్టుకొమ్ము. నే నిప్పుడు మరల వచ్చెదను.

రాజు—ఇది నేనే పట్టుకొనెదను. (అని చెప్పినట్టుచేయఁగా, చతురీక వెళ్లెను.)

రాజు—గీ. కనులయెదుర ముకా గనఁబడ్డకాంత విడిచి

వేమఱును జిత్రగత గారవించు నేను,

నడిమిదారిని జలపూర్ణనదిని వదలి

వచ్చి యెండమావులఁ గోరువాఁడనై తి.

విదూ—(తనలో) ఈయన నిజముగా నేనుదాటివచ్చి యెడమాపులలోనే తగులుకొన్నాడు. (ప్రకాశముగా) మిత్రుడా ! ఇక్కడ నీంకను వ్రాయవలసినది మఱియేమున్నది ?

సాను—సందేహములేదు. నా చెలి కేయే ప్రదేశములు మనోహరములోవాని వానిని వ్రాయఁదలచి యున్నాడు.

రాజు—మాధవ్యా ! వినుము.

చె. పులినములందు హంసయుగము ల్వహరించెడుమాలినదినన్,
బలుహరిణంబులున్న తదుపాంతపవిత్రహిమాద్రిపాదమున్,
వలువలు గట్టుకొలులను వర్తిలు వృక్షముక్రింద నిట్టికొ
మ్ములఁ దనకన్న గోకికొనుముగ్ధమృగిన్, లిఖింపఁగోరెదన్.

విదూ—(తనలో) ఈచిత్రఫలకము ప్రేలుగడ్డములుగల తాపసబృందములతో నింపఁదగునని నేనుభావించెదను.

రాజు—మిత్రుడా ! మఱియు నేనుద్దేశించిన శకుంతలాభరణమునొకదానిని నే నిందు మఱచిపోతిని.

విదూ—అదియేది ?

సాను—వసవాసుల శరీర శౌకుమార్యమునకుఁ దగిన దేవోయియుండును.

రాజు—గీ. కేసరములు చెక్కులదాఁకఁ గ్రిందప్రేలఁ

జేర్పనైతి శరీరంబు చెలువచెవిని,

స్తనములకుమధ్య శారదచంద్రకిరణ

కోమలమృణాళసూత్రంబుఁ గూర్పనైతి.

విదూ—ఓయీ ! ఈమె యెంచుచేతనో యెట్టికలువజేకులకాంతిచే నొప్పు హస్తాగ్రముతో మొగముమాటుకొని బెదరిబెదరి యున్నట్లున్నది. (సావధానముగా విమర్శించి చూచి) ఆహా ! బానిస కొడుకు పూజేనలదొంగ యైన యాగండుతుమ్మెద యీమెమొగముమీఁదికి గంతువేయుచున్నది.

రాజు—ఓయీ ! నీవీదువ్వుని నివారింపుము.

విదూ—అవినీతులను శిక్షించునీవే దీనిని వారింతుటకు శక్తుడవు.

రాజు—సరే. ఓయీ ! పుష్పలతాప్రియారీ! ఇక్కడవాలు చునేల శ్రమమునుభవించెదవు?

గీ. దగగొనియు నీకు ననురక్త యగుచు నిదిగొ

పుష్పమున నిల్చి మధుకరి పూవుచేనె

నీవులేకుండగను దాను ద్రావలేక

యెదురుచూచెడు నీకొర కిప్పు డకట !

సాను—ఇప్పుడిది చక్కగా వారింపబడినది.

విదూ—ఈజాతి వారింపబడినను వక్రస్వభావముగలది.

రాజు—ఓయీ ! ఈవిధమున నీవు నాశాసనమున నిలువకు న్నావు. కాబట్టి యిప్పుడు వినుము.

చ. వరతరునూత్న పల్లవవిభారమణీయమునౌచు, నేను బల్
గరుణమెయిన్ రతోత్సవములన్ మఱిపాన మొనర్పనొప్పునుం
దరియధరోష్ఠబింబమును దాఁకెదవేనియు నిన్నుఁ బట్టి, బం
ధర ! కమలోదరంబునను బంధన మే నొనరించెదం జూచి.

విదూ—ఇటువంటి కఠినదండనమున కదేల భయపడకుండును ?
(నవ్వి తనలో) ఈతఁ డిప్పుడు వెట్టివాఁ డయిపోయినాఁడు. ఈతని
సాంగత్యముచేత నేనును నిట్టివాఁడనయ్యెతిని. (ప్రకాశముగా) ఓయీ !
ఇది చిత్తరువుగదా ?

రాజు—చిత్తరువేమి ?

సాను—ఇప్పుడు నేనుసహితము నిజము తెలిసికోలేకపోతిని.
వ్రాతలోనున్నట్లుగానే భావించుకొనడి యీతనివిషయమయి చెప్ప
వలసినదేమున్నది ?

రాజు—మిత్రుడా ! ఇప్పు డీదోషైకదర్శిత్య మెందుచేత ?

గీ. తన్మయముచేసి హృదయంబుఁ దథ్యముగను

దర్శనమఖంబు పొందుచుఁ దనరునాకు

స్మరణకు దెచ్చి, యయ్యయో ! మరల నిపుడు
చెలువ నొనరించితివి నీవు చిత్తరువుగ.

(అని బాష్పములు విడుచుచున్నాడు.)

సాను—ఆహా ! ఆద్యంతములులేక యీవిరహమార్గ మపూర్వ
ముగానున్నది.

రాజు—మిత్రుడా ! విరామములేని యీనుఃఖము నేనెట్లునుభ
వింపుదును ?

క. వనితను గలలోఁ గలసెద

ననుకొన్నను, జాగరముల నదియుం జెడియెన్;

ఘనబాష్పంబులు కాంతను

గనుఁగొనఁగా నీవు చిత్తగతనై నఁ గటా !

సాను—శకుంతలయొక్క యవమానదుఃఖమును నీవు సర్వవి
ధములచేతను బోఁగొట్టినాడవు.

చతురిక—(ప్రవేశించి) దేవా ! జయమగుఁగాక ! జయమగుఁ
గాక ! రంగులపెట్టెను బట్టుకొని యీవైపునకు బయలుదేరితిని.

రాజు—తదనంతరము.

చతు—త్రోవలోఁ దరళితో వచ్చుచున్నవనుమతీదేవి దీనిని
నేనేభర్తగారికిఁ దీసుకొనిపోయి యిచ్చెదనని నాచేతిలోనుండి బలా
త్కారముగా లాగుకొన్నది.

విదూ—అదృష్టవంతురాలవుగనుక నిన్ను విడిచిపెట్టినది.

చతు—కొమ్మకుఁ దగులుకొన్నదేవిగారి యుత్తరీయమును దర
ళిక వదలించునంతలో నేను దప్పించుకొని వచ్చినదానను.

రాజు—మిత్రుడా ! మన్ననచేత గర్వితురాలయియున్న దేవి
వచ్చినది. నీవీచిత్తరువును రక్షింపవలయును.

విదూ—నన్ననిచెప్పము. (చిత్తఫలకమును బట్టుకొనిలేచి)
నీ పీయంతఃపుర కాలకూటమునుండి విముక్తఁడవయినవత్సమున, మేఘ

ప్రతిచ్ఛంద మనుమేడమీఁద నుండెద నన్నుఁ గూఁక వేయుము. (అని వేగముగా నిష్క్రమించెను.)

సాను—హృదయము వేతొకరిమీఁదఁ దగిలియున్నను, బూర్వగౌరవమును నిలిపియున్నాఁడు. కావున నితనిసౌహృదము స్థిరమయినదిగానున్నది.

ప్రతీ—(లేఖచేతఁబట్టుకొని ప్రవేశించి) దేవా ! జయమగుఁగాక ! జయమగుఁగాక !

రాజు—వేత్రవతీ ! నీవు త్రోవలో దేవిని జూడలేదుగదా ?

ప్రతీ—నాచేత లేఖనుజూచి దేవి వెనుక మరలినది.

రాజు—కార్యజ్ఞురాలుగనుక నాకార్యమునకుఁ బ్రతిబంధము కలుగనీయదు.

ప్రతీ—దేవా ! “ధనసంశయము లెక్కపెట్టుటకుఁ జాలనేవు పట్టినందున నేఁడు పౌరజనకార్య మొక్కటిమాత్రమే యిప్పుడు విచారించఁబడినది. ఈపత్రికయుదు లిఖింపఁబడినయావ్యవహారమును దేవరవారు చిత్తగింతురుగాక !” అని మంత్రి విన్నవించుచున్నాఁడు.

రాజు—పత్రిక యీలాగునఁ గనఁబజువుము.

ప్రతీ—(చేతి కిచ్చుచున్నది.)

రాజు—(చదివి) ఏమీ ! నముద్రవ్యవహారియైన ధనమిత్రుఁడనువణిజుఁడు సంతానహీనుఁడును దీనుఁడునయి యోడమునిగి మృతినొందినాఁడు గనుక వానిసౌత్తంతయు రాజునుజేరవలయు’ నని మంత్రి వ్రాసియున్నాఁడు. అక్కటా ! అనపత్యత కష్టముగదా ! బహుధనసంపన్నుఁడగుటవలన నతనికి బహుభార్యలుండి యుండవచ్చును. ఆతని భార్యలలో నెవ్వరియైన గర్భిణియై యున్నదేమో విచారించవలయును.

ప్రతీ—ఆతనిభార్య సాకేతశెట్టి కూతునకుఁ బుంశవనము జరిగినదని యిప్పుడే వినియున్నాను.

రాజు—గర్భస్థశిశువును దండీధనమున కర్హమైనదే. పోయినది మంత్రితోఁ జెప్పము.

ప్రతీ—దేవరవారి సెలవుప్రకారము చేసెదను. (అని బయలుదేఱెను.)

రాజు—వేత్ర వ్రతీ ! ఇటురమ్ము.

ప్రతీ—ఇదిగో వచ్చితిని.

రాజు—సంతతి యున్నది లేదనెడి యీవిచార మెందుకు ?

గీ. ప్రజ లెవరి నెవ్వరిని బ్రాణబంధువులను
దారు పోఁగొట్టుకొందురో వారలెల్ల,
దురితమునఁ దక్క, దుష్కృతధరణివిభుఁడె
సర్వమునకంచు, నెల్లెడఁజాటవలయు.

ప్రతీ—ఈవిధమునఁ జాటింపవలసినదే. (నెడలిపోయివచ్చి మరలప్రవేశించి) కాలమునఁగురిసిన వర్షమువలె దేవరవారియాజ్ఞ నందఱును గొనియాడిరి.

రాజు—(వేడినిట్టూర్చువిడిచి) ప్రతీహరీ ! సంతానాభావము చేత నిరాధారములై నవంశములలో మూలపురుషులయనంతరము సంపదలీవిధముననే పరులపాలగునుగదా ? నాయనంశరమునను బూరువంశసంపద లకాలమున విత్తనములు చల్లిన భూమివలెనేకాఁగలవు.

ప్రతీ—అట్టియమంగళము కలుగకుండునుగాక !

రాజు—ఇసి ! నేను సమానన్నమయిన శ్రేయస్సునే యవమానించినాఁడను.

సాను—ఇతఁడు నిస్సంశయముగా మనసుచేతఁ జెలినుద్దేశించియే యీవిధముగాఁదన్ను నిందించుకొనుచున్నాఁడు.

రాజు—గీ. స్థిరతఁ దనయందు వంశప్రతిష్ఠ గన్న
ధర్మపత్నిని విడిచితిఁ దగవుమాలి,
కాలమునవిత్తనంబులఁ గలయఁజల్లి
మంచిఫలవేళ భూమిఁద్య జించినట్లు.

వషాంకము.

సాను—నీనంతరి యింక నవిచ్చన్నము కాంగలదు.

చతు—(ప్రతీహరితో నేకాంతముగా) వేరవతి ! ఈవర్తకుని వృత్తాంతముచేత రాజు మిక్కిలి మతికలఁగి భయపడు చున్నాఁడు. ఈయననూరడించుటకు మేఘప్రతిచ్ఛందమునుండి పూజ్యుడైనమాధవ్యునిఁ దీసికొనిరమ్ము.

ప్రతీ—మంచిమాట చెప్పితివి. (అనినిష్క్రమించెను,

రాజు—ఆహా ! దుష్యంతునిపితృదేవతలు సంశయదశనొంది యున్నారు.

ఉ. అక్కట ! నాయనంతరమునందు యథావిధిగాఁగఁ దర్పణం
బిక్కులమందు నిచ్చునతఁ డెవ్వఁ డటంచును సంతో లేమిచేఁ
బాక్కుచు నింక నేనిడువఁబోయెడు సశ్రులలోనఁ దుడ్వఁగాఁ
జిక్కిననీరు త్రాగుదురు చేడ్పడి మాపితరుల్ నిజంబుగన్.

(అని మూర్ఛపోవుచున్నాఁడు.)

చతు—(తొట్టుపాటుతోచూచి) స్వామీ ! ఊరటచెందుఁడు.

సాను—కటకటా ! ఈతఁడు దీపమును గలిగియుండియుఁ దెర మఱుఁగుగానున్నదోషముచేతఁ జీకటి ననుభవించుచున్నాఁడు. నేనిప్పుడే యీతనిని సుఖునిగాఁ జేసెదను. అట్లుకాదు. యజ్ఞభాగముల కొరకాశక్తులయియున్న దేవతలే శీఘ్రకాలములో నీభర్తనిన్ను భర్త పత్నిగాఁ జేకొనునట్లు చేయఁగలరని యింద్రునితల్లియే శకుంతలనూరడించుచుండఁగా నేను విన్నాను. కాబట్టి యంతకాలమువఱకును గని పెట్టుకొని యుండఁదగును. ఈయావద్యవృత్తాంతము చేత నాప్రియసఖి నూరడించెదను. (అని ఆకాశ మార్గమున నిష్క్రమించుచున్నది.)

తెరమఱుగున—రక్షింపుము రక్షింపుము.

రాజు—(తెలివితెచ్చుకొనియాలకించి) ఆయ్యా ! మాధవ్యుని యార్తనాదమువలెనున్నది—ఓరీ ! ఎవ రెవ రక్కడ ?

ప్రతీ—(ప్రవేశించి) దేవా ! ప్రాణసంశయము నొందియున్న నీమిత్రునిఁ గాపాడుము.

రాజు—అపిన్నవాని నెవడు బాధించుచున్నాడు?

ప్రతి—కంటికగపడకుండ నేదో భూతమెత్తుకొనిపోయి యాతనిని మేఘప్రతిచ్ఛంద మనుమేడయొక్క కొట్టకొనను జెట్టినది.

రాజు—(లేచి) అల్లెన్నటికిని జరగదు. భూతములు మాగృహములనుం దిరస్కరించునా? అట్లుకాదు.

గీ. దినదినము నొక్కటఁ బ్రమాదజనితదోష
ములను నావె నేదిన్నఁగఁ దెలియఁజాల;
నింకఁ బ్రజలలోపల నెవ్వఁ డేవిధమున
మెలఁగునో పుంర్థముగ నెట్లు తెలియవచ్చు?

తెరయందు—ఓమిత్రుడా! అయ్యో! అయ్యో!

రాజు—(గతిభేదముచే నడచి) చెలికాడా! భయపడకు. భయపడకు.

తెరలో—అయ్యో! అయ్యో! ఎట్లుభయపడకుండును? ఏఁడవ్వఁడోనన్న మెడవెనుకకువంచి చెఱకువలె గట్టిగా విఱుచుచున్నాడు.

రాజు—(చూపుచిడించి) ధనుస్సు ధనుస్సు.

యవనిక—(విల్లుచేతఁబట్టుకొని ప్రవేశించి) దేవా! ఇదిగో హస్తత్రాణసహితముగా ధనుస్సు.

రాజు—(బాణసహితముగా విల్లుపుచ్చుకొనుచున్నాడు.)

తెరయందు—గీ. గొంతుక్రోవిక్రోన్నెత్తురు గ్రోలఁగోరు
నేను బశువును బులియట్ల నిను వధింతు;
నార్తులభయంబు నుడువ బాణాసనంబు
పూనుదుష్యంతుఁ డిపుడు నిన్ బ్రోచుఁగాక!

రాజు—(రోషముతో) ఏమీ! నన్నే పేర్కొనుచున్నాడు! ఓపీనుఁగులదిండి! నిలుపు, ఇప్పుడేసీపనియగును. (విల్లెక్కుపెట్టి) వేత్రవతీ! సోపానమార్గముచూపు.

ప్రతి—దేవా! ఈలాగు. ఈలాగు. (అందఱును త్వరతో నడుచుచున్నారు.)

రాజు—(అంతటనుజూచి) ఇక్కడ నేమియులేదే !

తెరమటుఁగున—అయ్యో ! రక్షింపుము. నేనిక్కడనిన్నుఁజూచుచున్నాను. నీవునన్నుఁ జూడకున్నావు. పిల్లిపట్టినయెలుకవలె అతుకునందు నిరాశుఁడనై యున్నాను.

రాజు—ఓరీ ! తిరస్కరణీవిద్యచేత గర్వితుఁడవై యున్నావు. నాయత్త్రము నిన్నుఁజూడఁగలదు. ఇదిగో బాణమును సంధించుచున్నాఁడను.

గీ. హంస క్షీరపానముచేసి యందులోన

చేరియున్న బలంబు వర్జించునట్లు

వధ్యుఁడ వగునిఁ వధియించి బాణమిదియు

రక్షణముసేయు రక్ష్యుఁడౌ బ్రాహ్మణేంద్రు.

(అని బాణముసంధించుచున్నాఁడు.)

[అప్పుడు విదూషకునివిడిచి మాతలి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

మాత—ఉ. ఇంద్రుఁడునీశరాళి కసురేంద్రుల లక్ష్యులఁ జేసెఁగాన రాజేంద్ర ! భవచ్చరాసనము నెక్కిడుమిప్పుడు వారిమీఁద నిస్తంద్రత; మిత్రవర్గముదేనం దగుఁగాక భవత్స నన్నతాసాంద్రకటాక్షపాతములు, శాతశరం బరివోయఁజెల్లునే ?

రాజు—(అత్త్రముపసంహరించి) ఓయీ ! మాతలీ ! ఇంద్రసారథికి స్వాగతము.

విదూ—(ప్రవేశించి) నన్ను యజ్ఞపశువును జంపినట్లు చంపినవానినే యితఁడు స్వాగత మడిగి గౌరవించుచున్నాఁడు !

మాత—(చిఱునవ్వుతో) ఆయుష్మంతుఁడా ! నీసన్నిధికి నన్ను దేవేంద్రుఁడు పంపిన పనివినుము.

రాజు—సావధానచిత్తుఁడనయి యున్నాను.

మాత—కాలనేమిసంతతియైన దుర్జయమగు రాక్షసగణము కలదు.

రాజు—కలదు. నేనీవరకే నారదునివలన వినియున్నాను.

మాత—ఉ. నీచెలియైనయింద్రునకు నిక్కమజయులు వారు; వారలన్
 బీచ మడంతు వీవు రణమేదిని నంచును వానవుండు సం
 కోచము లేక నమ్ము; రవి కూల్పంగలేనితమంబు నుర్విలో
 నేచి నిశాకరుండు నశియింపఁగఁ జేయఁడ రాత్రివేళలన్.

కాబట్టి నీవాయుధమును ధరించి యిప్పుడే యాయుధరథము నెక్కి
 శత్రుజయమునకయి బయలుదేలుము.

రాజు—నే నీయింద్రునిగౌరవముచేత ధన్యుడనయినాడను.
 మఱి మీఱుమాధప్యసి విషయమున నట్టలచేసితిరి ?

మాత—అదియుఁ జెప్పెదను. నీవేకారణమువలననో మన
 స్తాపముచేత వివశుడవయియుండుటచూచి యవతల నీకుఁ గోపము లే
 ప్పించుటకై యట్లుచేసితిని. ఎట్లన—

గీ. చితుకులు కదల్చుటను నగ్ని చెలఁగి మండు;
 చెడుగుఁ జేయుటచే బాము పడగ విప్ప;
 మఱియు ట్లోభంబువలననె మానవుండును
 దనదుమహిమంబు చూపును దధ్యముగను.

రాజు—(ఏకాంతముగా) మిత్రుడా ! మాధవ్యా ! ఇంద్రుని
 యాజ్ఞ యనతిక్రమణీయముగనుక నీవేగి యీసంగతి మంత్రియైనపి
 శునునకుఁ జెప్పి నావాక్యముగా నిట్లనుము—

క. నీమతి యొకటియె యింతకు
 జేమముతోఁ బ్రజలనేలఁ జెల్లును జమ్మి;
 నామహితధను వధిజ్యం
 బై మఱియొకపనికి నిదిగో వ్యాపృతమయ్యెన్.

విదూ—మీరాజ్ఞాపించినట్లు చేసెద. (అని నిష్క్రమించెను.)

మాత—అయుష్మంతా ! రథమెక్కుము.

రాజు—మంచిది. (రథారోహణము నభినయించుచున్నాడు.)

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

అభిజ్ఞాన

శాకుంతలనాటకము.

సప్తమాంకము.

(అవ్వడాకాశయానమున రథాయాధుఁ డయినరాజును మాతలియు
ప్రవేశించుచున్నారు.)

రాజు—ఆజ్ఞను నిర్వహించినవాఁడ నయినను, నే నింద్రునిన
త్కారవిశేషమును బట్టి నన్ననుపయుక్తునివలె భావించుకొనుచున్నాను.
మాతలి—(చిటునవ్వుతో) ఆయుష్మంతుఁడా ! మీరిరువురును
సంతుష్టులుకాలేదు. ఎట్లన—

గీ. ఇంద్రుఁ డొనరించు సత్కార మెంచి నీవు
సలువునుపకృతి లఘువుగఁ దలఁచె దీవు ;
వజ్రియును నీమగంటిమివలనఁ బొంగి
తనదుసత్కారమును నెంచుఁ దక్కువగను.

రాజు—మాతలీ ! అట్లుకాదు. అతఁడు దేవతలసమక్షముననర్థా
సమునఁగూరుచుండఁబెట్టికొని నన్నుఁబంపునప్పుడు చేసినసత్కారము
కోరికకు మించి యున్నది గదా ?

గీ. ప్రార్థనము చేయ మది నెంచి పజ్జనిలుచు
నందను జయంతుఁ గని చిటునవ్వు నవ్వి,
వజ్రి హరిచందన మలంది పక్షమందుఁ,
దానె నామెడ వైచె మందారమాల.

మాత—నీ పమరేంద్రునివలన నేదిపొంద నర్హుఁడవుకావు ?
చూడుము—

గీ. సౌఖ్యపరుఁడైన యింద్రునిస్వర్గమునకు
ననురకంటకొన్మూలన మయ్యె రెంట—

నిపుడు భరదీయ బాణసమ్మద్ధిచేత,
దొల్లి సరసింహుక్రొవ్వాడి గోళచేత.

రాజు—ఇక్కడ శత్రువు మహిమయేకదా స్తవనీయము ?

ఉ. భృత్యజనుల్ మహత్తరసుకృత్యముల స్మరవేర్చిరేని, యా
కృత్యము లట్లానర్చుట యధీశులమన్ననపెంపునం జామీ!
నిత్యము సగ్రభాగమున నిల్చి యమారుని నట్లు సూర్యుడౌ
న్నత్యము చూపకుండిన, నణంపగలండా యతండు చీకటిన్?

మాత—ఇదిసరే. (కొంచెముదూరముపోయి) ఆయుష్మంతుఁ
డా ! అదిగో స్వర్గపురి వెనుకనడచుచున్ననీకీర్తి సాభాగ్యమునుజూడుము.

గీ. వేల్పునుందరు లొక్కింత చాల్చు, మిగిలి
నట్టిరంగులఁ గల్పలతాంశుకముల
దేవతలు వీరె శ్రావ్యగీతికల నీడు
చరిత వ్రాయుచున్నా రథసంగతముగ.

రాజు—మాతలీ ! రాక్షసులతో యుద్ధముచేయవలె నను నా
శ్రముచేత గతదినమంతరిక్షమున కెక్కునప్పుడు స్వర్గమార్గమును
దిన్నఁగాఁ జూడలేదు. మన మిప్పుడే వాయుపథమున నున్నాము?

మాత—గీ. ఏది గగనగంగను నహియించు, నేది
నప్తబుష్పిచుండలంబుల సంచరించు,
వాటి యుపేంద్రవిక్రమనిస్తమస్కమేది,
యట్టిపరివహనిలమార్గ మండ్రుదీని.

రాజు—మాతలీ ! అందుచేతనేకదా యంతరింద్రియ బహిరిం
ద్రియ సహితముగా నాయంతరాత్మప్రసన్నమగుచున్నది. (రథచక్ర
ములఁజూచి) మనము మేఘమార్గమునకు దిగుచున్నాము.

మాత—ఎట్లు తెలిసినది ?

రాజు—

మానిని. చాతకముల్ రథచక్రపుటాకులసందులఁ బర్చిడు చుండుటచే,
నీతురంగంబులమేనఁ దట్టితుల యెక్కుడు కాంతులుక్రమ్ముటచే,

నాతరినీరము లోగల మేఘచయంబుపయిన్ జనుచుండుట లే
రే తెలుపుంజుమి తుంపురుగుంపుల నీతడియైతగు నేములతోన్

మార—ఓమహారాజా ! ఇంకొకక్షణమునకు మీరు మీయ
ధికారభూమియందే వర్తింపఁగలరు.

రాజు—(క్రిందుచూచి) వేగముగా దిగుచుండుటవలన మను
ష్యలోక మాశ్చర్యదర్శనమయి కనఁబడుచున్నది.

చ. అదె మహి ప్రస్ఫూటాద్రిశిఖరావళిసుండియు డిగ్గునట్ల యా;
మొదఘలుతోఁపఁ జెట్టుడిగె మున్నటులాకులలో నడంగుటల్;
నదులు తొరంగె డాయుట జలంబు కనంబడనట్టిరూపమున్;
బదిగ నెవండా భూమి నిటుప్రక్కకుఁ ద్రోసెదూరీతి లోఁచెడున్.

మార—చక్కఁగాఁజూచితివి. (నగారవముగాచూచి) ఆహా !
భూమియత్యంత రమణీయముగా నున్నది !

రాజు—మారలీ ! అదియేది ? పూర్వాపరసముద్రములదాఁక
వ్యాపించి బంగారునీరుపూసినట్లు మెఱయుచు సంధ్యాకాల మేఘసమూ
హమువలెఁ బర్వతము కనఁబడుచున్నది.

మార—రాజా ! ఇది హేమకూట మనుకింపురుషపర్వతము.
తాపసులసిద్ధిశ్రేయమున దీనినిజూడుము.

గీ. బ్రహ్మపుత్రుడైన మరీచివలనఁ బుట్టి
దేవదానవులకుఁ దండ్రీయై వెలుంగు
కశ్యపప్రజావతి దాను గరము నిష్ఠ
భార్యతోఁగూడ నిందుఁ దపంబు చేయు.

రాజు—(సాదరముగా) అట్లయిన శ్రేయముల దాటిపోరాదు.
ఆపూజ్యునకుఁ బ్రదక్షిణము చేసి పోవఁగోరెదను.

మార—మంచిసంకల్పము (అని దిగుటనభినయించుచునాఁడు.)

రాజు—(విస్మయముతో)

గీ. చక్రనేములు శబ్దంబునలుప నిందుఁ;
గ్రమ్ముకొనుచుఁ బరాగంబు కానఁబడదు;

త్కూలముఁ దాఁకకుంటచే న్మందనంబు
 దిగియుఁ దోచుచునున్నది దిగనియట్లు.
 మాత—ఇంద్రునకును దేవరవారికిని గలవిశేష మింతే.
 రాజ—మాలి! మారీచాశ్రమ మిం దెక్కడ ?
 మాత—(చేతితోఁ జూపుచు)
 సీ. వల్మీకమున నర్థభాగంబువఱకును
 మునిఁగినదేహంబు మురువుచూపఁ
 బాములకుబుసముల్ పయిఁ బర్వీయున్నట్టి
 వక్షస్థలము చాల వన్నెమీఱఁ,
 వలయంబు లగుజ్జ్వలవలికాతతిచేతఁ
 గడువీడ్చినొండెడుకంత మమర,
 మూఁపులదాఁకను వ్యాపించినపులుగు
 గూళ్లతోడిజడలగుంపు తనర,
 సీతపోధనన త్తముఁ డింపుమిగులు
 సాగురీతిని గరము నిశ్చలతపూని
 యర్కమండలమునకును నభిముఖముగ
 నిలిచియున్నాఁడు చూడు మీనెలవునందు.
 రాజ—దుష్కరతపశ్శాలివై ననీకు నమస్కరించెదను.
 మాత—(పగ్గములుపట్టిరథమునిలిపి) ఓమహారాజా! ఇదె యది
 తిపెంచినమందారవృక్షములుగలకాశ్యపాశ్రమమును బ్రవేశించినారము.
 రాజ—స్వర్గమును మించినదీసిద్ధిసానము. ఇవ్వు డమృతసరస్సు
 నందు మునిఁగిన వానివలె నయినాఁడను.
 మాత—(రథమునిలిపి) దేవర దిగవచ్చును.
 రాజ—(దిగి) మాలి! నీ వివ్వ డేమి చేసెదవు ?
 మాత—రథము నేను నియమించినచోటనే యుండును. నేను
 ను దిగియెదను. (అలాగునచేసి) దేవా! ఇటు. (కొంచెమునడచి)
 పూజ్యలయినబుష్పలతపోవనభూములనుజూతము.
 రాజ—ఓయీ! విస్మయముతోఁ జూచుచున్నాను.

చ. అమరతరుప్రళస్తవనమం దనుధారణవృత్తి గాలిచే,
సుమహితకాంచనాంబుజరజోవిలసజ్జలమందు స్నానమున్,
దమిని మణిప్రదేశముల ధ్యానమా, నచ్చరలొద్ద సంయమం,
బమరఁదపఃఫలం బితరులందునెడన్ దవ మొప్పు వీరికిన్.

మాల—మహాత్ములకోరిక పయిపయిని బాటుచుండునుగదా !
(కొంచెమునడచి యాకాశమునఁజూచి) ఓయీ వృద్ధశాకల్యా ! పూ
జ్యఁడయిన మారీచమహర్షియేమి చేయుచున్నాఁడు ! దాతాయణి త
న్నుఁ బ్రతి నతాధర్మము లడుగ మహర్షి పత్ని సహితయైనయామెకుఁ జె
ప్పచున్నాఁడనుచున్నావా ?

రాజ—(ఆలకించి) ఓయీ ! అట్లయిన మనము మునులనమ
యము కొఱకుఁ బ్రతీక్షింపవలయును.

మాల—(రాజునుజూచి) నేను వచ్చినదాఁక మీరీయశోకవృ
క్షము మొదటఁ గూరుచుండవలయును. నే నింతలో నింద్రజనకునితో
విన్నవించుటకు సమయము కనిపెట్టెదను.

రాజ—మీకుఁదోచినట్లుచేయుఁడు. (అనినిలుచుచున్నాఁడు.)

మాల—ఓరాజా ! నేనుబోయివచ్చెదను. (అనినిష్క్రమించెను.)

రాజ—(శుభనిమిత్తము సూచించి)

గీ. కోరను మనోరథం బేను గొంచెమేని,

వ్యర్థముగ నోభుజంబ ! నీ వదరె దేల ?

మును నిరాకరించిన మేలె పూనియివుడు

దుఃఖముగ మాటుచున్నది దుస్సహముగ.

తెరలో—మాను. దుండగముమాను. ఆహా ! ఎట్టు తనస్వభా
వమును గనఁబఱచుచున్నాఁడు.

రాజ—(ఆలకించి) ఇది దుష్టత్వమునకుఁ జోబుకాదు ; ఇందు
నిషేధింపఁబడువాఁడెవ్వఁడయ్యుండును ? (శబ్దమువచ్చిన దిక్కుచూచి
చిటునవ్వుతో) 'ఓహా ! ఇద్దఱు శాపస్త్రీలు వెంటరాఁగా నిందున్న
యాయబాల సత్త్వఁడగుబాలుఁడెవఁడో !

గీ. తల్లిచనులచాలు సగంబుత్రాగి కుడుచు
చున్నసింహపుఁబిల్లను హుమ్మటంచుఁ
గేసరములు గట్టిగఁబట్టి క్రీడకొఱకు
నొకట బలవంఠముగ నీడుచున్నవాఁడు.

(పయినజెప్పినరీతి పనిచేయబాలుఁడును తాపనపత్నీలును ప్ర॥)

బాలు—ఓసింగమా! ఆవులింపుము. నీదంతములులెక్క పెట్టెదను
ప్రథమ—ఓరియవిసీతుఁడా! మనబిడ్డలవంటిజంతువులనుబట్టిబా
ధించుచున్నావేమిరా? బౌరా! నీసంరంభము వృద్ధియగుచున్నది! ఋ
షిజనులు నీకుసర్వదమనుఁడనిపేరుపెట్టినందుకు నీ కిది తగియేయున్నది.
రాజు—ఇది యేమోకాని యీబాలునియెడఁ గడుపునఁబు
ట్టిన బిడ్డయందువలె నామనస్సు ప్రేమార్ద్ర మగుచున్నది. సంతానములే
కపోవుటయే నాకీవాత్సల్యమును గలిగించుచున్నది. నిశ్చయము.

ద్వితీయ—నీసీసింహపుఁబిల్లను విడిచిపెట్టనిపక్షమున, ఇదిగో
దానితల్లియైన సింహము నీమీఁదికి దుముకును.

బాలు—(చిఱునవ్వుతో) ఓహూ! నేనుమిక్కిలిబెకరిపోతిని
గదా? (అని యధరోషమును జూపుచున్నాఁడు.)

రాజు—క. బాలుఁ డితఁడు బహుతేజ

శ్శాలికి జనియించినట్లు సంభావించున్;

జాలఁగఁ గట్టెలఁగోరెడు

కీలకణంబట్ల వీఁడు కేవల మలరున్.

ప్రథమ—వత్సా! ఈబాలమృగేంద్రమును విడువుము. నీకా
డుకొనుటకు మఱియేదైన నిచ్చెదను.

బాలు—వదీ? అదితెమ్ము. (అని చేయిచాచుచున్నాఁడు.)

రాజు—ఎందుచేతనో యితఁ డీచేతియందుఁ జక్రవర్తిలక్షణ
ములనుసహితము ధరింభియున్నాఁడు. అవును—

ఉ. కోరినవస్తువున్ గొనఁగఁగోరి యొకించుక వేల్పువంచి యిం
పారఁగఁ జూచినటిమఁదుహ సము ర కి మచేతనావఁచున్.

జారుడశాంతరాళము గనంబడకుండు ప్రభాతపుష్పితాం

భోరుహనుందరంబయి యపూర్వముదావహమయ్యె దృష్టికిన్.

ద్వితీయ—సువ్రతా ! వీడు మాటలచేత మరలించుటకు శక్యండుకాడు. నీవు పోయి మావర్గశాలలో మార్కండేయుడను ఋషికుమారునియొక్క రంగువేసిన మట్టినెమలియున్నది. దానిని వీని కిం దెచ్చియిమ్ము.

ప్రథమ—యంచిది.

(అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

బాలు—నేను దీనితోనే యాడుకొనియెదను.

(అని తాపసిని జూచి నవ్వుచున్నాడు.)

రాజు—ఈదుండగీనియెడ నాకపేక్షకలుగుచున్నది.

ఉ. హేతువులేనినవ్వుల నొకించుకచూపుచు లేతదంతముల్,
వాతెరచింద నంగముగఁ బల్కుచు స్పష్టముకానివాక్కులన్,
భూతలధూళి దేహమునఁ బూయుచు మైల యొనర్చుపుత్రులం
బ్రీతిని ధన్యులైతితోడమీఁదను జేర్చి నుఖంతురెంతయుక.

తాపసి—కానిమ్ము. వీడునన్ను గణనచేయకున్నాడు. (పార్శ్వమునజూచి) ఋషికుమారులలో నిక్కడ నెవడున్నాడు. (రాజునుజూచి) ఓప్రసన్నువదనా ! ఇటువచ్చి, వీడుచిన్నతనముచేతఁజేతులతో విడిపింప శక్యముకానివట్టు పట్టి బాధించుచున్న యాసింహపులి ల్లనువిడిపింపుము.

రాజు—(దగ్గఱఁబోయి చిఱునవ్వుతో) ఓయీ ! మహర్షికుమారా !

గీ. పుట్టుకను సర్వగుణమును బూనఁదగియు,

నీకరణి నా శ్రమవిరుద్ధవృత్తిచేతఁ

జెలఁగుచును శాంతగుణమును జెఱిచెదెల;

చందనకుజంబుఁ గృష్ణాహిశాబషట్లు.

తాపసి—ఓప్రసన్నముఖుడా ! వీడు ఋషికుమారుఁడుకాడు నుమీ.

రాజు—వీనియాకారానుగుణ మయినచేష్టితమే యది తెలుపుచున్నది. అయినను మేము స్థానవిశ్వాసముచేత నీవిధముగాఁ దలఁచితిమి. అనియామె (చెప్పిన ప్రకారముచేసి బాలస్వర్ణనసుఖము పొందితనలో)

గీ. ఎవ్వనికులాంకురంబా యైయెనఁగుతిని
నంటునాగాత్రముల సుఖ మబ్బ నిట్టు,
లెవనికడుపునఁ బుట్టెనో యీశఁ డట్టి
సుకృతి మదిలోన నెటువంటిసుఖము గనునో ?

తాపసి—(ఉభయులనుజూచి) ఆశ్చర్యము ! ఆశ్చర్యము !

రాజు—అమ్మా ! ఎందుచేత ?

తాపసి—ఈబాలకునకును నీకును రూపము చుట్టటికమును దెలుపుచున్నదని యాశ్చర్యపడినదానను. అపరిచితుఁడవయ్యును, నీకితఁ డనుకూలుఁ డయ్యెననియు నాశ్చర్యపడితిని.

రాజు—(బాలునిబుజ్జగించుచు) ఇతఁడు మునికుమారుఁడు కాఁడేని మఱి యీతని కులమేది ?

తాపసి—పూరువంశము.

రాజు—(తనలో) ఈతఁడు నా కేకవంశమువాఁ డెట్లయ్యెను ? అందుచేతనేగదా యీమె యీతనిని నన్నుఁబోలినవానినిగా నెంచినది. పౌరవులకుఁ గులక్రమాగతమయిన యీవ్రత మంత్యమున నున్నదే.

గీ. వసుమతిరక్షగార్థ మెవ్వారు తొలుత
వాస మొనరింతురో దివ్యభవనములను,
వారు పిదప నియతతపోవ్రతము పూని
వృక్షమూలము లిండ్లు కావించుకొందు.

(ప్రకాశముగా) ఈప్రదేశము స్వశక్తిచేత మనుష్యులకు రాశకృతమయినది కాదుకదా ?

తాపసి—తమరు చెప్పినట్లేయగును. అప్పురస్సంబంధముచే వీని తల్లి యీదేవగురుని తపోవనమునందుఁ బ్రవవమయినది.

రాజు—(తనలో) ఆహా ! ఈవాక్యము మరల నాకాశను బుట్టించుచున్నది ! (బిగ్గరగా) ఆమె యేపేరుగలరాజర్షిభార్య ?

తాపసి—ధర్మవత్నిని విడిచిపెట్టినవానిపే రెవరుచూరింపడ
లఁతురు?

రాజు—(తనలో) ఈకథయు నాకేతాఁకుచున్నదిగదా! ఇవ్వు
డిపిల్లవానితల్లి పేరడుగుచునా? (అలోచించి) అట్లుకాదు. పరదాధపే
రడుగుట న్యాయముకాదు.

తాప—(మట్టినెమలినిచేతఁబట్టుకొని ప్రవేశించి) సర్వదమనా!
శకుంతల సత్సౌందర్యంబు చూచుము.

బాలు—(దృష్టిసారించి) మాయమ్మ యెక్కడ?

ప్రథమ—నామసాదృశ్యముచేతమాతృవత్సలుడై నయితఁడు
భ్రమపడెను.

ద్వితీయ—వత్సా! ఈపక్షియొక్క యందమును జూడుమని
పలికితిని.

రాజు—(తనలో) ఏమి! ఈతనితల్లిపేరు శకుంతలా? అయిన
నేమి? ఒక్కపేరుగలవారు పలువురుండురు. నామధేయమాత్రప్రస్తావ
ము నా కెండమావివలె విదాహంబు కలిగించుచున్నది.

బాలు—అమ్మా! ఈనుంచినెమలి నాకు రమ్యముగానున్నది.
(అని దానిని పుచ్చుకొనుచున్నాఁడు.)

ప్రథమ—(చూచి తొందరతో) ఈతనితామెతు మణికట్టనఁ
గానఁబడదు.

రాజు—తొందరపడఁబోకు. ఓతాపసీ! ఇదిసింహశాబముతోఁ
బెనఁగులాడినవ్వకు జాతిపడినది. (అనీ తీసియియ్యఁబోవుచున్నాఁడు.)

ఇద్ద—తీయకుతీయకు—ఈతఁడు తొందరపడి దీని నెట్లుతీసె
ను. (అని యద్భుతపడి తొమ్మునఁజేయివేసుకొని యెండ్లోరులను చూ
చుకొనుచున్నారు.)

రాజు—నన్ను మీరేలనివారిందితిరి?

ప్రథమ—ఓమహారాజా ! వినుము. ఇది యీదిన్నవానికి జాత కర్మసమయమునందుఁ ద్రికాలవేదియైన మారీచమహర్షియిచ్చినయవరా జిత యనునోషధి. దీనిని తల్లిదండ్రులును దాసుడుదక్క భూమిమీఁది వారు మఱియొకరు ముట్టఁగూడదు.

రాజు—మట్టుకొన్న నేమి ?

ప్రథ—అప్పుడ పామయి కలుచును.

రాజు—మీరెప్పుడైన దీనివిక్రియను బ్రత్యక్షముగాఁ జూచి యున్నారా ?

ఇద్ద—అనేకపర్యాయములు.

రాజు—(హర్షముతో తనలో) ఇప్పుడు సుపూర్ణ మయిన నా మనోరథమునకు నేనెట్లు సంతోషింపకుందును ? (అని బాలకుని కాఁగి లింగుకొనుచున్నాఁడు.)

ద్వితీయ—సువ్రతా ! రమ్మ. ఇప్పుడీవృత్తాంతమును వ్రతనిష్ఠ యందున్న శకుంతలకుఁ దెలుపుదము. (అని నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

బాలు—నన్ను విడిచిపెట్టు. నేనుమాయమ్మదగ్గరకుఁ బోవలెను.

రాజు—పుత్రకా ! నాతోఁగలసియే తల్లిని సంతోష పెట్టుదువుగాని.

బాలు—నాకు దుష్కర్మముఁడుగదా తండ్రి ? నీవుకావు.

రాజు—(చిరునవ్వుతో) ఈవివాదమే నాకు విశ్వాసము కలిగించుచున్నది.

[అప్పు డొక్కఁడగనల్లుకొన్నతలతో శకుంతల ప్రవేశించుచున్నది.]

శకుం—వికారకాలమునందు సహితము స్వభావరూపమున నున్న సర్వదమనుని యోషధినంగరివినియు నాకు నాభాగ్యమునందు నమ్మకము కలుగకున్నది. ఒకవేళ సానుమతి చెప్పినప్రకారముననే యిది సంభవించును వచ్చును.

రాజు—(శకుంతలవంకఁజూచి) ఆహా ! ఇదిగో పూజ్యురాలయిన శకుంతల !

గీ. మిగులమాసినవత్త్రంబు మేనఁ దాల్చి,
నియమకృతములు యేక వేణిని ధరించి,
శుద్ధశీలయై, యతిదయాశూన్యఁడనగు
నాదుచిరవిరహార్తి యీనాతి దాల్చె.

శకుం—(పశ్చాత్తాపము చేతవివర్ణఁడయియున్న రాజనుజుని)
ఇతఁడు నాభర్తవలె నుండలేదు. మఱియెవ్వఁడీతఁ డిప్పుడు రక్షకట్టి
యున్ననావు త్రుకునినిగాత్రసంసర్గముచేత మయిలఁగొనరచ్చుచున్నాఁడు ?

బాలు—(తల్లినిచేరి) అమ్మా ! ఎవఁడీతఁడు నన్నుఁ గొడుకని
పిలిచి యాలింగనము చేసికొనుచున్నాఁడు ?

రాజు—ఓప్రియురాలా ! నీయెడల నేనుజూపిన క్రూరత్వమును
గడపట ననుకూలఫలము నిచ్చునదియేయైనది. ఎందుచేతనన, నీవిప్పుడు
నన్నానవాలు పట్టఁ గలిగితి వనుకొనియెదను.

శకుం—(తనలో) హృదయమా ! ఊరడుము. మత్సరము
విడిచి దైవమును నాయందుఁ గరుణించెను. ఇతఁడు నాభర్తయే.

రాజు—ప్రియురాలా !

గీ. నుముఖిరో ! భాగ్యమున, మోహతమము వీడి
స్మృతినిగన్ననామ్రోల వసించె దీవు ;
సత్వరంబుగ గ్రహణావసానమునను
శశిని జేరినరోహిణినరణి నివుడు.

శకుం—ప్రాణేశ్వరా ! జయమగుఁగాక ! జయమగుఁగాక !
(అని సగముచెప్పికన్నీటిచే గద్గదస్వరమువడి విరమించుచున్నది.)

రాజు—నుందరీ !

గీ. గళముననె జయశబ్దంబు కనులనీట
నడఁగినను, నేను ధన్యుడనై నవాఁడ ;

సంస్క్రియలులేక పాటలోష్ఠంబుఁగలిగి

చెలువగుముఖంబుఁ జూడఁ గాంచితిని గాన.

బాలు—అమ్మా ! ఇతఁ డెవరు ?

శకుం—బిడ్డా ! నీభాగ్యము నడుగు.

రాజు—(శకుంతలపాదములమీఁదఁబడి)

మ. అవచూనించితినుండుఁ జింతిలకుమీ యావంతయు స్నియదిఁ ;

దవిలెన్నోహము గాఢమై యపుడు మత్స్యాంతంబులో నేలొక్కో !

భువి నిట్లుండుఁ దమఃప్రధానులమనంబుల్ భద్రముల్ వచ్చుచోఁ ;

బువుదండం దలనుండి పామనుభ్రమన్ బోఁద్రోయఁడేయంధుఁడున్ ?

శకుం—లెమ్ము. ప్రాణేశ్వరా ! లెమ్ము. ఆదినములయందు నా పుణ్యప్రతిబంధకమైనపూర్వజన్మదుష్కృతము పండిపోయెను. నిశ్చయము. అట్లు కానియెడల, నదయులయ్యును దేవరవారు నాయెడల విరసత్వము నేల వహింతురు ? (రాజులేచుచున్నాఁడు.) మఱి దుఃఖభాగినినైన నేను దేవరవారి కెట్లుస్మరణకు వచ్చితిని ?

రాజు—శోకనివారణము చేసికొని చెప్పెదను.

గీ. అధరమును బాధచేయునీయశ్రు కణము

మోహమున నుపేక్షించితి మున్ను నేను;

కదలు కనుతెప్పలందలి యుదకబిందు

విపుడు తుడిచి నేననుతాప మెడలువాడ.

(అని చెప్పినట్లు చేయుచున్నాఁడు.)

శకుం—(పేరుచెక్కిన ముద్దుటుంగరముచూచి) ప్రాణేశ్వరా !

అ యుంగరమా యిది ?

రాజు—ఈయుంగరము లభించుటవలననేనాకు స్మరణపుట్టినది.

శకుం—దేవరవారికినమ్మకముపుట్టింపవలసిన కాలముననే యిది కనబడక కష్టము లెచ్చిపెట్టినది.

రాజు—అట్లయిన, లత ఋతుసమాగమమును నూచించు పుష్పమునుంబోలె నీవు దీనిని గ్రహింపుము.

శకుం—దీనియందు నాకు విశ్వాసములేదు. దీనిని భర్తయే ధరింపవలయును.

[అప్పుడు మాతలి ప్రవేశించుచున్నాడు.]

మాత—ఏమి నీభాగ్యము ! నీవు ధర్మవత్సీ సమాగమము చేతను బుత్రముఖదర్శనముచేతను వర్ధిల్లుచున్నావు.

రాజు—నామనోరథము మంచిఫలమును బొందినది. మాతలీ ! ఈవృత్తాంత మిందు నకుఁ దెలియదుగదా ?

మాత—(చిఱునవ్వుతో) ప్రభువులకుఁ దెలియనిదేముండును? దేవా ! రమ్ము. మహాత్ముడయిన కశ్యపుఁడు నీకు దర్శన మిచ్చుచున్నాడు.

రాజు—శకుంతలా ! కొడుకుం బట్టుకొనుము. నిన్ను ముందుంచుకొనియే మహర్షిని జూడఁగోరెదను.

శకుం—ప్రాణనాయకునితోఁగూడ గురుసమీపమునకుఁ బోవుటకు సిగ్గుపడుచున్నాను.

రాజు—అయినను, అభ్యుదయకాలములయందు దిట్లు చేయవలెను. రమ్ము రమ్ము. (అని యందఱును నడుచుచున్నారు.)

(అప్పు డదితితోఁగూడ సింహాననస్థుఁ డయినకశ్యపుఁడు ప్ర.)

కశ్య—(రాజువంకఁజూపి) ఓ దక్షపుత్రీ !

శి. ఎంతయు నీదుపుత్రునకు నీలేడు తోడయి ముందు నిల్చి దు

ష్టంతథరాతలేశ్వరుఁడు సంగరరంగమునందు వింటిచే

ంతత మెల్లకార్యములుఁ జక్కఁగ నిర్వహణం బొనర్చ, నిష్కలతభూషణంబై యగుఁ జేతికి వజ్రము గ్రోత్రభేదిక.

అదితి—ఈలేని యాకారము సంభాషనీయ మహర్షముగలది.

మార—(రాజుతో) ఆయుష్మంతా ! దేవతలకు జనకులయిన
వీరు పుత్రప్రీతిసూచకములయిన కన్నులతో నిన్నుఁ జూచుచున్నారు.
కాబట్టి వారిసమీపమునకు వెళ్లుము.

రాజు—మారలీ !

శా. వీరాదక్షమరీచిసంభవతచేఁ జెంపొందుచున్, బ్రహ్మకు
ద్వారే రెండవమొట్టువారయి, తగన్ బండ్రెండురూపంబు లొ
ప్పారం దాల్చెడుతేజముం గని, త్రిలోకాధీశు నాయాగభు
గ్వారేశుం గని, పద్మజాదికు హరిం గన్నట్టి సద్దంపతుల ?

మార—మఱియేమి ?

రాజు—(సాగిలఁబడి) ఇంద్రనియోజ్యఁ డయినదుష్కృతుఁడు
మీయిరువురకును సమస్కరించుచున్నాఁడు.

కశ్య—వత్సా ! దీర్ఘాయుష్మంతుఁడవయి భూమినేలుము.

అదితి—పుత్రకా ! ఎదురులేనివాఁడవు కమ్ము.

శకు—పుత్రసహితురాలనై నేను మీసాదాభివందనము
చేయుచున్నాను.

కశ్య—బిడ్డా !

క. పెనిమిటి యింద్రసమానుఁడు ;

తనయుండు జయంతసముండు ; తగ విఁకఁ బెరిగి

వస లేమియు నీ కతివా !

కనుమా శచిలోడిసాటి ఘనముగ నీవున్.

అదితి—బిడ్డా ! భర్తృసమ్మానము పొందుదానవుగమ్ము. ఈ
పిన్నవాఁడు దీర్ఘాయుష్మంతుఁడై తప్పక యుభయకులములను సంతో
షపెట్టునుగాక ! కూరుచుండుండు. (అందఱును కశ్యపున కెదురుగఁ
గూడుచున్నారు.)

కశ్య—(ఒకరొకరిని నిర్దేశించి)

గీ. ఈశకుంతల కడుసాధ్య ; యితఁడు చూడ
మంచిపుత్రుఁడు ; నీవును మాననిధివి ;
మీరుముపురు భాగ్యంబునఁ జేరికొనుట
శ్రద్ధయు ధనంబు విధియుఁ జేరంగఁ గనుట.

రాజు—దేవా ! ముందే యభిమతార్థసిద్ధియై తరువాతఁ
దమదర్శనము లభించినది. అందుచేత మీయనుగ్రహ మపూర్వము
కదా ! ఎట్లన—

గీ. తొలుతఁ బూవును దరువాత ఫలముఁ గల్గు ;
మొదల మేఘ మడరి వాన పిదపఁ గురియు ;
కార్యకారణముల కిది క్రమముచూడ ;
నీ ప్రసాదంబునకు ముందె నిగుడు సిరులు.

మాత—స్పష్టిక ర్తవీప్రకారముగానే ప్రసన్నులగుదురు.

రాజు—ఓభగవానుడా ! ఈసేవకురాలిని గాంధర్వవివాహ
విధిచేతఁ జెండ్లియాడి, కొంతకాలమునకు బంధువులు తీసికొనివచ్చి
నవ్వును నేను గొప్ప మరపుచే నిరాకరించి పూజ్యుఁడును యుష్మద్దో
త్రుఁడు నయినకణ్వునియెడనపరాధి నైతిని. తరువాత నీయుంగర
మును జూచుటవలన నాతనికొమార్తెను బూర్వము వివాహమాడి
నట్లు తెలిసినది. నాకది చిత్రమయి తోచుచున్నది.

గీ. ఎదుటఁ గన్పింప గజముకా దిది యటంచు
నెంచి, యది చాటి చన సంశయించి, పిదప
నడుగుజాడలు గని గజం బనుచు నమ్ము
కరణి నయ్యె నాచిత్రవికార మహాహా !

కశ్య—వత్సా ! అపరాధముచేసితివని శంకింపఁబోకు. నీవు
సమ్మోహపడుటయు ననుపపన్నముకాదు. వినుము.

రాజు—అవహితుడనై యున్నాడను.

కశ్య—అప్పుర స్తీర్థమునుండి మిక్కిలి భిన్నురాలయియున్న శకుంతలనుదీసికొని మేనక దాక్షాయణియొద్దకు వచ్చినప్పుడే నే నంతయు ధ్యానముచేతఁ దెలిసికొంటిని. దుర్వాసశ్శాపమువలన సహధర్మచారిణియు దీనురాలునైన యీమెను నిరాకరించితివిగాని మఱి యొకటికాదు. ఉంగరములు జూచినతోడనే యాశాపవిముక్తి యయినది.

రాజు—(నిట్టూర్పుపుద్బి) ఇప్పుడు గోకాపవాదమునుండి విముక్తుడనై నాడను.

శకుం—(తనలో) మేలు ! భర్తనన్ను నిరాకరించినందుకుఁగా రణము లేకపోలేదు. నేను శపింపఁబడినట్టు నాకు స్మరణకురాలేదు. ఒకవేళ విరహముచేత నశ్వస్థచిత్తురాలనై నేనాశాపమును బొంది యేయుందును. నాకది తెలియదు. అందుచేతనే నాసఖులు భర్తకుంగరమును జూపుమని నాకు బోధించిరి.

కశ్య—కుమారీ ! కృతార్థురాలవైతివి. భర్తమీఁద సీవుకోపముంచఁగూడదు. చూడుము.

చ. పతిస్మృతిలేక శాపహతిచాలయి నిన్విడనాడె గ్రూరతఁ;

నతి ! విను మిప్పు డాతమము జాటుటఁ బ్రభవ మెల్ల నీడెయకా;

నతిమలినంపుదర్పణమునందుఁ దగం బ్రతిబింబ మేర్పడన్

జతపడకుండియు స్మరల స్వచ్ఛతగాంచిన నీడ యానదే ?

రాజు—ఓమహాత్మా ! ఇక్కడఁగదా నావంశములిచినది ?

(అని కుమారుని చేతితోఁజేరఁదీయుచున్నాఁడు.)

కశ్య—ఇతఁడు భావిచక్రవర్తియని తెలిసికొమ్ము.

ఉ. తిన్నఁగ సంతటందిరుగు లేరున వాఱులుదాటి, యడ్డులే

కున్నతి దీపులేడుగలయుర్వి జయించు నితండు సర్వముఁ;

మున్నిటఁ బూర్వ నర్వదమునుం డన సత్వములం గలంచుటన్
సన్నతికెక్కు లోకభరణంబుమెయిన్ భరతాఖ్యసీపలున్.

రాజు—తమచే సంస్కారము పొందుటచే నీనియందు మేమిది
యంతయుఁగోరుదుము.

అదితి—స్వామీ! ఈపుత్రికామనోరథస్థితి నవిస్తరముగాఁ గ
ణ్వనకుఁ జెప్పిపుచ్చి యిప్పుడాలనిని సంతోషపెట్టవలెను. పుత్రికావ
త్సలయైన మేనకయు నాకుఁబరిచర్యచేయుచు నిచ్చటనేయున్నది.

శకుం—(తనలో) నాకుఁగలకోరిక నీమెయే చెప్పినదిగదా?

కశ్య—తపఃప్రభావముచేతఁ గణ్వన కంతయుఁ బ్రత్యక్షమే.

రాజు—(తనలో) అట్లయిన నాముని నాయెడల సతికోపము
గలవాఁడుగా నుండఁడు.

కశ్య—అయినను మేమాతని కీప్రియవార్తను బంపవలయును.
ఓరీ! ఎవఁడురా అక్కడ?

శిష్యుడు—(ప్రవేశించి) దేవా! ఇదిగో వచ్చినాఁడను.

కశ్య—గాలవా! ఇప్పుడే యాకాశమార్గమునఁబోయి పూజ్యుఁ
డైన కణ్వనితో “ఆశాపము పోవుటచే స్మృతిమంతుఁడయిన దుష్యం
తునిచేత శకుంతల పుత్రసహితముగాఁ బ్రతిగ్రహింపఁబడిన” దనినా
వాక్యములుగాఁ బ్రియంబు తెలుపుము.

శిష్యు—దేవరయాజ్ఞాపించినట్లు. (అనిని ప్రక్రమించుచున్నాఁడు)

కశ్య—వత్సా! నీవును భార్యాపుత్రసహితుఁడవయి సఖుఁడ
యిన యింద్రునిరథమెక్కి నీరాజధానికి బెళ్లుము.

రాజు—దేవరవారి యాజ్ఞాప్రకారము చేసెదను.

కశ్య—మఱియును—

తి. వానప్రణిచ్చు నీప్రజకు వర్షము లెల్లపుడు న్నమ్మిధిగా;
సోమరల వృథావధుల నందఱు డర్పము నీవు నెవ్వఁడవు?

భాసీల స్వర్గమర్త్యభవనంబుల కిట్లు పరస్పరంబు సం
తోషముఁగూర్చుచు నృనుఁడు నూర్లయుగంబులు మేలుచేతలన్.

రాజు—దేవా ! యథాశక్తిని మేలుకూర్చుటకుఁ బ్రయత్నిం
చెదను.

కశ్యప—వత్సా ! నీకు మఱి యేమిప్రియము చేయవలెను ?

రాజు—నాకింతకంటె నేమిప్రియమున్నది ? అయినను దేవర
వారు ప్రియముచేయ నిచ్చించుచున్నారుగనుక, ఈభరతవాక్యము
సిద్ధించునుగాక !

చ. ప్రజలహితార్థమే నృపుఁడు వర్తిలుఁ గావుతమెల్లయప్పుడున్ ;
సుజనులవిద్య పూజ్యయు శోభవహించునుగాక యెల్లెడన్ ;
నిజకృప నీలలోహితుఁడు నిత్యుఁడుశక్తిధరుండునై నయా
గజదనుజారి పోనడఁచుఁగావుత నాకును మాటుజన్మమున్ ?

(అని యందరును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

సంపూర్ణము.

శ్రీ

చ మ త్క ర ర త్న వ ల్లి .

ఇతి

చెన్నపురిరాజధానియందలి దొరతనపువారి కాలేజీలో

తెనుగు పండితుడుగానుండిన

కందుకూరి - వీరేశలింగమచేత

రచియింపబడినది.

త మ కు.

డి. వి. రమణారావుగారి

శ్రీ సాదామిసీ ముద్రాక్షరశాలయంద

ముద్రింపబడినది.

1913.

కాపీరైటు.]

[విజ్ఞప్తి.

ఈనాటకమునందువచ్చు పాత్రములు.

పు రు యు లు.

ధర్మపాలుడు—చోళమండలపురాజు.

వర్ధమానుడు—పాండ్యదేశమునందలి మధురాపురపు వర్తకుడు.

పెద్దవసంతకుడు—వర్ధమానునకు చారుమతికిని గలిగిన కవలబిడ్డలలోనొకడు.

చిన్నవసంతకుడు—వర్ధమానునకును చారుమతికిని గలిగిన కవలబిడ్డలలోనొకడు.

పెద్దలక్ష్మణుడు—పెద్దవసంతకుని సేవకుడు; చిన్నలక్ష్మణుని సోదరుడు.

చిన్నలక్ష్మణుడు—చిన్నవసంతకుని సేవకుడు; పెద్దలక్ష్మణుని తోడబుట్టినవాడు.

కాంచనగుప్తుడు—ఒకవర్తకుడు; పెద్దవసంతకుని మిత్రుడు.

విశ్వకర్మ—కంసారి.

ధనమిత్రుడు—చిన్నవసంతకుని మిత్రుడగు తింభివేళపు వర్తకుడు.

దుర్గాదాసు—భూతపైద్యుడు.

భద్రుడు—ద్వారపాలకుడు.

శ్వేతవాహనుడు—కారాగృహాధికారి.

కొండఱుభటులు, సోదరులు, మొదలగువారు.

స్త్రీ లు

చారుమతి—వర్ధమానునిభార్య; వసంతకులతల్లి.

నీత—పెద్దవసంతకుని భార్య.

సుభద్ర—నీత చెల్లెలు.

పృథ్వికాంతి—కాంచీపురమునందలి యొకస్త్రీ

గారి—పెద్దలక్ష్మణుని భార్య.

ఒకపరిచారిక,

చమత్కార రత్నావళి.

స)ధమాంతము.

ప్రథమరంగము—కాంచీపురము, కట్టామందిరము.

[ధర్మశాలా మహారాజుగారు సింహాసనా నీకులయి యుండఁగా

భద్రుడను ద్వారపాలకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

భద్రు—(చేతులుతోడించుకొని) ధర్మశాలా మహాప్రభూ! దేవరవారి కేదోకి ముఖ్యాంశము నివేదించవలసియుండి కారాగృహాధికారియైన శ్వేతవాహనుఁడు భట్టాచార్యుడవచ్చి తమ సందర్శనార్థములు వాకిట వేచియున్నాఁడు. అజ్ఞ యయ్యెనేని అతనిని స్వామి సముఖమునకు తోడి తెచ్చవను.

ధర్మ—మంచిది. అలాగున చేయుము.

భద్రు—మహాప్రసాదముదేవా! (అని వెళ్ళి కారాగృహాధిపతి మొదలగువారిని వెంటఁబట్టుకొని వచ్చుచున్నాఁడు.)

శ్వేత—(వస్తువొందించి) స్వామీ! దేవరవార్తి కొఱకు వచ్చిన ము చేయవలసి యున్నది. సెలవయ్యెనేని విన్నపిండు కొనియొడనా.

ధర్మ—నీవువాతో మనవిచేసుకోవలసిందేమో మనవిచేసుకోవచ్చును.

శ్వేత—చిత్తము, ఈప్రాంతకాలమున పాండ్యదేశపువర్తకుడయిన యీతఁడు, మన పునరీధులలో తిరుగుదుండఁగా రాజభటు లీతనిని పట్టుకొని నానెద్దకు తీసికొని వచ్చినాడు. నీలివవారి యుత్తరపునమిత్తమయి యీతనిని క్రిందకు గొనివచ్చినాడను.

ధర్మ—(నిర్దశనివంక దృష్టివలన) ఓయీ! నీకేరెదను?

శ్వేత—నాకేయనిధమానుఁడు. స్వామీ! నాకు శిష్యుఁడు మరణదండనము విధించి కేరెతో నాకట్టకులను గట్టికొంటుఁడు.

ధర్మ—ఓయీ! నీవు మామెదుట పోతుమియుఁ బలుక బోకుము. ఒక్కని కొఱకుయి పాక్షికబుద్ధి వహించి భూదేశపు కానక్షణము నెన్నిటికిని మేము మీఱఁగల వారముకాము. అక్రమముగా నెచ్చుకొమ్మకు ధనము నిచ్చుకోలేకపోయిన మూర్ఖులు చేత నాఁడొకకారముగా మీరాజుగూఁతుడయి న్యాయమార్గమున పరిదండిండువాడు.

మాదేశపునర్తమ నాచటిని చింఠించినప్పటినుండియు మాత్పూరమును నాదు మీదేశ
స్థుల విషయమయి లేకవయినను దయ యను మాట పట్టుకున్నది. అప్రకారముగా
మీదేశపువానికిని మాదేశపువానికిని విరోధము పుట్టినప్పటి నుండియు, అక్కడ మీ
వారును ఇక్కడ మావారును సభలుచేసి యికముందొకరి దేశములో నొకరెప్పుడును
వాణిజ్యము చేయుదుటకయి కట్టు పాటుల నేర్పలుదు కొన్నాడు. అంతేకాక
మీదేశపువాఁ డెవడయినను మాదేశమునందెక్కడఁ గనబడినను తత్క్షణమే పొగి
సొరకు జూరమయి వేయివరవలె నిచ్చిన నేతప్ప లేనియెడల నాతని సాత్తంతయు దొర
తనయవారి యధీనముచేసికొని యాతనిని స హరింపవలయునని శాసనముకట్టి యేర్ప
లుచుకొన్నాడు. ఇప్పుడు నీయొద్దనున్న సామ్రాజ్యమునకు విక్రయించి
నను నూతునరాలకంటె తక్కువయే వచ్చినాగనుక నేను నీవు చావు నిశ్చయము.

వద్ద—మరంతయులయిన చింతల ననుభవించి గోమభవించి యామనుగడ మీద
కోతపుట్టియున్న నాకిప్పుడు చావన్న పరిమనంతోషముగానన్నచోగాని లేకపైనను
భయము కలుగుదుంటేను. ఈవిషయమున నస్తమించెను ముప్పవోగూడ నామఃభ
మును నిస్తమించునుగనుక మీరిట్లు చేయుట నాకు మహోపకారము చేయుటయే.

ధర్మ—ఓయి వణిజాడా! ఎఱిగి యెఱిగి వధురాపుర నరకకుల క్షేమ
ప్రకర్షకు మృత్యువయిన యాకాంచీపురమున ప్రవేశించ నేల సాహసించితివి? ఇంత
సాహసమున కొడిగట్టిన నీరాక కేనియో ప్రియ కారణ ముండకమానదు. కాబట్టి
మీదేశమును విడిచి మాదేశమున కేలవచ్చితివో కొంచెము చెప్పుము.

వద్ద—మరదృష్టవంతుడనైన నాకునాదేశమును చెప్పకొనుటకంటె విశేష
భారమయినపని మఱియొకటిలేదు. అయినను దేవరాయతటిపాలు నావంటి యభాగ్యుని
మన్నించి యడగినప్పుడు మాభ్యునుచేసి చెప్పక నిరాకరిండుట ధర్మముగాదు గనుక
నావివర్తు లాత్మకోషమువలనఁ గలుగక దైవకముననే వచ్చినవని లోకమున కంతకును
తెలియుటకయి నన్ను నామఃభము చెప్పనిచ్చినంతమును నాదుగృతము వినిపించెదనా
వినుము.— నేను మధురాపురమున నొక నవ్వంతమున జన్మించి, వాణిజ్యము వలన
జీవనముచేయుచు, కులీనయు గుణవతియు సౌందర్యవతియు నగు చారు పతియను
ముందరిని వివాహముచేసికొని, ఆమెతోగూడ కొంతకాలము సకలసౌఖ్యములు నభ
వించుచును సుఖజీవనము చేయుచుంటిని. అంతట వ్యవహార ధర్మమునుబట్టి నేను
సింహళ ద్వీపమునకు వెళ్ళవలసివచ్చినందున, గర్భిణియైనను భార్య నింటనేదిగవిడిచి
యొడఁగిక్రింద యక్కడనే స్వాపారముమీద అటుమానములరకకునుంటిని. అటు
తరువాత నింకను కొంతకాల మక్కడనే యుండవలసినట్లు తటస్థించినందున దున్నపా

మయిన పరిమితమునకు తొలఁచాలక పలుగాలు నర్తమాంసములఁ జంపుచువచ్చిన ప్రాణసమానులయిన సాభార్యులుకూడ నాయొద్దకే పిరికిండుకొంటిని. అక్కడకు వచ్చిన కొన్ని దినములలోనే సాభార్య ప్రసవమయి దివ్యసుందర బిడ్డవామలు గల యిష్టము కవలపట్టినను గనియెను. వానిద్దఱును అద్భుతబోడిచిట్లు భేదమెంతమాత్రమును లేక యేకరితిగా నున్నందున, ఒకరినొది యొకరి నానవాలపట్టుట యసాధ్యముగా నుండెను. ఆదినముననే జనయోగమునేత మేను దిగియున్న సురములలోనే కాపురమున్న యొక వీరవానికిమాడ సరిగా నొక్కరిగానున్న యిష్టము కవల పిల్లలు పుట్టిరి. వారి తల్లిదండ్రులు నిజమేలబోలనెత వారు తన బిడ్డల వమ్మఁజూపఁగా, నా కొనార్కకన్య నీమత్తోడుగానుంకి యాడుకొనును నేనచేయుదుంటు కట్టెనుట కన్య రంయెంచి, వాఁడ్రకు కూడఁ గొని కన్న బిడ్డలవలె పెండునుంటిమి. వ్యభావముచేత మాంశములనుం దీక్షశ్శుకు భేదములేనివానికి నామములచేమాత్ర మెందుకు భేదము కన్నీంపవలెనని యెంచి, నాకొనార్క కుమారులకు వసంతకు లనియు, నేవకు లిష్టమును లక్ష్మణులనియు నామకరణములు చేసితిమి. అటువంటి మాధులమూఁగట్టు కొనార్కు గలుగఁటలన పట్టరాని గచ్చముకలదయి, యెప్పుడువారిని తిసికొనిపోయి జంధువుల కెల్లఁ జూపుచునామకు సంత్తోషముతో సాభార్య ప్రితిదినమును దేవమునకు వెళ్ళుచునున్నది కన్నప్రమాణములు చేయవారంబెను. అహోరాత్రములు గది నిలుకట్టుకొని పోరునుండఁగా నేనామె పోయి పడలేక తుదకు విధిలేక యెప్పుకొని కన్యపవనసినయోగముండి యిచ్చములేయే యొకదినముని నోడనెక్కి సవరివారముగా బయలుదేరితిని. ఎటువంటి వర్తనమునామన నిలువిడిదికిమోకాని మేములంక నిడిచి కొనెడుమారమయిన రాకమునపే భిక్షుఁడొకరనియిన గాలివాన యారంభ మయినది. అదియంతకంతకు ప్రబలి మహాభయోపదాయమునందున నాదినులు నిరాశులయి తమయోజన రక్షిండుకొని మార్గమును గానక, సరినివిషమును గాలి కెల్లకు పగిలిపోవ సిగ్గుగానున్న యోడలో నామొరదిరిపెట్టి తమప్రాణములను దక్కించు కొనుటకయియందఱును పక్కలకుగట్టియున్న చిన్నపడవలలోనెక్కి పోడిపోయిరి, నామట్టుకునామ చావన్న సంతభయము లేకపోయినప్పటికిని దగ్గఁజేరి కంటికి నెల విను నేకధారగా గోలుగోలున నేర్చుచున్న భార్యకు, భయమెటువంటిదో యెఱుఁగకపోయినను తల్లియేమవుమాచి వేరుకళాని కన్నకడుపు దహించుకొని పోవునట్లు పెద్దపెట్టుక రోచన నేముచున్న పిల్లలమఱచి, నాదినిమిర్తమును వామనన్ను తన రాక్షులని నీయవలె తల్లిదీర్చిపొగెను. ఈ ప్రకారముగా కొంతవేళు వారిరక్షణచోపాదామున జవకుటకయి దీర్చులోచనలో నునిగియుండికడకొక్క యుపాయము నాలో

మయిన పరిమితమునకు తొలఁజాలక పలుగాలు నర్తనాశయలఁ బంపుచువచ్చిన ప్రాణనమానులయిన నాభార్యనుకూడ నాయొద్దకే పిలికించుకొంటిని. అక్కడకు వచ్చిన కొన్నిదినములలోనే నాభార్య ప్రసవమయి దివ్యసుందర బిడ్డ హములు గల యిద్దఱు కవలపిల్లలను గనియెను. వారిద్దఱును అద్భుతబోడిచిట్లు భేదమెంతమాత్రమును లేక యొకరితోగా నున్నందున, ఒకరినొడి యొకరి నానవాలపట్టుట యసాధ్యముగా నుండెను. ఆదినయిన నే జైనయోగమునేత మేను దిగియున్న సురమలానే కాపుననున్న యొక వీరవానికిమాడ సరిగా నొక్కరితిగానున్న యిద్దఱు కవల పిల్లలు పుట్టిరి. వారి తల్లిదండ్రులు నికాశేపలబోటనేత వారు తన బిడ్డల వమ్మఁజూపఁగా, నా కొమాళ్ళకర్త నీమత్తోడుగానుండి యాడుకొనును నేనచేయుచుండుట కష్టమును వస్తువందుచు, వాఁడగు కూడఁ గొని కన్న బిడ్డలవలె పెంచుచుంటిమి. వ్యభావముచేత మాంశములను దీనశ్రుత భేదములేనివానికి నామములచేమాత్ర మెందుకు భేదము కల్పింపవలెనని యెంచి, నాకొమాళ్ళ కిరువురకు వసంతకు లనియు, నేవకు లిద్దఱుకును లక్ష్మణులనియు నామకరణములు చేసితిమి. ఆటించుట మాద్దులమూఁగట్టు కొమాళ్ళు గలుగఁటలకు పట్టరాని గర్వముకలదయి, యెప్పుడువారిని తిసికొనిపోయి బంధువుల కెల్లఁగ జూపుచునామకు సంత్సాహముతో నాభార్య ప్రితిదినమును దేశమునకు వెళ్ళుచునున్నది నన్నప్రయాణములు చేయవారంబెను. అహోరాత్రములు గెదిల్లుకట్టి కొని సోదగుండఁగా నేనామె సోమ పడలేక తుదకు విధిలేక యొప్పుకొని కష్టపడవలసివచ్చెనొకఁడుండి యిచ్చునులేయే యొకదినముని నోడనెక్కి సుపరివారముగా బయలుదేరితిరి. ఎటువంటి వర్తనమునామన నిల్లువిడిదితిమెకాని మేములంక విడిచి కోసెనుమారమయినకు రాకమునపే భయముకరనియిన గాలివాన యారంభమయినది. అదియంతకంతకు ప్రబలి మహాభయవహమయినందున నావినులు నిరాశులయి తమయోడను రక్షించుకొను మార్గమును గానక, పరినిమిషమును గాలిదెబ్బకు పగిలిపోవ సిగ్గుగానున్న యోడలో నున్నవదిరిపెట్టి తమప్రాణములను దక్కించుకొనుటకయియందఱును పక్కలకుగట్టియున్న చిన్నపడవలొనెక్కి పోడిపోయిరి. నామట్టుకునామ చావన్న వంతధయను లేకపోయినప్పటికిని దగ్గఁజేరి కంటికి నెలసిను నేకధారగా గోలుగోలున నేర్చుచున్న భార్యకు, భయమెటువంటిదో యెఱుంగకపోయినను తల్లియేమపుమాచి నేమకకొలుకు కన్నకడుపు దహించుకొని పోవునట్లు పెద్దపెట్టుక రోపన నేయుచున్న పిల్లలకుజూచి, నాదినిమిర్తమును వామనన్ను తన రాక్షసాని నీయవలె తల్లిడ్లిపొగెను. ఈ ప్రకారముగా కొంతవేళు వారిరక్షణోపాయమును జెవకుటకయి దీక్షులొనవలె నునిగియుండికడకొక్క యుపాయము నాలో

బంది, గాభివానలు పట్టునప్పుడు పనికి వచ్చుటకంటె పడవకొండ నలువ చెక్కికొన్న చాపకొయ్యలలో నొకదానికిదిన్నవంతకు నొక్కచివరను చిన్నలక్ష్మణు నొక్కచివరనుకట్టి నమమకు నేను కట్టుకొంటిని. అప్పుడు దుఃఖ సమద్రములో మునిగి యున్న శాభార్కముగూడ నేను జేసిట్టేదేయునని బోధింపగా నానెయు మిగిలి యున్న చిన్నవాండ్రునుపురను నెటియొక చివరను మటియొక చాపకొయ్యకు కట్టి తానుమధ్యకట్టుకొనెను. కీడులోమేలు వైచునాగ్రహించి నాకప్పుడాయుపాయయును తోపించినందున, అప్పుడే మృతినొందక నాకస్తకభలను మీనింటివారికిచెప్పించుకుట కయి భూమిమీద నీలాగున బ్రదికితిని. మేమిరువురమును పాక్షికాధికులయిన మాచిడ్డల మీదనే కమ్ములు పెట్టుకొని ప్రవాహ వేగమునుబట్టి పడక పోయినట్లెల్ల రామనాథ పురమునకేసి కొట్టుకొనిపోవుచుంటిమి. ఇంతలో మబ్బునిడిచిపోయి కన్నులు మిలు మిట్లుగోను నట్లుగా లకాశవర్ధ్యమున నూర్చుటించుము కనబడెను; ఆకల కాకరించి యున్న చీకట్లన్నియు నిమిషములో మాయమాయెను; కొండపొడుగునలేచుతరంగము లన్నియు నదగి సముద్రము సత్వలముగా నుండెను; సముద్రము నంతయు ఉల్లాల కల్లాలముగాజేసిన వాయువంతయు శాంతిం చెను. అప్పుడు మాకు ముందు మారమున రెండువానలు కనబడెను. ఆనానలు చేరువను రాకయుండె—(గర్జన స్వయంతో) ఇక నేమియు నేను చెప్పజాలను. దీనినిబట్టి మిగిలినదానిని మీరూహించుకొనఁడు.

ధర్మ—మీ పుష్పదా! ఈప్రకారముగా కథను నమము త్రొపి వేయక కడనుట్లు చెప్పము. మేము నిన్ను తమింప లేకపోయినను నీకథవిని బాలినయినను వాండుదుము.

వర్ధ—ఆవానలు దగ్గరకు రాకనుండే మేమున్నయొక యొక పర్యవేషము గొట్టుకొని దామణధ్వనితో ముక్క-ముక్కలుగా పగలిపోయెను. ఆయుక్త్యముచేత మేము చాపకొయ్యల నంటిపట్టుకొని నీశ్వరయనిలేలి కొట్టుకొని పోవుచుంటిమి. నేను నాపాక్షికుతోపాటు మటియిద్దఱ పాక్షికులనుగూడ కాపాడ వలసినవాండ నగుట చేత, శాభార్కమును తక్కినవారికిని నేనేమియు తోడుమాప లేకపోతిని. అందు చేత శాభార్క యిరువురపిల్లలలోను ప్రవాహ వేగము ననుసరించి మటియొక వైపునకు కొట్టు కొనిపోవుచుండెను. అయినను వారుమాత్ర మేర మారములోనుండఁగానే దేవవ్యరో చిత్తు పడవలోఁబడి వారికెక్కించుకొని, కొంతసేపటిలోనే దృష్టిపథమును చాటి పోయిరి. వారివట్లు తమపడవలో నెక్కించుకొన్నవాదమృ రామనాథ పురమునండి తేలలఁబట్టుటకయి వచ్చిన పల్లెవాండ్రము యుండురని నేనూహజేసి కొంటినిగాని, బడితినవాడవరో తమకార వారిగతి రోమునదో యెన్ని విధముల ప్రశ్నియన్న ముచేకను.

నేటికంటెను నాకు తెలియనేలేదు. హా! వైవమా! వారెట్టి యాపదలపాలయి యొక్కడ
కష్టపడుచున్నారోగదా!

ధర్మ—ఓయి వైవవాడా! వారినిమి త్తమయి నీవు విచారపడుచున్నావేకానినీకు
రాజోపుష్పమన్నగతిని నీవు విచారించుకొనకున్నావు. అటులేయితే నేటికంటె నేమి
జరిగిందో వివరముగా తెలుపుము.

వర్ధ—వాసుడుఖునుగా పడవలో నెక్కించుకొనిబడగా కన్నులారా చూచితిని
గనుక, నాశ్రియపుత్రునిని భృత్యునిని ఏలాగుననయిన బ్రతికించుకోవలెనని ననుద్ర
తరంగములతో పోరాడుచుండుటరప్ప నాకప్పుడుమాకుచింత లేకపోయెను. ఈపకా
రముగా ననుద్రముగొనిచే ముందును కనుకకు అలలీడ్చినట్లైతే చోవును తిరుగుకు
పడుచుండ, వైదికముగా నాసమయమున నాదానిపోవుచున్నయొడపయినను మను
ష్యులు మరమునుండి మమ్ముకాచి తమయధికారికి చెప్పగా నితడును నయ
హృదయుడయి యొడనుమాచగ్గజకుపట్టించిమమ్ముం బెక్కించుకొనియెను. పడవవాం
డ్రంబలును మునుపు నన్నెఱిగినవారగుటచే నమస్తవిధముల నన్నాదరించి సకలౌప
చారములను జేయును సుఖముగా మమ్ముమనురావురమునకుఁగొనిపోయి విడిచిపెట్టిరి.
ఇట్లుజేరితరువాత సంసారముమీది విరక్తిచేత నేనుమరల వివాహముచెసికొక, క్రమ
క్రమముగా దుఃఖమునంతను మఱిచిపోయి ప్రాణముల నన్నిటిని నాశ్రియ కుమారుని
మీఁద నేపెట్టుకొని, ఒకవిధముగా కాలముగడుపుచుంటిని. ఇట్లుకొంతకాలము జర
గఁగా నాబహిఃప్రాణమైన ద్విరీయపుత్రుఁడు పదునెనిమిది సంవత్సరముల వయస్సు
గలవాడయి తనతల్లి యేమయినదని యొకనాఁడు నన్నడిగెను. నేనును కన్నీరు
కాలువలుగట్టి పడచిన సర్వస్వశ్చారమును పూసగ్రుచ్చిపట్టుకొనిక వినిపించితిని. అది
విన్నదివెదలుకొని యతినిచి త్తమంతయు తిల్లని సోదరుని వెదకుటమీఁదపోయి, తన
వలెనే యన్ననుపోగొట్టుకొని పిచారించుచున్న భృత్యుని తనకతోడిచి వారిని
వెదుకఁబంపుమని నన్నప్రార్థనమును పీడింపసాగెను. భార్యపుత్రుల సమాచారము
తెలిసికొనలేనని మనసులో నాకంతో యపేక్షగలిగియుండియు, వారినిమిత్తమయి
యాయున్న యొక్కకుమారునికూడ పంపివేసి యొక్కడను నుండ మనసొప్పుక
యిదిగో లేపుపంపెననిదిగో మాపుపంపెనని యొకపట్టున సమ్మతంపక కొంతకాలము
జరిపితిని. ఆపిమ్మట దినదిక్రమమున పుత్రునినిర్బంధ పెక్కుని కాఁగా అతనిప్రాప్త
రకు తీసికెయ్యలేక తుదకట్లో సమాధానపడి కల్గి వేగిరము రా ననుమఱించితిని. నా
కొమారుడు నేకుఁడను నన్నునదలి కల్గినతరువాత ప్రితినిమిదమును వారి రాకయి
యెదురుచూచుచు, నేనొకచెరువలో లేచినచెరువులోయని గలపొగుననుండుపహితము

వాకితలచమత్కారమునకు శాంతికోపముమీఁదలెందు సంకల్పరములననుసరించి నోచుకొని యుండి, అప్పటికినివచ్చువాడ కానరాననున నొక నింట కాలునిలువక మేర మీఁతన పుర్రున్న హమున బయలుదేలి రెండుసంవత్సరములనండి కృమముగా మళయాళము, కన్నడము, కొంకణము, సూర్జరము, మాళవము, కేపాలము, బాంగాళము, మొదలైన దేశములపెల్ల వెదకి యందెందును వారినిగానక, అచ్చటనుండి దక్షిణాభిముఖుడనయి యుత్తరదేశము మీదుగా నాంధ్రదేశము ప్రవేశించి యందెంచుకయు వారివాడ తెలియక విసిగి వేసరి వారిమాత విరాళచేసికొని యిరిటిపంక మరలివచ్చును, మనుష్య సంచారముగల దేశములలోదేనిని వెదకకండవిడిచిపెట్టిపోవ బుద్ధిపుట్టక. చావునకయిన సుప్రకృతి కడకీదేశము చొచ్చుతిని. ఈదివిముతో సదట వాకథాశేషమయింది. వాకిపురుగుతయేమియు నివారములేదుగాని నాపుత్రకళత్రాదులు జీవముతో నున్నారన్న శుభవార్త నాచెనిబడిన సంపూర్ణసంతోషముతో నీదేహమును విడుతునగదాయని మాల్యము చింతపడుచున్నాను.

ధర్మ—రాజానకుసహిత మలంభ్యమయిన మాదేశ రాజశాసమునకు విరుద్ధము కాదుండేనని, సంతోషపూర్వముగా మేమిహుళకే నిన్ను కృమించి కడిచిపెట్టి యుండుము. రాజశాసన మీవిషయములో శాంతి కోర్ముగనున్నది; మేమేమి చేయుదుము? మేముచేసిన నిబంధనలను మేమే తగవుమాలి యతికృషించుట మా గణ్యతకు తగినపనికాదని నీకును తెలియునగదా? న్యాయమునబట్టి మాదట్టముల విధులప్రకారము నిన్నిప్పుడే సంసింపవలసింది మాకర్హకృత్యమయినను, ఏదియెట్లయినను విచారింపక నీకు మేమెక్క యుపకారమును నాతియు చేయనిశ్చయించుకొన్నారము. నీయావచ్చుకొని వినియోగించి యేలాగుననైన నీసాయంకాలములోగా ఈగ్రామములో శవ్యోయ్యుద్ధనైన బడులుచేసిగాని యెవ్వరినైన వేసుకొనిగాని తెచ్చునుపరాధము విధించినధర్మమును చెల్లించుము. నీకేదికముగ కువిచ్చినారము; పొమ్ము. ఆప్రకారముగాఁ జేయగలిగితివేని నీవు బ్రదుకుదువు; లేదేని, ఈసాయంకాలముతో నీదేహము నీది కాదు.—(కారాచూరధికావంకఁదిరిగి) ఓశ్వేతవాహనా! కావలితో నీపీఠనికెంటునుండి కోరినచోటికెల్లట తీసికొనిపోము.

శ్వేత—చిత్తము మహాప్రభూ!

ధర్మ—మేమిప్పుడంతఃపురమునకు విజయించేసెదము. సాయంకాలమీతని తీసికొని మీరు మరలరండి. (అని నిష్క్రమించుచున్నాడు)

వర్మ—(తనలో) అయ్యో! కానిదేశములో దిక్కుమాలినపక్షియి నచ్చిపోవు నున్నానుగదా! ఇక్కడ నన్నెరిగినవారెవరన్నాను? ఒక్కటిచేయనినము

దండుగ దెల్పింతుటకై యింతసామ్యవాసమునఁగాని బుధురూపమునఁగాని యెక్క
మేముగనివాఁడొండొచ్చును ? నిన్నెంతనేపుట్రుతుకనిచ్చి నాకంత యధిక వేదన కలి
గింతుటయేకాని యుపకారము లేయట కాదు.

(అని కారాగృహధికారి వెంట నడిచెను.)

ద్వితీయాంగము—ఒక బహిరంగప్రవేశము.

[చిన్నవసంతకుఁడును, చిన్నలక్ష్మణుఁడును, ధనమిత్రుఁడను, వచ్చుచును
ప్రవేశించి యున్నారు.]

ధన—అంధ్రవేశము! మనకిందఁగనుగలిగినమైత్రినిబట్టి నీకొక్క హితోపదేశ
ము చేయుచున్నాను. నీవు విష్ణురావుర వాసుఁడనని యెవ్వరితోను ననక, అంధ్ర
దేశస్థుఁడని చెప్పుకొమ్ము. నీవు పాండ్యమండలపువాఁడని తెలిసినవత్తమున నీసామ్యం
తయు రాజా హంతుగఁపుచ్చుకొనును. గృహచారముచాలక యిక్కడకు వచ్చినందున
కయి యాసినమున నే పాండ్యదేశపువర్తకుఁ డొక్కఁడు పట్టుకోబడి యున్నాఁడు.
పాపము! అతఁడుతన ప్రాణరక్షణార్థమయి కఠింతధనము నిచ్చుకోలేక పోవుటచేత
సూర్యాస్తమయములొప్పు రాజశాసనముబట్టి రాజభటు లాతని ప్రాణములు తీసి
వేయుదురు. నీవు నావద్దఁజుంచిన సామ్యునిగో పుచ్చుకొమ్ము. (అని యొకమూటనుతీసి
యిచ్చుచున్నాఁడు.)

చిన్నవసం—(పుచ్చుకొని)లక్ష్మణా! నీవీసామ్యునితీసికొనిపోయి నేనుతిరిగివచ్చిన
దాక మనముదిగిన సత్రముపద్ద పదిలముగా కనిపెట్టియుండుము. భోజనసమయము
లోను నేనీపట్టణము నాలుగుమూలలను తిరిగి యిందలి ఏకేషములను చూచి వచ్చె
దను. నేనిప్పుడు మార్గాయాసముచేత బడలియున్నను, ఇక్కడి వింతలను జూచు
మాకు నాకు విశ్రాంతిపొంద బుద్ధిపుట్టకున్నది.

చిన్నలక్ష్మి—నీమూటలనుబట్టి నిన్నెవ్వరో ఆనవాలుపట్టి నిన్నుపట్టుకొని చెర
సాలలో పెడుతారు. నీకేల? వెళ్లు. (అని నిష్క్రమించెను.)

చిన్నవసం—ధనమిత్రా! చిన్నప్రతిఘండియు నావద్దఁగి మిక్కిలి భయపడుట
చేత నంకోచింపక హాస్యనిదనములను పదికి వీడు నన్నునర్పించి నామనసులో విచార
ముగా నున్నప్పుడు వినోదము కలిగించుదురును. నాబోకూడ నీవు కొంచెమునేపు
తిరిగి పట్టణము చూపించగలవా? మనమిద్దఱును గలిసి వెళ్లి యామూటనుబనలా నే
భోజనము చేయెదము.

ధన—కాకూటకు వెళ్లు. గురించి నవలీ పెట్టవలెను. ఈమఱి నేనొక కథనం

భోజనమునకు వచ్చెదనని వాగ్దానముచేయువాడు. నేనిప్పుడు కంటనే వెళ్లవలెను. నేను మధ్యాహ్నము మరలవచ్చి చీకటిపడువఱకును నీతోకూడ నాండి యీపట్టణమునందలి విచిత్రములనెల్ల ను నీకుచూపెదను.

చిన్నవసం—నుందిది. నీవు వెళ్ళుము. మాదేశముని నెవ్వరినో పట్టణాన్నారని విన్నప్పుటినుండియు నామనసులో నేలగుననోయున్నది. ఇక్కడక్కడ కొంచెము తిరిగి యిప్పుడే నేను వెళ్ళి యిల్లుచేరెదను.

ధర్మ—నీకుననువచ్చినట్లుచేయుము. నేనుపోయినట్లుచేదను. (అని వెళ్ళుచున్నాడు)

చిన్నవసం—(తనలో) అయ్యో! ఒకజలబిందువు! మహాశముద్రములోఁ బడిన మళియొక జలబిందువును వెదకి పయికి తీసికొనినదిట్లుకయి పనిపూని యందుప్రవేశించి యామహార్గమములో తానుగూడ కనబడక యుండగోయినట్లు, పాండభాస్కరుడైన నేనును తప్పిపోయినయన్నకు తల్లిని వెదురుదునని బయలుదేరి యిల్లువిడిచి వాకిలివిడిచి యామహాసంఘములోఁబడి కానిదేశములో పరిభ్రమింనుచున్నాడను— అడుగో లక్ష్మణుఁడు కన్పిచున్నాడు!

[పెద్దలక్ష్మణుఁడు ప్రవేశించు చున్నాడు.]

లక్ష్మణ—అప్పుడే వచ్చినావేమి?

పెద్దలక్ష్మణ—అప్పుడేనా? ఇప్పటికే నేనెంతో ఆలస్యంగా వచ్చినాను. దేశర వాసు యింటికి వేగరం వేంచేయక పోవడంచేత, యింటికొడ అన్నియూ కూలూ చల్లారపోయినవి. మీకివేళ భోజనంమీద ధ్యానం లేవట్లున్నది. మీకేమి? మీస్థితి చూస్తే మీరెక్కడనో దిట్టంగా విందారగించిట్లుతోస్తూవున్నది. మీకోసం వుసూరు మురి యింటికొడపడి ఆలెలో మలగాల మాడి మేము చిన్నావున్నాము.

చిన్నవసం—ఈ ప్రసంగ మింటిలో చాలించి యిప్పుడు నీచేతి కిచ్చిన సామ్రాజ్యం పెట్టివచ్చినావో ముందుగా నాకుచెప్పు.

పెద్దల—నూరివాడికిప్పురి యిచ్చిన నాలుగు డబ్బులూనా? నాకెందుకు? నేను వాడికప్పుడే యిచ్చి పంపి వేసినాను.

చిన్నవసం—నేనిప్పుడు మనసులో నేమియు నుల్లాసముగాలేదు. నామందర నికమధువులుకుమక సామ్రాజ్యదేసినావో నిజముచెప్పు. మనమిమ్మానికి శ్రాత్తివార మయియుండగా, అంతసామ్రాజ్యగున నొకరినియి యొప్పగించి వచ్చినావు!

పెద్దల—ఇప్పుడు నాతో పరియాచక మాకుతూవున్నారా యేమిటి? కావ రిస్తే భోజనంలేకుండాతమవార పెద్దదిగా కూర్చుండి కావలసిందేనీవు మీమనసు వచ్చి నట్లు మానాల్సినాకుకోవచ్చును. అయ్యగాదు మిమ్మల్ని తేగిరం ఈమహారాజునిదని నీవు

జరిగిందివారు. మిమ్మరిని వేగిరంతిమను పెళ్ళికూడే, అమెగాత వాచనినట్టిస్తారు. అమెగాత మీకోవంచేత నేను చెప్పలుతినవలసివస్తుంది. వేగిరండండి.

చిన్న వసం—(కోపవృద్ధితో) ఓరీ! అక్కడా! ఇటురా, భద్రము! హాస్యమున కది నమమమకాదు. ఈ రాత్రినిన్నియు సమయమునచ్చినదాకా దాచుకొనియుండినా నీచేతిచ్చిన ధనమేమయినో నాకు చెప్పు.

పెద్దల—నాచేతికొని నాచేతికి మీరు ధనమయ్యెడుకిచ్చారు?

చిన్న వసం—ఓరీ తగ్గరక్తమేదా! ఈలాగున దయచేసి కొంచెమునేత్రు నీమర్కటచేష్టలు కట్టిపెట్టి నీమీదపెట్టినపని యెప్పిచేసి నాకో చెప్పు.

పెద్దల—నామీదపెట్టినపని మిమ్మల్ని భోజనానికి యింటికి తీసుకొని వెళ్ళడమే. అమ్మగారున్న ఆమెచెల్లులున్న మీకోసం కనిపెట్టుకొనివుంటారు. రండి వెళదాము.

చిన్న వసం—నీచేతిచ్చిన వేయివరాలును సురక్షితముగా వెళ్ళడదాదగ్గ నావో యీసారి నిజముగాచెప్పు. చెప్పనిసక్షమున, నామనస్సులో నెమ్మదిలేనపు డీ ప్రకారముగా మేలమాడుచున్నందున నీతలకాయ పగులకొట్టెదను.

పెద్దల—నావద్ద వేయివరహాలు లేవుకాని దేవరవారు తలమీదవేసినవీ దేనిగాన బుజాలమీదవేసినవీ మొయ్యలేకుండా వెయ్యిచెట్టులున్నవి. కావలినై వాటినిన్నిటిని నడ్డితోకూడా మీకు తీర్చగలను.

చిన్న వసం—అ! అమ్మగారు బుజములమీద వేసినవా? నీకక్కడ నేయమ్మగారు నన్నాకారా నిర్భాగ్యుడా!

పెద్దల—ఏయమ్మగారా! తమభార్యగాత, తమదనచ్చిందాకా భోజనంవెయ్య కుండా కనిపెట్టుకువుండి తమరిని వెదకి తీసుకొనిరమ్మని నన్ను పంపించిన అమ్మగారు ఇప్పుడు తెలిసిందా?

చిన్న వసం—నాకేమియు తెలియలేదు. నీయమ్మగారిని గృహమునకూడ తగులఁజెట్టిరా. నాకెట్లునులేదు. భార్యయునులేదు. కొంచెమైనను భయములేకుండా నన్నీలాగున మొగతుమీదనే యొకతాళి చేయమొదలుపెట్టినావా? నిన్నేమిచేసెదకో చూడు.

(అని పెత్తనమీద కొట్టుకున్నాడు.)

పెద్దల—(చేష్టపడ్డయిపెట్టి) ఇదేమిటి! నన్ను నిష్కంకంగాకొడుతూవున్నాను నన్నుపోనింది.

(అని పోటితోవుకున్నాడు.)

చిన్న వసం—(తనలో) ఈపాపాత్ముడేదోకూయోపాయములేక కావలెను. ఇది వాడుని కాలేయియ్యనివాడు. ఇది తండ్రిమహాపాపమనిపట్టుకొనినాన్న తన తండ్రిని నీకుతున్నాను. ఇది ఇప్పుడు నిజమయినది. నిమిషములో కన్నులు కట్టి యింద

బాబుచేసి వస్తువుల పరీక్షించువాడను, యెడమట మరులునున్న మోసము చేసి
యోచించునట్లు మాయము చేయువాడును, మూటలతో బయటపండిత్యువేసి యుజితేతిలో
బిడ్డలముకవలించి ధనములాగువాడును, ఈవట్టలమునిండ్ల కుప్పతిప్పలుగా నున్నా
రట. ఇదియే పత్యమయ్యేనని, నేటితో నేను చెడిపోయానాను, నేటికాలమునకు
వాధనమునకు తొక్కులున్న దానిని నాకును ఋణముచెల్లిపోయి నావద్దనుండి అది
యెగిరిపోయినది కాబోతునా! నేనును చచ్చున గ్రహమందగునోయి వాడెక్కడ
నాన్నాచేమో చెప్పికి పట్టుకొనెదను. [అని వెళ్ళుచున్నాడు.]

ద్వితీయాంకము.

ప్రథమరంగము—పెద్దపంతులుని గృహము.

[నీతయు, సుభద్రయు, ప్రవేశించుచున్నారు.]

నీత—సుభద్రా! ఇదేమి? నాప్రాణేశ్వరుడున్న రోజేదు; నాప్రాణేశ్వరుని
వేగరం వెంటతీసుకురమ్మని పంపిన భృత్యుడున్న జాడ లేదు. ఇప్పుడు రెండువాడులు
దాడిపోయినది.

సుభ—ఎవరైనా అతణ్ణి భోజనానికి పిలుచుకొనిపోయినారేమో! అతడు
యింటికిరాకుండానే మధ్యదారిలోనుంచే వెళ్ళి వుండవచ్చును. భోజనానికివచ్చేవేళ
మించిపోయింది. ఇఖమనం కనిపెట్టుకుని వుండనక్కరలేదు; భోజనంచేతములే
మగవాళ్ళు పరమస్వతంత్రులు; వాళ్ళేమిచేసినా మనమేమీ అనకుండును.

నీత—మనకులేని స్వాతంత్ర్యము మగవాళ్ళకుమాత్ర మెందుకుండవలెను? నే
నెక్కడగోయినా వెళ్ళి వక్కదినము వేళకు యింటికిరాకపోతే వారూరుకుంటారేమో!

సుభ—మనవలె మగవాళ్ళు యిట్లోనూర్పుండవలసినవాళ్ళుకారు. వాళ్ళు
బయటలిరిగి వనిచేసి కుటుంబపోషణానికయి చెమటవూడ్చి కష్టపడినంపాదించి తేవ
లసినవారు. అందుచేతనేవానికి స్వేచ్ఛ అధికంగావున్నది. వారేమిచేసినా మనం తప్పు
చట్టక పాలి కనిగవుండవలెను. సృష్టిలోవున్న సమస్తజంతువులున్న అడవి మొగ
వాటికి లోబడివుండడం నైనం.

నీత—తల్లి నీకు పెళ్ళయి నీమొగుడు వేళకు యింటికిరాక తప్పలు పెడితే
దీనివద్దకువచ్చేస్తావు?

సుభ—అతడు యింటికివచ్చేవరకు కాంతంవహించి కని పెట్టుకునివుంటాను.

నీత—ఇతనిని విషయంపా మట తన్నై నా చెప్పవచ్చును. స్వర్ణవయలలో

మాత్రం చెప్పినట్టి నమరూపకం బహుకర్త. ఈ విషయంలో యెవరినానూ చెప్పి
చేసినప్పుడు నీవు చెప్పిన శాంతమూ గీతమూ అవలంబి నమస్తవి. నీకు నిజంగా
మగండువచ్చి యిహాపీకారముగా నిన్న బాధ పెట్టినప్పుడు నీ కెంత శాంతం వహించావో
మేము చూడకపోము లే.

మధ—నేమనివాహం. చేసుకోక ముందే మగడికి బడి వుండడం నేర్చుకొ
ంటాను. నా శాంతం, నీకు నశుద్ధి దానికయినా నేను కీర్తిగా వివాహమాచితము—
అనుగోలకు న్నిడుతున్నావున్నాను. నీ భర్త కూడా వెనకవస్తూవుంటే వుండవచ్చును.

[పెద్ద లక్ష్మణుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

నీత—నీయజమానుడుగా రెంత దూరములో వున్నాడు?

పెద్దల—నా జమానుడు నాకు జానెను మారంలో వున్నాడు; అయినచేతులు
మరీ చేయవచ్చును. రెండు చేతులూ చుట్టబ నాల్గమీదపడ్డవి. ఇదిగో నాదాడులు
కూడా సాక్ష్యమిస్తూవున్నవి చూడు. (అనివంగి దాచుచువున్నాడు.)

నీత—నీ గీర్వాణము గట్టిపెట్టి తెలుగుతో చెప్పు. ఆయన నీతో మాట్లాడి
నారా? నీ వాయనమనస్సు కనిపెట్టినావా?

పెద్దల—అయనమనస్సంతా నాగిరస్సుమీద కనపడ్డది. ఆయన మనసేమోకాని
చెప్పినమాట వక్కాటి నాకు తెలిసిందికాదు.

మధ—నీకర్థం తెలియకుండా అతడంత అస్పష్టంగా మాట్లాడినాడా?

పెద్దల—కావలసివంత స్పష్టంగానే మాటలాడినాడు; నాల్గమీద దెబ్బలు
మరింత స్పష్టంగా కనపడ్డవి. ఆడినమాటలుమూత్రం నాకర్థంకాలేదు.

నీత—ఆయన యిరటికి వస్తూవున్నారేమోచెప్పు. అలస్యంగావచ్చే భాష్య
కేమయినా కోపంవస్తుందని పందేహిస్తూవున్నారని తోస్తుంది.

పెద్దల—నీనందేహిమా లేదు. నీ భర్తకు పిచ్చియైతింది.

నీత—ఓరె విర్యాగ్యుడా! పిచ్చియైతిందీ!

పెద్దల—పిచ్చికాకపోతే చెప్పి యేదోవకటి యైతింది, తప్పకుండా నీ మును
డికి మతిపోయింది. నేను యింటికి భోజనానికి రమ్మంటే, నావేయి వడసాలా యేమి
చేసినావోచూడు; నేళ్ళభోజన సమయమయ్యా అంటే, తాను నాపొయ్యంటాడు.
అన్నం చల్లారితోయిందంటే, నీచేతికిచ్చిన భజన తెచ్చుంటాడు; అతనికి దమ్మున్న
యైతింది. అమ్మగారు కనిపెట్టుకొని వున్నారయ్యాఅంటే, నే నే ఆముగారికి యేదో
గడు. నీ అమ్మగారి పిచ్చునన్నిటగలపెట్టి రమ్మన్నాడు.

మధ—నీవెవరో వున్నావో?

పెద్దల—యేవర? బాబుజమానుడున్న నిభావగానన్న అయిన వదిలేకుడి గాదు. నేను ఇంట్లూ యేరగను పెళ్లాన్న యేరగను యేమీయేరగను చావున్నాడు. నేను నోటితో మీవర్తమానం తీసుకునికెళ్ళి తలతో కావలసిన్న దెబ్బలు మీకు పోక్కుతారం తీసుకువచ్చివాను.

నీత—నిర్భాగ్యుడా! నీవు మళ్ళికెళ్ళి నీయజమానుణ్ని యింటికి తీసుకునిరా.

పెద్దల—మళ్ళికెళ్ళి మళ్ళికెబ్బలు తిని రావడానికా? యిది నేను వెళ్ళను. యీ పారి ముగివారిని పంపు.

నీత—మాటుమాటుదకుండా వెళ్ళు. వెళ్ళకపోతే నీతల బద్దలు కొడతాను.

పెద్దల—యీవేర మీయిద్దరి మధ్యనూ నాతలకాస్తాపిలి పోతుంది. పగల తుండా వుండడానికి దేవుడు నాకు యినపతలనయినా పెట్టివాడుకాదు.

నీత—అట్టేవలక వెళ్ళిపో. నీయజమానుణ్ని చేగిరలతీసుకురా.

పెద్దల—కెళ్ళి తీసుకురమ్మని యిక్కడ నీవుతన్నుతావు; కెళ్ళి ఇళామటలు దెబ్బతీ అరడు అక్కడ తన్నుతాడు. మీయిద్దరి మధ్యనూ నాకు చావు వ్రాసింది. యీమాటు నేనుచావకుండా బ్రతికినస్తే నానంటిమీద చర్మంవుండదు.

(అని వెళ్ళుచున్నాడు.)

సుధ—ఓ! వూరుకో. నీమొగంచూస్తే నీవు బొత్తిగా ధైర్యము లేని దానివలె కనపడుతూ వున్నావు.

నీత—నేనుయింట్లో ఆయనకోసం కనిపెట్టుకొనివుంటి మాకుతూవుండగా,మరి యెవరో ఆయన దావునకీరి సంతోషిస్తూ వుంటే నేకెట్లా పడింది వూరుకో గలను? బామొగంకాంతి తిరిగి వాడబారినట్లు కనబడుతూ వుంటే దానికతడే కారణము. బామొగం నిజంగా సౌందర్యముచెడి చిన్నబోయివుంటే,అతడు మళ్ళివచ్చి పక్కపాతి చల్లనిచూపు చూడడంతోనే నాముఖం యధాపరీకారంగా అవుతుంది.

సుధ—నీవులేనిదాని అనుమానంవకటి మనసులో పెట్టుకొని వృధాగా భేద పడుతూవున్నావు. నీ అనుమానం వదిలిపెట్టు.

నీత—కూనాళిమానాలు లేనివాళ్ళు యిటుకంటిసంగ కులు లక్ష్యంవెయ్యక వూర కుండగలవగాని నే నేలగుమూర్తి వుండగలను? నేనెఱుఁగుదును; అయిన దృష్టి నిశ్చ యతుగా మరెవ్వరై మీదనో పోలింది. లేకుంటే, యింకేవేపామున యింటికిరాకుం డా యెందుకు వుంటారు? నాకోసం చేయిస్తూ వున్న చుద్రోదారం యిదివరకీమీద రాకుండా రానని నాలో పెళ్ళి కెళ్ళినాన. ఆయనండువేతనే యింటికి రాకుండా వున్నారని కుంతామంటే, నేను వర్తమానం పంపించినప్పుడు తనకు భార్య అక్క?

లేదని యెందుకు కోపపడుతావ్? యిప్పుడు నాసౌందర్యం అయినను వృందయందరంగముగా లేనందున, యాచకారంగా నేను దుఃఖితునే ప్రాణం విడుస్తాను. (అని యేడ్చుచున్నది.)

కుభ — నీవంటి తెలివిమాలినవా ట్లేమీలేనిదే వట్టి జారత్వకంక పెట్టుకొని తిన్నగా ముఖంపరక తీరి కూర్చుండి యేదో మనోవ్యధ పెట్టుకొని కృశిస్తూవుంటావ్. వాడు చెప్పినమాటలు విన్నావా అబద్ధమో కనుక్కు-ని నీ మొగుణ్ని వెంటఁ పెట్టుకొని వత్తామరా.

అని యబద్ధమును వెల్లడిచు వాడు.

ద్వితీయరంగము—సత్ప్రసంగి.

[చిన్న వసంతకుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

చిన్నవసం—(తనలో) నేను లక్ష్మణుని చేతికిచ్చినసొమ్ము జాగ్రత్తగా నున్నదనియు, వాడిదివలదాక సుత్రమువద్దనే కనిపెట్టుకొనియుండి యిప్పుడే నాకోపు మావలకు వెళ్ళినాడనియు, సత్ప్రసంగి కారి చెప్పుచున్నాడు. ఇతఁడు చెప్పినమాటలను బట్టిచూడగా మొట్టమొదట నేను సామిచ్చి పంపినతరువాత లక్ష్మణుఁడే వాలో మాటాడనట్టే కనబడుచున్నది. అటుగో లక్ష్మణుఁడును వచ్చుచున్నాడు.

[చిన్నలక్ష్మణుఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

ఏమి? ఇప్పుడు నీవెనుకటి ధోరణి యేమయిన మాటినదా? ఇంకను ఆలాగుననే యొన్నదా? నీకు చెబ్బలు కావలసియున్న పక్షమున, నాతో మరల పరియాచక మాగుము. నీవు సత్ప్రసంగి నే యెఱుంగవుకాదా? నీ చేతికి నేను సామ్యేయియ్యలేదు; నన్నింటికి ధోజనమునకు పిలుచుకొని రమ్మని నిన్ను టాయమ్మగారు పంపినారు; నాయెల్ల మంగళవారపు పేటలో నున్నది. ఇంత మతిలేకుండ వాలో మాటాడుటకయి నీకేమయిన మత్తిధమ కలిగినదాయేమి?

చిన్నల—నా వెనుకటిధోరణి యేమిటి? ఆచకారంగా మీతో నేనెప్పుడు మాటాడినావ్?

చిన్నవసం—ఇంతకుముందే—ఇదియే గదియయినను కాలేదు.

చిన్నల—మీరుసామిచ్చి నన్ను సుత్రమువద్దకి పంపినది మొదలుకొని మళ్ళీ నేను మీమొగమయినా చూడలేదు.

చిన్నవసం—అది చూడలేదుదా! నేను నీచేతికి సామ్యే యియ్యలేదు కావున, ఎవరో తప్పుగా తలచిన ధోజనమియ్య నన్ను మొదలు పెట్టివాళ్ళు. వాడు కోరిన

తెప్పించినందుకు ఫలము నీకనుభవ మయినదా?

చిన్నల—మీకు యిలాగు పరమానందయొక్క కొన్ని రందుకు నాకు బహుశా తోషణగా వున్నది. ఈ హాస్యాని కథమేమా నాకు తెలిసిందికాదు. దయచేసి విప్పి చెప్పండి.

చిన్న వసం—నన్నొకను మరల నెగతాళి చేయుచు నేనున్నావా? మీది జక్కలి నేనే నీతో హాస్యమాడుచున్నానని యెదురు నామిదనే నేరము నేనెదవా? తప్పదుగా? విప్పి చెప్పెదను పట్టు. (అని కొట్టుచున్నాడు.)

చిన్నల—చైవంతోడు. వ్రూకతోండి. మీ హాస్యంతంతకంతకు ముదురుపాకంతా ప్రయోజనమున్నది నేనేమి నేరంచేసి నానని నన్ను మీరీప్రకారంగా కొట్టివారు?

చిన్న వసం—కొంచెము చనువిచ్చి నీతో నేనెప్పుడప్పుడు వేరొకరినూ తాడుచు వచ్చుచున్నానని నన్ను లోకువచేసి సమయము గుఱెఱుంగకుండ నెక్కడ చూచిన నక్కడనే నాతో పరిహాసములకు మొదలుపెట్టి నన్ను బొత్తిగా తెలివి తక్కువ వానిక్రింద కట్టివేసినావు. ఏపనిచేసినను సమయమెఱిగి మఱిచేయవలెనా. ప్రతి కార్యమునకును యుక్తసమయమొకటి యుండును. ఆసమయ మెఱుంగక అసమయములో చేసినపని యేదియు రాజించదు. నీవింకముందు నాతో నెప్పుడయిన హాస్యమాడ తలంచుకొన్న పక్షమున, నామనసు కనిపెట్టి మఱి హాస్యము చేయుము. లేకున్న నీ నీతికాయగొట్టి నీవు సమయజ్ఞుల నేర్చుకొనునట్లు చేసెదను.

చిన్నల—ముందాలాగే చేస్తురుగాని యిప్పుడునన్నెందుకు కొట్టినారో చెప్పండి.

చిన్న వ—ఎందుకా? మొట్టమొదట సమయము తెలియకుండ హాస్యమాడి రెండవమా రిప్పుడు మరల పరియాచక మాడుచున్నందుకు—అయిగో మారమునుండి మనలను తీర్చగచేసి ఆపిలుచుచున్నవారెవరు?

[నీతియు. సుభద్రయు, పోలేకిండు చున్నారు.]

నీతి—ఓహ్రానినాయకా! ఇదియేమిపాపము! ఎన్నఁడూమాడనివానివలె వింత పడి నామొగముకేసి అలాగున పెదరి పెదరి చూస్తూ వున్నావు! ఎవ్వరో మరియక వున్నాళ్ళుకూరాలు నీకరుణా కటాక్షానికి ప్రాతరాలయింది కాబోలును. నేనిప్పుడు నీత న్నానామ నీభాగ్యమాకాను! నామాటలే నీచెవులకు సంగీతకంఠెనూ మధురంగా వున్నవనీ, నాచావులే అమృతప్రవాహమును పెదజల్లుతూవున్నవనీ, నాహాస్యపుష్ప యో మలయమారుతంకంఠెనూ చల్లగావున్నదనీ, నేనుకేసివహకమే అమృతోపమానంగావుండి జహ్వరేచివచ్చుననీ, చెప్పినకాలం కల్గిపోయింది. అటావంటి క్షితి అంతా మోకలొయి యింతలోకి నన్ను నీవేమరచిపోవడం యెలాగు తలకొనిచివది? ఓహ్రానినాయకా! నన్ను విడదాడి దుఃఖపెటబోదు. నామీద మునుపటి మోహమంత యేలంగ

అక్కరినది? చెనుకొన్న యిట్లానికాదని అన్యమోహనాంగిమీద నీవలపు నిలపడానికి నీకేలాగుమనమువచ్చినది? నేనే నిన్నుకాదని కొంచెంపయిటాడలో ప్రేమించిపట్టు నీచెవిని బడినపక్షమున నీమనస్సు కంటవొప్పి కలుగుతుంది? నీకు సమర్థుణచేయున్న యీదేహాన్ని కాదుదేవుడి దుస్సౌధదేత పరమపురుష సంపర్కానికి వక్కపూటు లోభరచి పక్షమున, నీవునామొగముమీద వుమ్మివేసి, నన్నుకాలితోతన్ని, నానీవుచిరకాలమలినేమనా? భార్యవిషముతో త్రోవొంకలదక నీవు నిర్దోషినిగావుండి నన్ను ముఖాలచాలుచేయక రక్షింపుము.

చిన్నవసం—ఓసుందరి! నీవంతనేపటినుండియు మాటలాడుచున్నదే నాతోనా? పుటియొకరినోనా? నీవెవరవో నేనెఱుంగను. ఈకొంచీపురమునకు నేను కొత్తవ్రాడను. నేనీగామమునకువచ్చి తిన్నగా జామునేపయినను కాలేదు. నీప్రసంగమున చాలకమును నాకువంతగానున్నది, ఇంతనేపుడు నీవుమాటాడిన మాటలలో కొక్కముక్కయినను నాకర్థముకాలేదు.

సుధ—బావా! పూర్వము నీకప్పుడీ ప్రపంచమంతా మాటిపోయినది. మాటిపూరిని యాదిధంగా బాధపెట్టడానికి నీవెప్పుడు నేర్చుకున్నావు? భోజనానికి నిన్నింటికీ తీసుకునిరమ్మని యామె లక్ష్మణుని నీకర్థకు పంపినదికాదా?

చిన్నవసం—లక్ష్మణునా?

చిన్నల—నన్నా?

నీత—అవునున్నే. నీవుమల్లీవచ్చి నిన్నీతడు కొట్టివాడని యిట్లులేదన్నాడని భార్యలేదన్నాడని నాతోచెప్పినావు.

చిన్నవసం—ఈసుందరితో నీవుమాట్లాడినావా? మీకప్పుడు జరిగిన సంభాషణ యెందువిషయము?

చిన్నల—నేనా? నేనా? ఇప్పుడుతప్ప యిదివఱకన్నదున్నా నేను యాదాక మొగమయినా చూడలేదు.

చిన్నవ—ఓరిదుర్మార్గుడా! నీవబద్ధమాకుచున్నావు. ఇంచాక పంగడినీడతో సరిగా నిప్పుడీమె చెప్పిన మాటలే నీవునాతోచెప్పినావు.

చిన్నల—నేనుజన్మయెత్తినతరువాతయెప్పుడున్నా యీమెతోమాట్లాడలేదు.

చిన్నవ—ఈవిడకేమా దేవతావేళముండిననేకాని యీమెచునట నేను పెట్టి యేలాగున పిలువఁగలిగినది?

నీత—కుజహనుకున్నా నీవకున్నా యేకమయి యేదో మాయవేదంపున్న కొని కిందదాన్నిమ్మని నిష్కాంక్షముగా యేడిసిందడంమీకు న్యామంకాదు. దీక్షాను

బాబూ! నీవు కల్పకృష్ణము కంటకాదవు; నా నామమున నాదిన మల్లాలతో
 పండితానన. నీమీద అట్లుకొనడానికి నాకనక్కరలేదు. కనుక మమయిన కృత్యంలేవున్నది.
 నేను నీవ్ని చుట్టుకొని వున్నప్పుడే నీకు కోరిక యెక్కువగా వుంటుంది. కల్పకృష్ణ
 త్నయ్యకొని ముఖ్యమంత్రిగా పనిచేసి అది బదలకగాని మతివకటికాదు. అది వున్నట్లే
 వుండి కనుక మమగా తానాశ్రయించి వున్న దాన్నే విస్మయించేసి నాకనందమొంది.
 భూమిపట్టి అటువంటిది పుట్టడంతోకే మొదలంటూ తీసికెట్లంటారు.

చిన్నవ—ఈమెనాలో నే మాటాడుచున్నదా? ఈ చెప్పెడిదంతయు నావిషయ
 మేనా? నే నీమెను స్వప్నములో వివాహమాడినానా యేమిటి? లేక నేనప్పుడు
 నిద్రపోవుచుండి యీమెచెప్పెడు మాటలు వినుచున్నానా? న న్నే భూతమానహించి
 తపోకాని నాకన్నులను చెవులనుగూడ మోసముచేయుచున్నది! ప్రత్యక్షముగా జరుగు
 చున్న యాయుండ్రోబల మేమో తెలిసికొను పజుకును నే నీమెమాటకు మాతాదక
 లోబడి యూరకుండెదను.

మధ—లక్ష్మణా! నీవు కల్పి వేగిరందనచేసి యింటికాడసిద్ధంగా వుండుమని చెప్పె.

చిన్నల—భూతభయం లేకుండా వుండడానికి నేను చిన్నప్పుడు కేర్తుకున్న
 మంత్రం జపించేకుంటాను. ఇది తప్పకుండా దయ్యాలనేకము. మేము దయ్యాలతో
 నూ, భూతాలతోనూ, పిశాచాలతోనూ, కామినీలతోనూ మాట్లాడుతూ వున్నాము
 గాని మనుష్యులతో మాటాడడంలేదు. మేమీరాకాసులుచెప్పినట్లు వివశపోతేమమ్మల్ని
 పిడింది పిక్కురింటివి.

మధ—నీలాసీవేమో ప్రేలుకుంటూ నేనుచెప్పినదానికి బదలుచెప్పవేమి? ఓదుం
 గా! మొద్దా! కలా! నిన్నే. మాటాడు.

చిన్నల—వీళ్లు మంత్రకర్తలేత నన్నేతో మరివకజంతువుగా మార్చివేసినారు.
 స్వామీ! నేనప్పుడు నీకు లక్ష్మణునిగానే కనబడుతూవున్నానా?

చిన్నవన—నీవు నీలాగున నేయున్నావు. నేనును నాలాగుననే యున్నానను
 బానియేదన.

చిన్నల—మన మిద్దరమూ మనస్సులోనూ రూపములోనూ కూడా మారినాయి
 కాదు స్వామీ!

చిన్నవన—నీరూపము యధాప్రకారముగానే యున్నది.

చిన్నల—లేదు. వీళ్లు నన్నప్పుడు కొరిచిచేసి అడిగ్తావున్నారు.

చిన్నవన—నీజంతువుగానైనా మూలీకపక్షమున నీవు గాడిదవగా మారి
 వావుగాని మణియొకజంతువుగా మారలేదు.

చిన్నల—అవును. వీళ్ళు నాచేత గడ్డితినివించి నామీద నానా అపరాధములు చేశారు. నేను గాడిద నేకాకపోతే వాళ్ళు నన్ను యెరిగివున్నట్టే వాళ్ళను నేను యెరిగివుందును.

నీత—(చిన్న వసంతకుని చేయిపట్టుకొని) కండిరండి. యజమానుడున్న భృత్యుడున్నా చేరి నన్ను వేళాకోళంచేస్తూవుంటే కంట్రోవేలుపెట్టుకొని యేడుస్తూ చూస్తూ పూలకుండదానికి నేనుపెట్టిదాన్ని కాను. భోజనానికి దయచెయ్యండి. (అని లాగుచున్నది.)—లక్ష్మణా! నీవుగుచ్చుచువద్దకుండి నేనున్న నాపొగొనాధుడున్నాలోపల భోజనంఘోస్తూవున్నా కాలంబో యెవరినీ లోపలికి రానియ్యకు. నాభర్తగారికోసం యెవరైనవచ్చి నిన్ను తలుపుతయ్యమంటే, భోపల భోజనంచేస్తూవున్నారు. తలుపు తియ్యడానికి వల్లకాదనిచెప్పి పంపివెయ్యి. యెవరికయినా తలుపుతీస్తే నీరీలకాయ బద్దలుకొనుతాను.

చిన్నల—వసంతకా! నేను గుమ్మంకాద కావలివుండనా?

నీత—ఎవరైనా లాలోపలికి రానిచ్చినావంటే తప్పకుండా నీతలపగలకొనుతాను.

సుభ—వసంతకా! వేగిరనివకువు. ఇప్పుటికే భోజనానికి చాలా ఆలస్యం అయింది. [అని యందఱును వెళ్ళుచున్నారు.]

తృ తీ యాం క ము .

[పథమరంగము—వసంతకునిగృహము ముందు

[పెద్దవసంతకుడును, పెద్దలక్ష్మణుడును, విశ్వకర్మయను స్వర్గకారుడును, కాంచనగుప్త్రుడను వర్తకుడును, ప్రాచీనేంద్రుడున్నారు.]

పెద్దవసం—విశ్వకర్మా! నన్నిప్పుడు వదిలిపెట్టవలెను. నేనింటికాలస్యం చెల్లినప్పుడు నాభార్య మిక్కిలి కొఱకొఱలాడుచుండును. చంద్రహార మిప్పుడు సిద్ధమగు నేమోయని యింత నేపటివఱకును మీయింట్లో నున్నాననియు, సాయంకాల మదిపెఱుగుపెట్టి తీసికొనివచ్చెదననియు నాభార్యతోచెప్ప—ఇక్కడ వీడ్కోకం దున్నాడు. వీడ్కోడివీడ్కో నన్ను కలిసికొన్నాడంట! నేను తన్ను కొట్టివారంట! తన చేతికేమా వేయవలసివచ్చినానన్నాడంట!—ఒకతాగిసిబోతా! నీమాటలకర్థమేమి?

పెద్దల—మీరు మీరువఱకువచ్చినట్లు చెప్పండి. నేనెఱిగిందేమా నేనెఱుగుచును. నన్ను మీరు తప్పకుండా కొట్టివారు.

పెద్దవసం—నీతే గాడిదవుగా కనపడుచున్నావు.

పెద్దల—మీదేరి వెళ్ళుటని వూరుకోవడంవల్ల నేనాలాగ కనపడుతూ వున్నాను. గాడిదకైతే నేను మిమ్మల్ని రప్పించినది; అట్లాచేసికొనితే మీరు బాగు ల్లాగువుండురు.

పెద్దవనం—రలుపుచేసియున్నది. మనలను లోపలికి రానిమనస్థిపిలుపు

పెద్దల—ఓమూరి! ఓదాపాదరా! ఓరిమా! ఎవరులోపల? రలుపు గియ్యండి.

పన్నల—(లోపలినుండి) యెవడురావాడు తెగఅరుస్తావున్నాడు? ఏమి మతిపోయిందాయేమిటి? వెళ్ళిపో.

పెద్దల—రలుపువద్ద కావలివున్నవాడెవడో మనప్రభువుగారు పిలిచి నిలుచు న్నారు. జేగిరంరలుపులియ్యి.

చిన్నల—(లోపలినుండి)అతడు యెక్కడనుంచివచ్చాడో చుట్టి అక్కడికి నడవమను. వెళ్ళిపోతే నిలుచోలేక అతనికాళ్ళే నొప్పలుపెడతవి.

పెద్దల—అలాపల మాట్లాడేవారెవరో రలుపులియ్యండి.

చిన్నల—(లోపలనుండి) మంచిది నీవు యెందుకుచచ్చావావో చెప్పితే నేను చెప్పవలసినమాట తిరువాత చెప్తుతాను.

పెద్దవనం—ఎందుకా? భోజనమునకు; నేనీదినమున భోజనముచెయ్యలేదు.

చిన్నల—ఈదినము నీకిక్కడ భోజనం దొరకదు. మరెవరితోజారా.

పెద్దవనం—నీకవడవు? నాయుంటికి నన్ను రానీకున్నావు?

చిన్నల—ఈవేళకు నేను కావలికాచేవాణ్ని. నావేరు లక్ష్మణుడూ.

పెద్దల—ఓరిదొంగా! నాపనిమాత్రమేకాకుండా నావేరుకూడా దొంగిలించి చావు! యీవేళకు లక్ష్మణుడైతే మఱికొంతసేపటికినీవుగాడిపన కూడా అవుతావు.

పన్నల—(లోపలినుండి)లక్ష్మణా! గుమ్మముదగ్గర ఆ అల్లరెమిటి? కేలువేసే కారివి పండియ్యి.

పెద్దవనం—ఎవడురా? ఎంతపిలిచినను రలుపురీయకున్నాడు?

చిన్నల—(లోపలినుండి) ఎంతచెప్పినా పోకుండా గుమ్మంకాడ కేలువేసేవా రెవరురా?

పెద్దవనం—నేను వసంత్కుడను. రలుపురీయును.

చిన్నల—(లోపలినుండి) వసంత్కుడు నీరథో లోపల భోజనము చేయు చున్నాడు. నేను రలుపులియ్యకు వెళ్ళిపో.

పెద్దవనం—(రనిలా) వసంత్కుడును నీరథో లోపల భోజనముచేయుచున్నాడు.

జేమి! వాభార్యతో ఈపల మతయెవ్వడో యున్నాడు. (బిగ్గరగా) లక్షణాగ్రహ
పము తీసికొనిరా.

పెద్దల—తలుపు బద్దలయ్యేటట్టుగా గట్టిగా గుద్దండి.

పెద్దవనం—కాదుకాదు. గునుపము తీసికొనిరా తలుపుబద్దలుకొట్టి లోపలికి
జెళ్ళువయ.

చిన్నల—(లోపలినుండి) ఏదీ తలుపుబద్దలుకొట్టి. నేను తలుపు బద్దలుకొట్టి
వాటితల బద్దలు కొడుతాను.

కాండ—కాంతమువహించు. అటువంటిపనియొక్క నాను చేయఁబోవుము. అట్లు
చేయుటచేత నీవే రవ్వపడి యింతవఱకును నీభార్యవిషయమయి వంచించితివాడయ్యె
గల జనుల కందఱికిని నందఱును కలిగించిన వాడవగుదువు. నీవేమియుఅనుమానపడఁ
బోవు. నీభార్య మిక్కిలి బుద్ధిమంతురాలనియు, గుణవంతురాలనియు, మహాపతివ్రత
యనియు, చిరకాలానుభవమువలన నీకు తెలిసియే యున్నది. ఇప్పుడు తలుపుతీయక
పోవుటకును కారణమేమో అవలీ నీకామె మేల్లగా విన్నపము చేయును. నామాటవిని
కాంతమవలంబించు. మాన మందరమును గలిసి యీమాట ప్రభావతిగాదియింట భోజ
నము చేయుదయ్యండి. సాయంకాలము నీహంటకిగావచ్చి తలుపు తీయనందుకు కారణ
మిదిగి తెలిసికొందువుగానిలే. ఇప్పుడు నీవు బలవంతముగా తలుపు బద్దలుకొట్టి
లోపలికి వెళ్ళినవక్షమున జనులు దాని కనేకార్థములు చేయుదురు; అందుచేత నీవు
పోయిన తరువాతకూడ అపకీర్తి కాశ్యతయుగా నుండిపోవును.

పెద్దవనం—నీవంతగా చెప్పుదున్నావు గనుక నీమాటవిని మరలెడకు. ప్రభా
వతి మిక్కిలి యోగ్యురాలు; బహు చమత్కారముగా సంభాషించును; భోజనమునకు
వెళ్ళినవారిని మిక్కిలి ఆవరణచేయును. అవును. మన మక్కడకు భోజనమునకు
వెళ్ళదము—విశ్వకర్త! ఈపాటికి చంద్రహారము సిద్ధమయియుండవచ్చును; నీవంటికి
వెళ్ళి వేరము నావచ్చు తీసికొనిరా. వాభార్య యీప్రకారముగా వన్నవమాన పడిది
జదిగనుక దానిని వింపన చేయుటకయి యీదండ్రహారమును దొరకయైనను పరీభాగి
కిచ్చెదను. వేరమువెళ్ళు.

విశ్వ—నాలుగు గడియలలోపల చంద్రహారమును తీసికొనివచ్చి మిమ్ము కలిపి
కొనెదను.

పెద్దవనం—అలాగున చేయుము. చివ్విప్రకారముగా పరిధించి వండుకు భన
రెడ్డయిన కయిన నొప్పుకొనియేదను. (అందులును వెళ్ళుదున్నాడు.)

వ్యతీయరంగము—గృహమునందలి వీధిచావడి.

[మధ్యప్రాయ చిన్న వనంతకుడును ప్రవేశించు చున్నారు.]

మధ—వనంతకా! నీవీ ప్రకారముగా వెనిమిటి కొండవలసిన ధర్మమునుమఱచి పోవచ్చువా? నాలప్పగారిని ధనం నిమిత్తమే పెండ్లాడిన పక్షమున, అధనమునిమిత్తమునా తిన్నగామాడు. నీకేమి మరలక చోటవున్న పక్షమున, అపనిదొంగతనంగా చెయ్యి. నీలోపల వున్న అభిప్రాయం పయికి తెలియనియ్యకి మనసులో నయినా దామి. చల్లని చూపుచూచి, తియ్యగా మాట్లాడి, నీకృత్రీమము కొండవలసినా నేనవుండు. నీమనసులో యేవోపంపున్నా పయికయినా వేషం బాగా చెయ్యి. చాటున నీయిష్టం వచ్చినట్లుచేసినా అది పయికి కనపర్చవలసిన అవసరం యేమున్నది? లోపల వోపాం చెయ్యడమే కాకుండా పయికికూడా అప్రీయంగా మాట్లాడుతూ వుంటే, నీవు రెండువోపాలు చేసినవాడ వవుతావు. దుశ్చేష్టలు పరుష వాక్యములపల్లె రెట్టింపుగా బాధపెడతవి. అయ్యో! మాలప్పస్థితిమా నే నాకంతో విచారంగా వున్నది. అడవాళ్ళనుగనక మేము యేమాటచెకితే ఆమాటలే నమ్మతాముమచ్చుని మాటలచేతనే నా సంతోష నెట్టి నిజంగా మామిదక్రమవున్నట్లయినానటించరాదా? ఎలాగయినా లోపలికివచ్చి మాలప్పగారికి ధైర్యముచెప్పి వోదాన్ని భార్యవని పిలుపు. నీమంచిమాటల వల్ల వకరిదుఃఖం పోగొట్టగలిగినప్పుడు మనసులో లేనది కొంచెం చెప్పడం పాపంకాదు.

చిన్నవనం—ఒరేయిరాలా! నాకేరు నీ వెఱిగివను నీకేరునే నెఱుంగునగుక నిన్నాలగున విలిచినందుకు తమిందు. మాయలును చేషములు నుపదేశించుటకు నీవు మనహాపాధ్యాయురాలవుగా గనబడుచున్నావు. మనసులో గొకటి యుంచు కొని పయికొకటి మాటాడుమని నాకు నేర్చుచున్నావా? సత్యమునే పలుకుట కిం వాటపడిత నానిర్మలమయిన మనస్సును సత్యమునుండి దుర్భించుటకయి యేలవృథా కృమిపడియొడవు? నీవు దేవుండవయి నామనస్సును క్రొత్తగా సృష్టింకగలకే నీకు వచ్చినట్లయితే, అప్పుడు వాడుతిమాలునేమోగాని యిప్పుడు న్యాయమాగ్గమానుండి అనగింజరియు మళ్ళిదు. ఇప్పుడు నేనున్న ప్రకారముగా నీయప్పగారెంతకన్నుల వెంటి కిని నీకుగార్చితి నాభార్యకాదనియు, అమెకు నేనెప్పుడును వివాహము చేసికో లేవనియు నేను వ్యభముగా నెఱుంగుదును. వాప్రీయురాలా! నీయప్పగారి కన్నీటి నుమద్రములో నమ్మి ముంచివేయుటకు ప్రయత్నింపకు. నీవొకవేళ గొన్నవరిండు మని కోరినయెడల నే నొప్పుకొందును. నీ ముంగురులను ఉరి తొళ్ళతో నమ్మి కటి

జేయును; నేనప్పుడు నిన్నభార్యనుగా పరిగ్రహించి నీకుబంధుడనయి యుండెను.

సుభ—నీకు పిచ్చియై తిండాయేమిటి? అలాగున మాట్లాడకూ వున్నావు!

చిన్నవసం—నాకు పిచ్చియై తల్లెడుగాని కొంతవఱకు మరి భ్రమించినది. ఎందుచేతనో మాత్రము నేను చెప్పలేను.

సుభ—ఆమతిభ్రమ నీదృష్టిదోషంబల్ల నే సంభవించినది.

చిన్నవ—ఆదృష్టిదోషము నీచేసువనాండి సూర్యకాంతవలె మిలుమిట్లు గొలుపు. నీరూపమునా జూడుటవలన నే సంభవించినది.

సుభ—నీవు నాకేసిచూడక యెవరికేసి చూడవలెనో వారికేసిచూడు. నీదృష్టి దోషం నిమిషంలా పోకుంది.

చిన్నవ—ప్రియురాలా! చీకటివంటి చూపుటకంటె కన్నులు మూసికొనుట యుత్తమము.

సుభ—‘ప్రియురాలా!’ అని నన్నెందుకు పిలుస్తావు? ఆపేరుతో నాలప్పు గారిని పిలువు.

చిన్నవసం—నీఅప్పు కేవలము సోదరియే.

సుభ—నాకు సోదరియే.

చిన్నవసం—కాదు నాకును. నీవే నాకు ప్రియురాలవు. నీవే నాప్రాణమునకు ప్రాణమవు.

సుభ—ఇదంతా నాసోదరివిషయంలా వుండవలెను. ఇదివఱకు లేకపోయినా, యికముందయినా అలావుండవలెను.

చిన్నవసం—నాప్రియురాలా! నీవే నాప్రియురాలవనిచెప్ప. నేను నీపాదము; నాప్రేమ నీమీద నున్నది. నాకేవల కాలమును నీతోగడపెదను. ఇంకను నీకును వివాహముకాలేదు. నాకును వివాహముకాలేదు. నన్ను పొణ్గి వాణము చేకొమ్మ.

సుభ—ఈపాటి యీమాటలుచాలిండు. మూలప్పును నీవద్దకు నీసుకువస్తావు. అమెతో మంచిమాటలాడి ఆమెను సమాధానపఱుచు. (అని కీర్త్యయ్యడి.)

[రాపలినుండి చిన్నలక్ష్మణుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

చిన్నవసం—అదేమిలక్ష్మణా! అంతవేగముగా పరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నావు!

చిన్నలక్ష్మణ—మీయన న్నెరుగుదురా? నేనులక్ష్మణుణ్ణి నా? నేనుమీ నేనున్నా నా? నేను నేనేవా?

చిన్నవసం—నీవులక్ష్మణుడవే. నీవు నా నేనకుడవే. నీవునీవే.

చిన్నలక్ష్మణ—నేను నాడిదను; నేనుఅడవాని బాగున్నా; నేను నేనుకాను.

చిన్నవనం—అనుదాని దానుడ పెట్టుయినావు? నీవు నీవుకాకపోవుట యేమి? చిన్నల—నేనుకుతోను, నేను నేనుకాను. నేనుక శ్రీవాణ్ని—ఎవలో నామీద పడితుంది; నాదగ్గరకు వస్తుంది; నన్ను తనకాణ్నింబుంది.

చిన్నవనం—నీవేలాగున తనవాడవన్నది.

చిన్న—నన్ను మృగంకంటె కట్టివేసి నన్ను తనవాణ్నిగా చేసుకొన్నది, నేను పశువునని నా అభిప్రాయముకాను; అది శుద్ధ పశువు గనుక దానికి మొగున్నయితే నేను పశువును కాకపోతానా?

చిన్నవనం—అదియెటువంటిది?

చిన్నల—బహుశెద్దమనిషి. పగలుచూస్తే రాత్రికలలోకి వస్తుంది. అదికట్టు తన్ను బట్టలు బండ్లకు కర్రలు పెట్టి తగలపెట్టి నా తిగులడవు. దానిపెట్టి నన్ను చము కుతో యీవూరంతా అయిదుగోడలు దీపాలు వెలిగించుకోవచ్చును.

చిన్నవనం—అది బహుయోగ్యురాలా?

చిన్నల—పెద్దమనిషంటే నాఅభిప్రాయం అట్లుకాదు, అది పాశుగంలో పెడ య్వి అంతేవున్నది. అదిభూదేవివలె గుండ్రంగా వున్నది. దానిచేరు గారట!

చిన్నవనం—అదియే భూదేవి యయిన పక్షమున పర్వతము లెక్కడవున్నవి?

చిన్నల—నిగుదులే పెద్దపర్వతాలు.

చిన్నవనం—మరి సముద్రము లేవి?

చిన్నల—కర్కూ చెవులూ మహాసముద్రాలు.

చిన్నవనం—నదులేవి?

చిన్నల—గోమకూపాలలోనుంచి వచ్చే చెమట వెయ్యినదులుపెట్టుగావున్నది.

చిన్నవనం—అడవులేవి?

చిన్నల—కలంతా యీతరువ్వలాగువుండి మహారణ్యంగా కనబడుతుంది. ఆగ్రామదేవత, ఆనూకాలమ్మ, ఆకాక్షసి నన్ను తనమొగుడంబుంది; నాచేరు పెట్టి పిలుస్తుంది; నన్ను కాగిలించుకో వచ్చేసప్రటికి భూతముని జడిసి తప్పించుకొని తారి పోయివచ్చి యివతలబడి ప్రాణాలు దక్కించుకున్నాను.

చిన్నవనం—ఇకమనవిక్కడ నుండగూడదు. తక్షణమేవెళ్లి యెంత కేవున కయినముసలే యొకబండిని వుదుర్చుకొనిరా. మనకంత ఉచ్చిటెడ్డబండి దొరికినను, ఈరాత్రి మనమీ గ్రామములో నిద్రచేయగూడదు. నీవుమరలవచ్చినదాక నేనెక్కడి వీధిలో తిరుగుచుండెదను. వేగిరమువచ్చి నన్నుకలిసికో. ఈగ్రామములోని వారందఱును మృతల కలీగియు మన మొక్కరిని ఎఱుంగక యున్నప్పుడు, మనవతి కేవు

మగా మూటయు ముగ్ధయు కట్టుకొని లేచి పోవలసివచ్చే.

చిన్నిల—పెద్దామనని నన్నుపట్టుకొన్న బ్రహ్మరాక్షసిచేతులోనంచి తప్పించు కోవడంగలిగితే పెద్దపులి నోట్లనుంచి తప్పించుకొన్న కడిలగు పరుగెత్తుతాను.

(అని వెళ్లుచున్నాడు.)

చిన్నవనం—(తనలో) ఈపట్టణములో దయ్యాలపాతులులేవు వజ్రియోవదను కాపురముండదు. కాబట్టి యాయూరుడిచి నేనెంత వేగిరమువెల్లివ ఇంతమంది నన్ను మగించని పిలిచిన దానివేరు దలచుకొన్న నాదేశము కింపవెత్తు చున్నది. అయినను సౌందర్య రాశియైనయూమె చెల్లెలుమాత్రము. తన మృదు మధురవాక్యముల చేతను విలాసముచేతను హావభావాదులచేతను నామనస్సును తనవశము చేసికొన్నది.

[చంద్రహారముతో విశ్వకర్మ ప్రవేశించు చున్నాడు.]

విశ్—ఇసంతికా!

చిన్నివ—అవును నాదేశవసంతకుడే.

విశ్—కింగరి నాకుబాగా తెలుసును. ఇదుగో మీరు లేచున్న చంద్రహారము మెటుగుపట్టడం వేగిరముకాక హావడముచేత యింతసే పాలస్య మయింది.

చిన్నివ—నీయిష్టమేమి? నేనిది యేమిచెయ్యను?

విశ్—మీకోసం చెసినాను. మీయిష్టంబునట్లు చేసుకోండి.

చిన్నివ—నాకోసరమే చేసినావా? నేనెప్పుడును చేయుమనిలేదే.

విశ్—వక మాటుకాదు; రెండుమాట్లుకాదు; యిరవై మాట్లు చెప్పినారు. ఇది మీయింటికి వేగిరముపట్టుకొనివెళ్ళి మీభార్యను సంతోషపెట్టండి. నేను నాయంకాలం భోజనం వేళకు మీయింటికివచ్చి దీనిసామ్య పట్టుకు వెళుతాను.

చిన్నివ—కొంచెమువేపుండి సాచ్చిప్పుడేపుచ్చుకో. లేకపోయిన పక్షమున నీకు చంద్రహారమును నేనునుకూడ మరల కనపడదు.

విశ్—(చిరునవ్వుఃవిస్) నాసాచ్చెక్కడికిపోదు. మీరు మహాచిత్ర మయిన మనుష్యులు. నేనిప్పుడు వెల్లిపోతాను. (అని వెళ్లుచున్నాడు.)

చిన్నివ—(తనలో) నాకింకామాయేమీ తెలియకుండ నున్నది. ఇంత చుంది చంద్రహారము నూరక యిచ్చెద నన్నప్పు డెంత డెలిఖితక్కువ వాడును తనకక్కలా లే దనడు. ఈ ప్రకారముగా వీధులలో బట్టగారుగొలుసులు దొరకుయన్నప్పుడు, ఇక్కడ నెవ్వడును కన్పపడనక్కరలేదు. నేనయిడివిధికి వెళ్ళి లక్ష్మణుని కొలకయి యెదురు చూచుచుండెదను. నాకు బండ్లికుదుర్చుకొని వచ్చినపక్షమున, అక్కడి నుండియే వెలిపోయెదను. (అని వెళ్లుచున్నాడు.)

చతుర్థాంశము.

ప్రథమరంగము:—పురవిధి.

[ఒకవర్ణమును, విశ్వకర్మయు, ఒకరాజపురుషుడును
ప్రవేశించుచున్నారు.]

రత్న—నేను నీకు సామ్యునియిచ్చి సంపన్నము చేసిపోయినది; అప్పుటినుండియు నేను నిన్నేమియు సామ్యునియిచ్చి తొందరపెట్టలేదు. నేనప్పుడకన్నా తగ్గినా పురుషునకు వెళ్ళవలసిన పని తటస్థించి యవశ్యముగా సామ్యునికావలసివచ్చి నదిగాని లేనిపక్షమున నేనప్పుడు సహితము సామ్యునియిచ్చియు నిన్నెంత నిర్భంధపెట్టకయే పోదును. కాబట్టి వెంటనే సామ్యునిచ్చివేయుము. లేనిపక్షమున, ఈరాజపురుషుడెప్పుడు నిన్ను పట్టుకొని ధర్మస్థానమునకు తీసికొనివెళ్ళును.

విశ్వ—నేను నీకు బాకీ వున్నంత సామ్యే నాకు వసంతకుడు యిచ్చవలసి వున్నది. నన్ను కలుసుకోవడానికి వకగడియముందే నేనెంతకీ వంద్రీహరణుచ్చినాను. అయిదు గంటలవేళ నాకతఁడు సామ్యునిచ్చివేస్తాడు. నన్ను గ్రహించి వక్ర పర్యాయం నీవతనియింటికా నాతోకూడా వస్తే నీసామ్యునికిచ్చివేసి నాపత్రం నేను పుచ్చుకుంటాను.

[పెద్దవసంతకుడును, పెద్దలక్ష్మణుడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

రాజపురు—మీరాయనయింటికి వెళ్ళవలసిని శ్రమ తప్పిపోయింది. అడుగు వసంతకుడే యిలాగు వస్తావున్నాడు.

పెద్దవ—నేను కంసాలియింటికి వెళ్ళిదను; ఈలోపుగా నీవంగడికి వెళ్ళి కేప బెత్త మొకటికొని తీసికొనిరా. నన్ను మధ్యాహ్నము లోపలికి రాకుండు తిలుపు. వేయించిండునకయి నీరాజమానురాలిని, తలుపుతీయనందునకయి పరివారమును, క్షీంప వలెను. అడుగు విశ్వకర్మ వచ్చుచున్నాడు. నీవు వేగిరమువెళ్ళి, బెత్తము కొని యింటికి పట్టుకొనిరా.

పెద్దల—పక్కబెత్తముకాదు; మీకుకావలసిన బెయ్యి బెత్తాలుకొనితీసుకువస్తాను.
(అని వెళ్ళుచున్నాడు.)

పెద్దవ—నిన్ననమ్మకొన్నవాడు చక్కగానే బాగుపడును. నేను నీకొఱకును చంద్రీకాళంకొఱకును నీమీటను నమ్మకొని యెంతోనేపు కాచుకొనియున్నాను. ఎంతనేపు కనిపెట్టుకొనియున్నను నీజాడగాని చంద్రీహరముబాటిగాని కన

వడలేదు. చంద్రహారము వేగిర మిచ్చిన పక్షమున నీతో పనియిడదని మొగము చూచువేసినావా యేమి?

విశ్వ—మీహాస్యమిప్పుడు మానివెయ్యండి. బంగారంయెంతయెత్తో, యేవన్నో కూలియెంతో, అంతాపడ్డవ్రాసి యిదిగో తెచ్చినాను. మీరుయివ్వవలసిన మొత్తమంత నేనీరుచేయవలసిన దానికంటె మూడుపాదాలు యెక్కువగావుంటుంది. ఈయన దూరదేశము వెళ్ళవలసి యాసాన్ము కోసమే నిలిచి వున్నాడు. వేగిరం సామ్యిచ్చి మమ్మిని పంపివెయ్యండి.

పెద్దవ—ఇప్పుడు నేను సామ్యిక్కడకు తీసికొనిరాలేదు; అంతేకాక నాక గ్రామములో కొంచెముపనియున్నది. నీవీయనను మాయంటికి తీసికొనివెళ్ళి. చంద్ర హారము నాభార్యచేతికిచ్చి నేనిమ్మమ్మనని సామ్యిడిగివుచ్చుకో. ఒకవేళ నేనున మీరక్కడనుండగానే రావచ్చును.

విశ్వ—అలాగయితే చంద్రహారము మీరే తీసుకువస్తారా?

పెద్దవ—నేను తీసికొనివెళ్ళను. ఒకవేళ నేనువేగిరం తాకపోదునోనా నీవే తీసికొని వెళ్ళు.

విశ్వ—మంచిది నేనే తీసుకొనివెళుతాను. చంద్రహారం యిప్పుడు మీదగ్గర వున్నదా?

పెద్దవ—వాదగ్గరికిపోయిన నీదగ్గరినున్నది. ఇప్పుడు నీవద్ద తేనెచుక్కలున సామ్యిలేకుండ నీవునురల వచ్చినదాకినే వెళ్ళవలసి వచ్చును.

విశ్వ—వయచేసి చంద్రహారం వేగిరంయియ్యండి. ఈయనబద్ధంగాప్రయాణం కట్టుకొని వచ్చినాడు. ఆలస్యంచేస్తే ముహూర్తకాల మించిపోతుండే వేగిరంవంపించ వందుకు తీయియన నన్నయ్యాసిస్తారు.

పెద్దవ—సరి! సరి! వ్యవహారము చక్కగానే కుదిరినది. అన్నప్రకారముగా చంద్రహారము నీవుతీసికొని రావందునకయి నేను కూకలు వేసిపోదునని తెప్పించు కోతుంటే నీవీపన్నగడ పన్నినావు. నీవుయందుగానే యిటుట కారనిగించని యెడల, వేరీవు తీసికొనిరావందునకు నేను నిన్ను తిట్లుదు ననుకొన్నావా?

వరద—కాదు వృద్ధుడుగా పోవుచున్నది. క్షమముగా నన్ను పంపివేయవలెను.

విశ్వ—అయిన నన్నేలాగు తొందరపెడుతున్నారో విన్నారా? చంద్రహారం.

పెద్దవ—తొందరకోపయెందుకు? నాభార్యచేతికిచ్చి సామ్యిత్తువుకో.

విశ్వ—కట్టి రదిగి. ఇంతకుమునుపే మీచేతికి చంద్రహార మిచ్చినాన గదా? ఆచంద్రహారమిప్పుడా తీకపోతే మరేమిట వున్నట్లు యేదెనా అనవారిచ్చి పంపండి.

పెద్దక—ఛీ! పో. నివునకన మతివిస్తారముచయుచున్నావు. చంద్రహారమెక్కడ నున్నది? ఏదీ నన్ను చూడనిమ్ము.

విశ్వ—నాకడతల కావలసినంత పనివున్నది. యీప్రకారంగా మీతో పరాచకములాడుతూ కూర్చోవడానికి నాకు తీరుబడిలేదు. నాకు మీరు సరియైన ప్రత్యక్షతగల యిస్తారా? లేకపోతే మిమ్మల్నిని యీరాజపురుషుడికి వప్పగిస్తాను.

పెద్దక—నీకు నేను ప్రత్యక్షతరమియ్యవలెనుగా! ఏమని ప్రత్యక్షతరమిచ్చున్నావు?

విశ్వ—చంద్రహారం నిమిత్తమీరు నాకివ్వవలసిన సామిమిచ్చి వెళ్ళండి.

పెద్దక—నీవు చంద్రహారమిచ్చినదాక నీకు నేను సామిమియ్య నక్కరలేదు.

విశ్వ—గడియనేపటికింద మీకిచ్చిపేసినాను.

పెద్దక—నీవు నాకియ్యలేదు; ఏవామాటయే మరల మరల ననుచుండుట వలన నాగారవమునకు లోపము తెచ్చుచున్నావు.

విశ్వ—లేదనడంవల్ల నావరపతికే మీరుభంగం కలిగిస్తువున్నావు. మీమాట నిజమని లోకాస్తే నాకక్కడనయినా పరపతి పుడుతుందా?

పెద్దక—ఓయీరాజపురుషా! కృమప్రకారముగా నీవీకంసాలిని పట్టుకో.

రాజ—చారిత్రనమువారి యుత్తిమిప్రకారముగా నీవుధర్మస్థానమునకు నడువు. తిరుగుబాటుచేస్తే నీకు శిక్షలవుతుంది.

విశ్వ—యిందువల్ల నాకుమానభంగం వస్తుంది. నాబడులుగా సామిమివ్వడానికయినా వప్పకోండి. లేకపోతే నాపరువు పోయేటప్పుడు మీపరువుమాలింపుండు. నాగా? భత్యమిచ్చి మిమ్మల్నినికూడా యీరాజపురుషుడిచేత పట్టుకునేట్లు చెప్తాను.

పెద్దక—నాకియ్యని వస్తువునకయి సామిచ్చుటకు నేనెన్నడయిన నొప్పుకొంటున్నా? ఓయిబుద్ధిహీనుడా! నీచేత నైనపక్షమున నన్నుకూడ పట్టుకొనునట్లుచేయుము.

విశ్వ—ఓరాజపురుషా! నీభత్యంయిదిగో. నాఫిర్యాదు ప్రకారంగా ఈయనను పట్టుకొని న్యాయస్థానమునకు దీసికొనిరా. ఇంత ఒమీరంగముగా నన్నవమాన పరచి పండుకు ఈయన మర్యాదమాత్రము నేనునిలుపుతానా?

రాజ—ఇతని అభియోగము మీరు విన్నారా? మీకుకూడ ధర్మస్థానమునకు నడవండి.

పెద్దక—నేనుబామినిచ్చునకు నీకుబాబడియెదనను. ఛీ! నీదుకాణములూ నున్న ఒమీరమంతయు ఈవ్యవహారమలోపోయి నీకు నుట్టిచెంబు చేతికి వచ్చునులే.

విశ్వ—కానీలే. మీవెదింపుమాదాము. ఈపట్నం రాజాయెలుతున్నాడు. గాని ముండయేలడంలేదు. వ్యవహారంలో నెలిచి మీవద్ద వడ్డీతోకూడా సాముగిచ్చుకుంటానుగాని వదిలిపెట్టను.

[చిన్నలక్కలుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

చిన్నల—మధురవెళ్ళడానికిబండి సిద్ధంగావున్నది; నేను బూత్ సంపాదించితిని దిద్దివచ్చినాను. మీరురావడమే అవశ్యం. సెలవులులే మనసామాను బండిలో వేయిస్తాను.

పెద్దవ—నీకురీచ్చియెత్తినదాయేమి? మధురవెళ్ళట కుండిసిగ్గుచుగానున్నది?

చిన్నల—మీరు నన్ను కునుచ్చుకుని రమ్మించి.

పెద్దవ—నీవు త్రాగుబోతువుగా కనబడుచున్నావు! నిన్ను పెద్దమురిమిని పంపినారు.

చిన్నల—కాదుండి. మీరునన్ను బండితోనమే పంపినారు.

పెద్దవ—ఇప్పుడు నీతోవివాహమానుటకు నాకుతీరుదు. నేనుచెప్పినమాటలు తిన్నగా వినుచుంటులకై తరువాత నీకు బుద్ధిచెప్పెదను. మాటుమాటాచక తిన్నగా నీతయొద్దకువెళ్ళి, ఈతాళపుచెని దానిచేతికిచ్చి, నగలపెట్టెలో పట్టుగుడ్డతో కట్టిన రూపాయలమాట వేగిరము నేరమ్మచ్చాననిచెప్పి పట్టుకొనిరా. రాజభటులు నన్ను పట్టుకొన్నారనియు, ప్రాతభిక్ష మియ్యనియెడల నన్ను కొట్టులో పెట్టుదురనియుఁ జెప్ప. మాటుమాట చెప్పక పరుగెత్తు. —రాజపురుష! సామ్యునెచ్చులోపల మనము మెల్లగా నడచుచుండుము; రమ్మ. (నర్తకుఁడును, విశ్వకర్మయు, రాజపురుషుఁడును, పెద్దవనంతకును వెళ్ళుచున్నారు.)

చిన్నల—సీతయింటికా మళ్ళీ వెళ్ళదము! అక్కడికివెలితే గారి నన్న మొగు యైన మళ్ళీ పట్టుకుంటుంది. ఈమాటు దాన్నిపదిరించుకొని రాలేన. నాకు యిట్టిరి తేకపోయినా వెళ్ళుమన్న చోటికి వెళ్ళకలెప్పుడు. నేవకు లెప్పుడూ పరాధీనులు.

(అని వెళ్ళుచున్నాడు.)

ద్వితీయాంకము—పెద్దవనంతకుని గృహముమందు.

[నీతయూ, సుభద్రయు, ప్రవేశించుచున్నారు.]

నీత—సుభద్రా! ఆయన నిన్నా ప్రకారంగా నీమీద మోహంతవలెదే మాటలన్నారా? ఆయన మనస్సు ర్తిగానే అలాగన్నారో, లేక హాస్యానికే తిన్నారా? చూపులవల్లనూ ముఖచేష్టలవల్లనూ నీవుబాగా కనిపెట్టినావా? ఆయన గంభీరంగా చూచినాడా? తేల్లి తేల్లిపోయి చూచినాడా? ముఖయిచారంగావున్నదా? నంకో మంగావున్నదా? అతని మనస్సేమైన ముఖలక్షణమునబట్టి తెలుసుకో రీతివున్నదే లేదో తెలుసు.

మధ—అతఁడు మొట్టమొదట నీవు తనకు భార్యవేకావన్నాడు.

నీత—నన్ను వివాహము చేసుకోలేదన్నాడుగా! ఏమిపాపము పండినది!

మధ—అటుతరువాత శానీవ్రానికి శార్తవాన్ని ప్రమాణము చేసినాడు.

నీత—అంత అప్రమాదానికికూడా లోబడ్డాడుగా!

మధ—అప్పుడు నేను నీపక్షంగా మాట్లాడినాను.

నీత—అతఁడేమి చెప్పినాడు?

మధ—నీమీద క్రోధమధిగలవలసిందని నేను వేడుకుంటే తాను నామీద క్రోధ ముండుతానని నన్ను వేడుకో మొదలుపెట్టినాడు.

నీత—అతఁడు యేమిచూచినాడు నన్ను మోహిస్తానన్నాడు?

మధ—యోగ్యుడయినవారు దొకవధువు హాశయించినట్లుగానే నాకేమిపా కనపడలేదు. అతఁడు మొట్టమొదట నాసౌందర్యము పట్టించి, తరువాత నాసంభా వణ పొగడినాడు.

నీత—నీవు నాదగ్గరకపటంబిడిచే చెపుతూవున్నానా? నీవేమైనదురుద్దేశముతో.

మధ—శాంతిండు. నీవలాగంటిమాట లనలేకు.

నీత—ఇంతవఱకు జరిగినతరువాత నేనేలాగు శాంతింపఁపించగలను? నామనము పూనుకుండువాన్నా నామీద పూనుకుండదు. అతఁడు నీతిమాలినవాడు; కూర్మిండు; ద్రోహి; పాతకుడు; చండాలుడు; అతని మొగం చూడరాదు.

మధ—అటువంటివాడి నిమిత్తమయి ఆకపడడం యెందుకు? ఎవత్రో అతని కాకపడ్డదని అనుమానపడడం యెందుకు? అటువంటి దుర్మాణుడు వదిలిపోవడమే నీకు క్షేమం.

నీత—నానుకంపు నావాక్కువలెలేదు. నోరుతిడుతూవున్నా మనస్సు అతని కోపమే ఆకపడుతూవున్నది.

[చిన్నలక్ష్మణుండు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

చిన్నల—(కోలాడు) ఇదిగో తాళం చెవి. నగలకె.

వేగిరంపట్టుకురా?

మధ—అలాగున నగరున్నవా వేమి?

చిన్నల—వేగిరం పరుగెత్తుకొని రావడంవల్ల.

నీత—నీయజమానుడెక్కడ? ఆయన కుఱింపావున్నారా?

చిన్నల—లేదు. ఆయన చిక్కుబోధుడైనాడు. యమకింకరుడినింబవా డవడం అతన్ని చిక్కుకొని నీడుకుపోతూవున్నాడు; మిగిలిపోవుచున్నా అక్కడికివెళ్ళే

మల్లవదిలిరాడు; నాకు భయంవేస్తున్నది.

నీత—భయంవదలి తిన్నగా చెప్ప. ఏమిజరిగింది?

చిన్నల—ఏమిజరిగిందో నాకు తెలియదు. నాయజమానుణ్ణి రాజపురుషుడు పట్టుకొని తీసుకుని వెళుతూవున్నాడు.

నీత—ఏమి! అతనిను పట్టుకున్నారా? ఎవరిఫిర్యాదుమీద?

చిన్నల—ఎవరి ఫిర్యాదుమీద పట్టుకున్నారో నాకు బాగా తెలియదు. అయినను రాజభటుకు తీసుకొని వెళుతూవున్నాడు. నాకిది బాగా తెలుసును. విడదల కావడానికి ఎగపెట్టెలోవున్న సొమ్ము నీవుయిస్తావా లేదా?

నీత—సుభద్రా! పెట్టెతొలగింపి తూపాయలముట్ట పట్టుకొనిరా.

(అని తొలిముచెవి యిచ్చుచున్నది.)

సుభ—(పుచ్చుకొని) ఇప్పుడేవస్తాను.

(అని వెళ్ళుచున్నది.)

నీత—అమ్మతంకావున్నది! నాకు తెలియకుండా ఆయనఅప్పైకిడచేసినాడు? ఏదైనా పత్రించివాసియిచ్చినారా?

చిన్నల—పుత్రంకాదు. ఎగ-వగ.

నీత—యేమివగ?

చిన్నల—నాకదంతా నీతో చెపుతూనున్నావదానికి అవకాశంలేదు. వేగిరం వెళ్ళవలెను. నేను యిందాకాబయలుదేరేటప్పటికే రెండుఘంటలయింది; ఇప్పుడప్పుడే వంటిఘంట వేసినారు.

నీత—యేమి? నీకోసం కాలం వెనక్కు పోతూవున్నదికాబోలును! నేను యిదివరకెప్పుడూ రెండుఘంటలు వేసినతరువాత వంటిఘంట వెయ్యడం వినలేదు.

చిన్నల—రాజభటులు పట్టుకుంటే తప్పకుండా కాలమంతా మారిపోతుంది.

నీత—కాలానికి రాజభటుల ఆళ్ళయేమిటి?

చిన్నల—నీవు వినలేదాయేమిటి? రాజభటులనుచూస్తే దొంగ వెనక్కు పోతాడు. కాలమూ దొంగవంటిదే. అదియెవ్వరికీ తెలియకుండా మల్లిగావచ్చువున్నట్లే వుండి మనుషులనే యిలాలోకములోనుంచి యెత్తుకుపోతుంది. అలాదొంగతనం చేసేటప్పుడు రాజభటులనుచూస్తే కాలంమాత్రం వెనుకకుపోదా?

[రూపాయలమూటతో సుభద్ర పట్టివేళుచున్నది.]

నీత—అమ్మో! ఆదుగో రూపాయలమూట చాగ్గిరగా తీసుకునివెళ్ళి కేతుని నీయజమానుణ్ణి వదిలించి యింటికి తీసుకువచ్చు. —సుభద్రా! నావదనం మీదాగో వ్రుచ్చు దీ లోపలకు వెళుదామరా. (అని వెళ్ళుచున్నది.)

చిన్నల—(తనలా) జేవుడా! పిళ్ళచేసులొకడక యిప్పటికి బ్రోలికి రుగడల పడ్డాను. ఇక యిక్కడ నిలవకుండా పరుగెత్తుతాను. (అని వెళ్ళుచున్నాడు.)

తృతీయరంగము—వికవీధి.

[చిన్నవారందఱు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

చిన్నవార—(తనలా) వక్కాపడ్డో యెఱిగివారవలెనే యిక్కడి వారందఱును నాకు భండము పెట్టుచున్నారు; అందఱును నన్ను పేరుపెట్టిపిరిది పలుకఁ రిండుచున్నారు; కొందఱు నాకు సొమ్మియ్య వచ్చుచున్నారు; కొందఱు భోజనమునకు పిలుచుచున్నారు; కొందఱు లేమకు నేనుచేసిన యింపకారమున కని వంద నములు చేయుచున్నారు; కొందఱు కొనకయి మంచిమంచిస్తువులను జచ్చిచూపుచున్నారు. ఇంతకుమునుపే యొకకుట్టుపనివాఁడు నన్ను లేనయింటికి పిలుచుకొని బోయి, నానిమ్మలైనయి కొన్నవని కొన్ని పట్టుగుడ్డలను చూపి, నాకీరమును బట్టి కొలఁతెపుచ్చకొన్నాఁడు. ఇంతయిటుచూడఁగా నీవట్టుకముదో మెళియాలి మంగిగాండుగ్గిరిప్ప మఱియొకరును కాత్తురేమండనట్టుతనఁబడుచున్నది.

[చిన్నియొక్కఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

చిన్నల—నన్ను తెమ్మనిపంపిన రూపాయలివిగో మీరాయుడు చూకనువడుల్లుడున్నారా?

చిన్నవ—ఇది యెక్కడి రూపాయలు? ఏయవనూత?

చిన్నల—యమలొకములోవుండే యమమౌతకాడు; భూలోకంలోవుండేయమగూత. పన్నుపాటి పులివర్మం మెడలోవేసుకుని పూళ్ళోవాళ్ళ ప్రాణాలన్నీ చీల్చాడూ— అనిఁడు. ఇంకాకా నీశాచంబాగున మిమ్ముగ్గుల్లుకొని తీసుకు వెళుకూచ్చున్నాడు.

చిన్నవ—నీహుటలేమియు నాకు తెలియలేదు.

చిన్నల—ఇదే తెలియలేదా? నాకు స్పష్టంగా తెలుస్తూవున్నది. మెళ్ళోలోలికి వెండివిళ్ళ వేసుకొని ఉరుగుతాడు; అప్పుపుచ్చుకొని యెగఁతెట్టిన వాళ్ళనూ, నేరాలు చేసినవాళ్ళనూ, లేనకేమీ యివ్వని వాళ్ళనూ పట్టుకుంటాడు; అతణ్ణి మీరుయెరుగరా?

చిన్నవ—రాబధిఁడుడని నీయెళ్ళికాయమా రేమి?

చిన్నల—అవునతఁడే.

చిన్నవ—నీచిచ్చిమాట లింతటితో కట్టిపెట్టి. ఈదినమున వెళ్ళిబండియ్యలైన దొంగకదా? ఇదమారాత్రి ప్రయాణమయి వెళ్ళవల్లునా?

చిన్నల—ఎంపిటనిసి నిక్కంగావున్నది మీదే అవస్థమని రెండు గడియంత్రం

జగదీశ్వర! ఇప్పుడెప్పుడే? అప్పుడు బంట్రోతు విద్యుత్తు తీసుకువెళుకూర్చుండడం చేత తొందరతోపుండి తన్నగా జవాబు చెప్పినాడుకాదు. విద్యుత్తు విడదలచేయించు కోవడానికి తెచ్చుకూర్చాడుకాదు.

చిన్నవ—వీరి మతిపోయినది. నేనునుమతిపోయిన వారివలెనే కనపడుచున్నాను. మేమిక్కడ మాయలలోపడి తిరుగుచున్నాము. మాపాలట భాగ్యదైవత వచ్చిమమ్మీమానస్సునుద్రోములో నుండి పయికిలేవజీసి గట్టున పడవేయి వదలుగాని, మాయంతట మేములేదలేము.

[ప్రభావతిప్రవేశించుచున్నది.]

ప్రభా—చనిపోయా! మంచి సమయానికి కనపడకావు, నేను కంసాతి కనపడ్చున్నాను. అదేనా నాకిస్తారన్న చంద్రహారము?

చిన్నవ—పిశాచమా! నన్ను మోసముచెయ్యక వెళ్ళిపో.

చిన్నల—అయ్యా! ఈమె పిశాచమా?

చిన్నవ—ఈమె పెనుభూతము.

చిన్నల—ఈవిడ భూతాలకన్న బికి మరెవరినాగు కనుకనుకా వున్నది.

ప్రభా—యీవో యజమానుడున్నా నేమనుచున్నా కూడా మహా ఉల్లాసంగా వున్నాడు! నాతోపిస్తారా! సాయంకాలముకూడా మాయంబుననే భోజనము చేస్తున్నాని.

చిన్నల—వెళ్ళవద్దు. వెళితే యీచెయ్యం మనల్ని వట్టిబుని వదలదు; యెల్ల కాలం వీటి పిప్పిచేస్తుంది.

చిన్నవ—ఓసి వయ్యమా! నన్ను భోజనమునకు రమ్మనుచున్నావా? నేనురాను వెళ్ళిపో. నీవువయ్యాల పోతువు.

చిన్నల—అలాగయితే మనకేకో వయ్యాన్ని పంపుచేస్తుంది. ముగ్ధం పొర పుండా పున్నవీకించి చెయ్యవలెను.

ప్రభా—మీరు మధ్యాహ్నం భోజనానవేళపుచ్చుకొన్న వాళ్ళంగరంపాకిచ్చి చెయ్యండి వెళ్ళిపోతాను; లేవోలే నావుంటుంటాని చచ్చానికి బదులుగా మీరిస్తానన్న చంద్రహారమయినా యివ్వండి. నేను చక్కనిమనం యిక్కడ వుండను.

చిన్నల—చయ్యాచెక్కడయినా కుంభం పొయ్యవలసివదనీ దిగదుకుపు తెచ్చి వండివదనీ కోరుతవిగాని నగలు పెట్టెమనికోరవు. ఈచెండి దురాగా పోలేనిరాలు గమక చంద్రహారం తెచ్చుంటూ వున్నది.

ప్రభా—మాటలతో మీరుమంచివాడు; మనంబెయ్యూ; నావులు నీమైనా చంద్రహారమయినా దోచోవకటి యివ్వండి.

చిన్నవ—అది సిఖండీ! నావేళాను మందుకొని పోవుచున్నది. మాటాడక వెళ్ళిపో—అక్కణ్ణా! నువవు వెళ్ళుచురా.

చిన్నల—మంచివాకి మాటాడక పోవడమే మంచిది కాదేమిటి చెప్పడం చూచినావా? (అని యిద్దరును పరుగెత్తుచున్నారు.)

ప్రభా—(తనలో) సంజీవనరేకుండా వసంతకుడికి సిచ్చియొత్తంది; లేకపోతే యీ ప్రకారంగా మాట్లాడకు. నుభయివహాలుచేసే నావుంగరం పుచ్చుకొని దానికి బడులుగా చుక్కపోతంయిచ్చుచున్నాను! ఇప్పుడు రెండింటోయేదీలేనయ్యివున్నాను. ఇంతేకాకుండా మధ్యాహ్నం భోంచేసే అప్పుడు తిన్న లాపలికి రొమ్మకుండా తన యింటికితలుపులు వేసివారని సిచ్చికథ నొకటి చెప్పినాను. యిదిగిచ్చి తెలుసుకని వెళ్ళాను బుద్ధిగూర్చుకున్నానుగానే తలుపులు వేయించియుండును. నేనప్పుడు తిన్నగా అనియింటికి సిచ్చి చెప్పితే నాముగ్ధుడో ప్రవేశించి బలవంతముగా నావుంగరం యొక్క కొని పోయిరావలసి వెళ్ళుముతో చెప్పికన్నాను. యీసంగతి చెప్పితే నావుంగరం పోయినా దానిని నుభయి వరహాలయినా వచ్చువి. (అని వెళ్ళుచున్నది.)

చతుర్థాశ్వాసము—చతుర్థాశ్వాసమున చిథి.

[పెద్దవసంతకుడును, ఒకరాజభటుడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

పెద్దవ—నీవేమియు భయపడవక్కరలేదు; నేనుపోతిపోను; సాయం కాలము బాపల నేరియ్యవలసిన సొమ్మచ్చి నిన్ను పంపెదను. ఈదినమున నాభార్య నామీద కొంచెము కోపముగా నున్నది; అందుచేత నేనపవీత విలేకమానము వేగమున నుద్దిగి పదికాకు కాబోలును! ఈపట్టణములో రాజభటులు వచ్చు బయలుగా నిమిగ్నమయి పట్టుకొన్నా రన్నమాట యామెచెవులకు వింతగా వివరబడి నమ్మ నర్హముకావదిగా నుండును.

[చెత్తముపట్టుకొని యింట్లో పెద్దలక్కణుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

అయ్యో నేను పండిత నేమియు వచ్చు చున్నాను; ఆతడు సొమ్మ తీసికొని వచ్చియుండును.—ఏమి? నేను తెనుచ్చుది తీసికొనరచ్చినావా?

పెద్దవ—ఇదిగో చెత్తము తీసికొని వచ్చినాను. (అని యియ్యల నోవుచున్నాడు.)

పెద్దవ—ఇదికాదు. పొమ్మెక్కడ నున్నది!

పెద్దవ—సొమ్మ నాదగ్గరలేదు, పెద్దల కొమ్మ వాటి కిచ్చివేసినాను.

పెద్దవ—అది భ్రష్టుడవా! చెత్తముకొన్నదానికి నాలుగుపల రూపాయలు కూట యిచ్చినావా?

పెద్దల—చాలుగువందలపాపముల మూటయేమిటి?

పెద్దవ—నిన్నెందుకు పంపినాడు?

పెద్దల—నన్ను బెత్తమునిమిత్తంపంపినారు; బెత్తం తెచ్చినాడు.

పెద్దవ—తిన్నగా అడిగినమాటకు సదుత్తరము చెప్పనందు కిప్పు డీబెత్తము నీ పిల్లవీడ విలుగవలెను. (అని కొట్టుచున్నాడు.)

రాజభటుడు—మీరు కోపమాని కాంతం వహించవలెను.

పెద్దవ—అపదలో బున్నచాడను నేనా కాంతము విహించవలసినది?

పెద్దల—ఏమిటండీ? అలాగు—

రాజభ—పూనుకో; నోదుముయ్యి.

పెద్దల—నామీద కోపపడకపోతే ఆయనను కొట్టకుండా చెయ్యరాదా?

పెద్దవ—మొండికిబిందీ! పరమ నిర్భాగ్యుడా! నీకు తెలివితెడురా!

పెద్దల—నాకు తెలివి తప్పివుంటే యీ బెబ్బలు తెలియకనేనా పోను.

పెద్దవ—నీకు బెబ్బలు తగిలినవిని తెలిసికొనుటలో తప్ప మఱియెందులోను నీకు తెలివితెడు. నీవు గాడిదవు.

పెద్దల—నేను గాడిదనే; యెంతవోహ్యగరిగి పనిచేస్తావున్నా నాకు బెబ్బలు తగులుకూ వుండడంచేత నేను గాడిదనే.

[సీతయు, సుభద్రయు, ప్రభావతియు, దుర్గాదాసుడు మార్గత్రకుడును
(ప్రవేశించు చున్నారు;)]

పెద్దవ—అరిగో నాభార్య ఎచ్చుచున్నది; ఎదురుగా పెట్టదము రండి.

పెద్దల—అమ్మా! చేతిలో బెత్తంచూచి బాగ్గితగా వుండు; కర్గిరకు వస్తేనా బెబ్బలు తగులుతవి. నాజ్యోలిమనమ్మి మారంగా వుండు.

పెద్దవ—నీవింకను నోరుమాసికొనవా? (అని కొట్టుచున్నాడు.)

ప్రభా—నీవిప్పుడేమి చెపుతావు? నీ మొగుడు విచ్చివాడవుకాకాదా?

సీత—ఆయన చేస్తావున్న దుర్మార్గంచూస్తేమరికలాగుపూహించడానికీలలు లేకుండావున్నది—దుర్గాదాసుగానూ! మీరు మర్గితేర్లుగదా? నాపెనిమిటిని పట్టుకున్న భూతాన్ని విడిలించి యధాప్రకారం వుండేట్లు చేస్తేరా మీకు మంచి బహుమానం చేస్తాను.

సుభ—యెంతవికారంగా మనకేసి యెఱ్ఱదారి చూస్తావున్నాడో చూడు.

ప్రభా—అతికోపంచేత యేలా నగుకుకూ వున్నాడో చూడు.

దుర్గా—నీ చెయ్యి నాచేతికిచ్చి నాడిమాడనీ.

పెద్దవ—ఇదిగో చేయిమాడు, (అని చేయిచాపి) అవకతవకమాటలుకేలిన పడుచున, ఈ వెయ్యి నీవొడకుద్దిచేయును. కాగగ్గిల్ల.

దుర్గా—చేతులలో భూతవాడి ఇడుక్కున్నది. ఈమన దేహాన్నా కయించి త్రువ్వు వానినాతమా! పీచేరుచెప్పి వేగిరం వదలిపో. వేగిరం వదలి వెళ్ళని పక్షానికి నా మంత్రకర్తచేత నిన్ను నీసాగాదింటి మార్గవహామం చేస్తాను.

పెద్దవ—ఈయనో, దయ్యాలపోతా! పూయనో. నాకు పిచ్చిమెత్తలేదు.

దుర్గా—నేనెరుగుదును; మీకుపిచ్చికాదు; మీదేహాన్ని గ్రహంసోకియిలాబాధ పెడుక్కున్నది. త్రిపురసుందరినైన నా, భ్రమరాంబనైన నా, జ్వాలాంబుసంహమనైన నా, శరభ సాల్వమనైన నా ప్రయోగించి నిమిషంలో మీకు గ్రహబాధ లేకుండా చేస్తాను.

పెద్దవ—అది పరమచండాలుడా! పీఠరదణును నీకీప్రకారముగా బోధించి నిన్నిక్కడకు తీసికొనివచ్చినానా? ఈయేడుపు మొగపు నిర్భాగ్యరాటు తలుపులు దిగించివేసి నన్ను లోపలికి రానియ్యక ఎవనినో లోపల పెట్టుకొని సిగ్గులేక నాయంటా నే ప్రకారముగా బోధనముచేసినది?

నీర—ఓహో! నాదా! ఈమధ్యాహ్నం నీవు నాతోకలిసి మనయింట్లో భోంచే నీవ సంగతి భగవంతుడికి తెలుసును; నాకు తెలుసును.

పెద్దవ—ఓసి సిగ్గుమరినదానా! ఏమనుచున్నావు! నీయింటా భోజనము చెపి నానా?

పెద్దల—స్వామీ! నేను నిజం చెప్పుతాను. మీరు యాదినం యింటికాడ భోజనం చెయ్యలేదు.

పెద్దవ—ఇంటితలుపులు వేసివెయ్యలేదా?

పెద్దల—అవును వేసివేశాము. నేను కళ్ళారా చూచినాను.

పెద్దవ—మన మెంత పిలిచినను తలుపు తియ్యలేదుకాదా?

పెద్దల—అవును మనం యెంతపిలిచినా తలుపుతియ్యలేదు.

పెద్దవ—లోపలినుండికూడ నెవ్వరో తలుపుతీయవలదని కేక వేసినారాకారా?

పెద్దల—అవును లోపలినుంచికూడా యెవరో తలుపుతియ్యవద్దని కేక వేశారు.

నీర—నావులార విన్నవ.

పెద్దవ—గుమ్మయవద్ద కావలియన్నవాడు నన్ను తిరస్కరించి కానిమాట లాడలేవా?

పెద్దల—ఈతడు గమ్మయవద్ద కావలియన్నవాడు తిమ్మ తిరస్కరించే విగత మాట లాడినాడు.

పెద్దవ—నాకందుచేత కోపమువచ్చి గిరుక్కుడుమరలి నేనక్కడనుండి మఱి యొక చోటికి పోలేదా?

పెద్దల—అవును అక్కడనుంచి రెడ్డి ఇంకొక పంపచ్చి పెళ్ళిచేయబోయి అతంకానికి నావళ్ళంతా సాక్ష్యం యిస్తూవున్నది. భార్యగారేమిదనడ? నాకాదు నావంటిమీద యెక్కడపడితే అక్కడల్లా కనపడుతూవున్నది.

సీత—ఈ ముబద్దాలలో నీవుకూడా యేకంకావడం జూడుసో?

దుర్గా—వాడికి సిగూబిడియమూలేదు. యజమానుల్ని పిచ్చివాణ్ని చేసివేసేంత అడిస్తూవున్నాడు.

పెద్దవ—కంసాలివాడు నన్ను పట్టుకొనునట్లు చెయ్యటకు నీమ వానికి సహాయం రాలవయినావా?

సీత—అయ్యో! నేనేపాపమూ యెరగను. ఇంకా మీరు నగం పెట్టెలో వున్న రూపాయలమూట యిప్పున్నారని లక్కబాబు వగరుస్తూ ముగ్ధులను నే మిమ్మల్ని విడిపించడానికి వెంట నే సామిచ్చిపంపినాను.

పెద్దల—నాచేతికి సామూ! నాచేతికి చిల్లిగవ్వ యివ్వలేదు—యీవిడలన్నీ అబద్ధాలే అడుతూవున్నది. అయ్యో! ఈవిడమూటలేమీ నమ్మబోకండి.

పెద్దవ—నీవు సామ్యునిమి త్తమయి యింటికి వెళ్ళినై న వెళ్ళిరావా?

సీత—వీడు నాదగ్గరకువచ్చి అడిగినాడు; నేను సామ్యునివిడిచేతిలో పెట్టిరాను.

సుభ—నేనుచూస్తూవుండగా సామ్యునివిడిచేతికిచ్చింది. నేనే పెట్టెతొలగించి రూపాయలమూట తీసికొనివచ్చినాను.

పెద్దల—ఓ సామీ! నేను యేమీయెరగను. నన్ను బెత్తం కొనడానికి తప్ప మరెక్కడికీ మీరు పంపలేదు. నాకుదేవుడూ బెత్తంయిచ్చినవాడూలే పన్నుకొనుటకూ సాక్షులులేరు. ఆడవాళ్ళుబద్ధాలాడతారు; వాళ్ళను నమ్మరాదు.

దుర్గా—అయ్యో! నీకేవిచ్చయేమిటి? యజమానుడికి వేరకుడికి యిద్దరికీకూడా తెయ్యంపట్టింది. వాళ్ళ చూపులవల్ల నే నాకంతా తెలిసింది. పిద్దలని పట్టుకొని చేతులూకాళ్ళూకట్టి చీకటిగదిలో పెట్టవలెను.

పెద్దవ—ఈదినము నీవునన్నెందుకు తలుపుచేసి లోడలకురానిచ్చి నావుకావు! ఓరీ! నీచేతికిచ్చినసామ్యు నీవెందుకు తీసికొనవచ్చి యిచ్చివావుకావు?

సీత—వ్రోగేశ్వరా! నిన్ను వెలపల పెట్టి నేనెంతమాత్రమీతలుపుచేయించలేదు.

పెద్దల—సామీ! నిజంగా నే యీమె సామ్యునాచేతికిచ్చు లేదు. మనయింటికి వెళ్ళినప్పుడు తలుపు వేయించినదని నేను నిరంపకంకోరడంలేదా?

నీత—ఓ పంచమహాతమడా! నీవు రెండునంగతులలోనూ కూడా ఘోర మయిన అబద్ధమాడుతూవున్నావు.

పెద్దవ—ఓసి మాయలమాటితోత్రా! అన్నిసంగతులలోను నీ మబద్ధమాడు తూన్నావు. నడినీధిలో నన్నవమానపఱచుటయేకాక మీడిమికిరి నీంద్రుడవంటిని కూర్చుకొనివచ్చి, నీర్గుతక నాకేసికేటిపాటచూచుచున్నావా? ఈరెండుచేతులలోను నీగుడ్డు రెండును నూడదీసి కింద పెట్టెదను. (అనిమీడికి వచ్చుచున్నాడు. అప్పు డిద్దఱుముగ్గు రతనిని పట్టుకొనుచున్నారు.)

నీత—పట్టుకోండి; పట్టుకోండి; నాదగ్గరకు రానియ్యకండి; కట్టిపెట్టండి.

దుగ్గా—ఘాతావేశంచేత మాయద్దరికి లొంగకుండావున్నాడు. మీరుకూడా సహజులరండి.

సుభ—అయ్యో! పాపము! ఆరణ్యప్రకారంగా తెల్లపోయి వికారపుచూపు చూస్తూవున్నాడో!

పెద్దవ—ఏమిమారందఱునుజేరినన్ను హత్యచేసెదరామేమి?—ఓరాజభటుడా! నీకావలిలోనున్న నన్ను నీంద్రుడవును కొట్టివిడిపించి తీసికొనిపోవుచుండఁగా చూచుచు నూరకుండెదవేమి?

రాజభ—అయ్యో! మీరీయనను వదలిపెట్టండి. నాకాపుడలలో వుండఁగా మీరీయన నెవ్వరూ ముట్టుకోకూడదు.

దుగ్గా—ఇతనికికూడా వక్రు తెలియకుండావున్నది;యితణ్ణికూడా పట్టుకొని కట్టిపెట్టండి. (ఇద్దఱు లక్ష్మణుని కట్టుచున్నారు.)

నీత—ఓయిరాజభటుడా! నీవెందుకడ్డంవస్తావు? పిచ్చివా డీప్రకారంగా బాధపడుతూ అందరినీ కొట్టిబోతూవుంటే చూడడానికి నీకునెంతోషంగావున్నదా యేమిటి?

రాజభ—ఈయన నాకావలిలోవున్నాడు; ఈయనను వదలిపెట్టితే యీయన బాకివున్న సామ్యు నేను యిచ్చుకోవలసి వస్తుంది.

నీత—బాకీ మొత్తంయెంతో చెప్పినపక్షముకు నేనుయిచ్చివేస్తాను;ఆవిషయంలో నీవేమీ జడియనక్కరలేదు. నాతో యింటికిరా.—ఓభూతవైద్యుడా! నీవుకూడా పెద్ద యీయనను భద్రంగా లోపలిగదిలో పెట్టించు. ఈరోజు మకు గొప్ప దుర్జినము.

పెద్దవ—ఓసిపాపాత్మురాలా!

పెదల—నీమూలంగా నేనుకూడా కట్టిపెట్టినాను.

పెద్దక—చందాలుడా! నీవేనాకు పిచ్చయ్యెత్తించుకున్నావు.

పెద్దల—పుధాగా మిమ్మల్ని కట్టిపెట్టి తీసుకొని వెళుతూవుంటే లోబడితూకు
కుంటారా? ఇవివరకు పిచ్చలేకపోయినా యిప్పుడు పిచ్చయ్యెత్తించుకొని యీ దయ్యా
లన్నీ హాడిలి పోపోయేటట్లు కేకలు పెయ్యండి.

సుభ—పాపము! యెంత అసుందర్భంగా మాట్లాడుతూవున్నావూ! వీరినిద్దరినీ
తెవం రక్షించునుగాక!

నీత—నిరీయిద్దరినీ యింటికి తీసుకు వెళ్ళండి.—సుభబా! నీవునాతోవుండు.
(దుగ్ధాదాసుకు, సహాయులుకు, పెద్దవసంతకుఁడుకు, పెద్దలక్ష్మణుఁడుకు వెళ్ళుచున్నారు.)

నీత—ఓయీ! యెవని బాకీనిమిత్తం యాయనను పట్టుకున్నాడు?

రాజభ—ఎవరో విశ్వకర్మ అనే కంసారి బాకీనిమిత్తం. నీబామరిపిని
యెరుగుదువా?

నీత—యెరుగుదును. బాకీ మొత్తంయెంత?

రాజభ—నూలువరహాలు.

నీత—అసామ్య యెందుకో సంబాకీవున్నాడు?

రాజభ—నీ పెనిమిటి చేయించిన చంద్రహారంనిమిత్తం.

నీత—అయిన నాకోసం చంద్రహారం చేయిస్తావున్నావని చెప్పినారుగాని
తీసుకొనిరా లేదు.

ప్రభా—నీ మొగుడు మధ్యాహ్నం కోపముతో మాయంటికివచ్చినావుంగరం
పట్టుకొని వెళ్ళినాడు. ఇప్పుడాయన చేరినప్పుడిది ఆవుంగరమే అయినను వీధిలో
చూచినాను.

నీత—అయివుండును. నేనుచూత్రిం చంద్రహారం చూడలేదు.—ఓభటుడా
కంసారి యెక్కడవున్నాడో నానిద్దకు తీసుకునిరా. నిజం అతనివల్ల కనుక్కునిసామాన్య
యిచ్చివేస్తాను.

[చేతిలో కత్తితో చిన్నవసంతకుఁడును, చిన్నలక్ష్మణుఁడును
పొర్రేకొంచుచున్నారు.]

సుభ—హా! తెవూ! రక్షించు. వాళ్లు మల్లీవదల్చుకొని వీధినిపడ్డారు.

నీత—ఈసారి కత్తులుదూచుకొని వచ్చినారు. వారిని మల్లీపట్టుకొని కట్టిపెట్టి
డానికి సహాయంరప్పని అందరినీ పిలవండి.

రాజభ—పారిపొండి. చాళిద్దహా మనసు చంపివేస్తారు. (రాజభటుఁడును,
నీతయు, సుభప్రియు, పోడిపోవుచున్నారు.)

చిన్నవనం—మనకత్తులుమాచి వారు బెడరినారు.

చిన్నల—యిందాకా మిమ్మల్ని మొగుడని పెంబడించినది యిప్పుడు జూడిలి మొదగ్గరనుంచి పారిపోతూవున్నది.

చిన్నవనం—ఇంక మనకు భయములేదు. సత్రమువద్దకు వెళ్ళి మనసామానుపట్టుకొనిరా. ఈరాత్రి బండియెక్కి వెళ్ళిపోవచ్చును.

చిన్నల—యీరాత్రికి మనం యిక్కడవున్నా వుండవచ్చును. వాళ్ళు మన మోకీకుచెయ్యరు. వాళ్ళు మనతో అనుమతంగా మాట్లాడుతూ వున్నారు; మనకు బంగారం యిస్తావున్నారు. యీవూళ్ళోవాళ్ళందరూ నాకుబహుమంచివాళ్ళుగాకన పడుతూవున్నారు. నన్ను మొగుడనిపట్టుకొన్న ఆగ్రామదేవతమూలంగా గాని లేక జోతే యెల్లకాలమూ నామా యీవూళ్ళోనే వుండవలెనని వున్నది.

చిన్నవనం—మనకులక్షవరహాలువచ్చినను శేసీరాత్రి యీగ్రామములోనుండను. మనసామాను పట్టించుకొని వచ్చేమురం.

(అని యిద్దఱును వెళ్ళుచున్నారు.)

పం చ మాం క ము.

ప్రథమరంగము—మత సమీపమునవీధి.

[వర్తకుడును, విశ్వకర్మయు ప్రవేశించుచున్నారు.]

విశ్వ—నామూలంగా మీప్రయాణం నిలిచిపోయినందుకు బహు విచారంగా వున్నది. అతడు శుద్ధ అస్థాయానికి వడిగట్టి యివ్వలేదంటూవున్నా నేవతనిచేతికి వంద్రహారం యిచ్చినానని ప్రమాణంచేసి చెప్పగలను.

వర్త—అతనికి యీపట్నంలో అంత గౌరవం యెందుచేతవచ్చినది?

విశ్వ—అందరున్నా అతణ్ణి బహు గౌరవంగా చూస్తారు; అతనుమహామంచివాడు; అబద్ధమన్నమాట అతనినోటినుంచి రాదు; అతనిపేరుచెప్పితే యెంతపరపతి వినా వుండుతుంది. యీగ్రామంలో అతనితోసమానాలు మరియెవరూలేరు. యేరాత్రివేళ యేమనిషిచేత అతడు కాస్త వర్తమానంపంపినా తమధనంఅంతా అతణ్ణిసమీపం చేసి టంత గురి అందరికీ అతనియందు వున్నది.

వర్త—మెల్లగామాట్లాడు; అడుగో అతడు వస్తావున్నాడు.

[చిన్నవసంతకుడును, చిన్నలక్ష్మణుడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

చిన్న—అవును. అతడు తనకయ్యలేదని ప్రమాణముచేసిన దాదండవోరమే. అతడు దగ్గరకురానీ; అడుగుతాను. —వసంతకా! నా కీ అవమానమున్నూ శ్రమ నున్నూ యెందుకు కలగచేసినావో నాకు అచ్ఛుతంగావున్నది; ఇప్పుడు మీరు యింత బహిరంగంగా మెడలోవేసుకుని వీధిలో తిరుగుతూవున్నయీదంద్రోహము లేదనడము మీకుమాత్రం సిగ్గుచేటుకాదా? నన్ను వృధాగా నలుగురిలోనూ పరాభవపరచడమే కాకుండా యీ పెద్దమనిషికికూడా లేనిపోని అమానుకలుగ చేసినారు. మనవివాద మూలంగా గాని లేకపోతే యాయన యీపాటి ప్రయాణమయి వెళ్ళివుండును. నావద్ద వున్నవన్న దండ్రోహం యిది ఇప్పుడు మీరు లేదనగలరా?

చిన్నవసం—అవునిది నీవే నాచేతికిచ్చినావుకాబోలును! నీవియ్యలేదని నేనీ పూజకెప్పుడును అనలేదే.

వర్త—అవును మీరులేదన్నారు; లేదని అప్రమాణంకూడా చేసినారు.

చిన్నవసం—నేను లేదనుచుండగాఁ గాని ప్రమాణం చెయ్యఁగాఁ గాని యెవరువిన్నారు?

వర్త—నాయొక్క యీరెండుచెవులున్ను విన్నవి. ఇంక మాటాడకవూరుకో పెద్దమనుషులలో తిరుగ నేర్చినవాడవు యిటువంటి అబద్ధమాడి సిగ్గులేకుండా తగుదువని యెలాగు వీధులో తలయెత్తుకుని తిరుగుతూవున్నావు?

చిన్నవసం—నామీద అటువంటి రోషారోపము చేయుటచేత నీవు పచ్చి దొంగవుగా కనబడుచున్నావు. మగవాడవయి నీవు నాతో చెబ్బలాటకు వచ్చిన పక్షమున, నాయధార్థతయు మర్యాదయు నీకు నిమిషములో కనబఱచగలను.

వర్త—తిరిగిలే మౌగంమీద చెప్పు. నీవంతకంటెను దొంగవని నేను కను పడుస్తాను.

(వారు దగ్గజకు వచ్చుచున్నారు.)

[నీలయు, సుభద్రయు, ప్రభావతియు, మఱికొందఱును

ప్రవేశించుచున్నారు.]

నీల—అగు—అతనికేమిహాని చేయకు—అతడుపిచ్చవాడు—కొందఱుమంద రికి వెళ్ళి చేతులొకటి లాగుకోండి—లక్ష్మణున్నికూడా పట్టుకొని కట్టికట్టి యిద్దరినీ మాయింటికి తీసుకునిరండి.

చిన్నల—అమ్మా! పడుగిత్తుపరుగెత్తు. అడుగోమరం అందుకోకూడదు— పులు లోపల పోవడము, లేకపోతే వీళ్ళు మనని బ్రేకనియ్యకు.

(చిన్నలక్ష్మణుఁడును, చిన్నవసంతకుమారుఁడు, మఠములోనికి వెళ్ళుచున్నారు.)

[మఠములోనుండివచ్చి యోగిని ప్రవేశించుచున్నది.]

యోగిని—జనులారా! అల్లరిచేయకండి. మీరిక్కడ యెందుకు గుంపుగా చేరినారు?

నీత—మఠిచాంచల్యం గలిగిననాపెనిమిటిని యిక్కడనుంచి తీసుకువెళ్ళడానికి ముచ్చర్చిలోపలకు రాసి. మేమతన్నీ గట్టిగాకట్టిపెట్టి వైద్యంచేయించడానికియింటికి తీసుకుపోతాము.

విశ్వ—ఈయనకు మఠి దరించినదని యిదివరకే అనుకున్నాను.

వర్త—ఈయనతో చెబ్బలాటకుసిద్ధమయినందుకునాకిప్పుడు విచారంగా వున్నది.

యోగిని—యెంతకాలంనుంచి యితఁడీసితిలో వున్నాఁడు?

నీత—వారం దినములనుంచి యాయన పరధ్యానంగానూ, విచారంగానూ వ్యాకులంగానూవుండి వెనుకటికంటె యేమోభేదంగా కనిపిస్తూ వచ్చినారు. కాని యీతోజావరకూ యింతచేటులేదు. మరి యీమధ్యాహ్నమునంచి వొళ్ళు తెలియకుండా లేచిపోయినారు.

యోగిని—అవకాశ్తుగా యితనిధనమేమయినా విస్తారంగా పోయిందా? ఎవరైనా ప్రాణమితుడు కాలంచేసినాడా? ఇతనిదృష్టి యెవతెమిదికైనా పారి ఆక్రమంగా పరశ్రీకొసం పరితపిస్తూవున్నాడా? వయస్సులోవున్నవాళ్ళు అందగత్తె అయిన కొత్తదాన్ని చూడడంతోనే దానిమీద కన్నువేసి సాధారణంగాపిచ్చయై తిరుగుతూవుంటారు. ఈమూడింట్లో నీయెగుడి పెత్తనముకు యేదికారణమయి వుండవచ్చును?

నీత—చకవేళ అయితే నీవు కడపటచెప్పికదితప్ప మరియేదీ కారణమయి వుండదు. ఈయన తరుచుగా యింటికాలస్యంగా వస్తూవుండడంచేత యెవతెవలతో పడి యిల్లువాకలీ మరిచి తిరుగుతూ వున్నాడని వూహిస్తాను.

యోగి—ఆపనిచేసినందునకయి నీవతన్నీ కూకలువెయ్యవలసింది.

నీత—దేనుమాత్రమునుకున్నావా? కూకలువేస్తూనేవున్నాను.

యోగి—నీవు తగిలంతగట్టిగా కూకలువేసిట్టు తోడదు.

నీత—భార్య మొగుణ్ణి కూకలువెయ్యగిసంత గట్టిగా కూకలువేస్తూనే వున్నాను.

యోగి—చకవేళ రక్షాస్థంగా కూకలువేసినానవు కాబోలును!

నీత—తక్షాస్థంగా మార్చివేసారు; రక్షాస్థంగాకూడాను.

యోగి—అయితే చాలినంతకాదు.

నీత—అలాగయితే నిజంచెపుతాను. ఇఖ ఆయనతో నాకు రెండో ప్రసంగమే లేదు. రాత్రి పదున్నప్పుడు నిద్రపట్టిందాకా చెవిదగ్గరచేరి యీసంగతి నేనొలుగుతూ వుండేదాన్ని; భోజనమువద్దకూడా యీసంగతి చెప్పకండా మద్దమింగనిచ్చేదాన్నిగాను; మేమిద్దరమూ వంటిగావుంటే యిదితప్ప మరివకసంగతి మాటాడేదాన్ని కాను; అతడు పదిమందిలో వుండేటప్పుడయినా యీభోగతెచ్చి ముత్తిపాడువుమాటలుంటూనే వుండేదాన్ని. నేను యెప్పుడూ యీవిషయమధ్యే చీవాట్లు పెడుతూ వుండేదాన్ని.

యోగి—నీవాడే మాటలమూలంగానే నీమొగుడికి పిచ్చియైతేరింది. లేనిపోని అనుమానం పెట్టుకొని అసహ్యత్రాసులు చెవిదగ్గరచేరి విరామంలేకుండా సాక్షిస్తూ వుండే భార్యమాటలు వెట్టికుక్కాటాకంటేనూ యెక్కువవిషంగావుండి యెటువంటి పరమశాంతుకుకయినా నిమిషంలో పిచ్చియైతేరినది; నీపోరుచేత అతడు రాత్రిళ్ళు నిద్రనుకూడా మొగంవాచినట్టు తోస్తుంది; రోజూ కలతనిద్రపోయేవాడికి మరి చర్చించినావడం అంతఆత్మర్యంకాదు; నీవాడేమాటలతో తిన్నట్నం కడుపునపట్టక నీరయిపోయివుండును. ఈప్రకారం నిద్రాహారాలులేక యిట్లు అడివిగా నున్నప్పుడు యెవ్వరూ యెందుకు రాకుండావుంటవి? బారత్సకంకచేత యివంతా నీవుచేసుకున్నదోషఫలమే కాబట్టి స్వయంకృతాపరాధము నీది నీవే అనుభవించవలెను.

సుభ—అతడుయెంతఅక్రమంగా ప్రవర్తిస్తూ వచ్చినాగానీ మాలప్పమాత్రం అతణ్ణి మంచిమాటలతోనే బోధిస్తూవచ్చినది; అంతేగాని తూలుమాట యెప్పుడూ నోటరాని యులేదు—(మెల్లగా)అమెతప్పిరిమంతా నీమీదనేమూపి చీవాట్లు పెడుతూ వుంటే బదులుచెప్పకుండా వూరుకుంటావేమి?

నీత—(మెల్లగా)అమెఅంతా నానోటనే పరికించినన్న నోరే త్రకుండాచేసింది; నేనేమిచెప్పగలను? (ఓగ్గరగా)—మీరు లోపలికి వెళ్ళి అతణ్ణి పట్టుకోండి.

యోగి—మీరు యెవరూ లోపలికి వెళ్ళకూడదు.

నీత—అలాగయితే మీవాళ్ళు నెవళ్ళవయినా నాపెనుమిడిని యివలకు తీసుకునివచ్చి నాకువప్పగించమను.

యోగి—అదీవల్లకాదు. ఇది పవిత్రమయిన మతంగనుక అతడు దీనిలోకాకగోండినాడు; అందుచేత నేను అతణ్ణి మంచిమాటలతో వ్యభిచిత్తుణ్ణి చేసేవరకూ నీకు వచ్చగించను. నాభోయత్నం ప్రార్థనయితే అప్పటిమాట చూస్తూ యీభోగా వదిలిపెట్టను.

శీత—నాపెనిమిటికి పరిచర్యచెయ్యడం నాకువిధిగనుక, నాపెనిమిటివద్దనేనే కవిపెట్టుకొనివుండి నేనేపథ్యపానాదులుపెట్టి వుపచారంచేస్తాను; మరివకరిని నమ్మకను అతణ్ణి విడిచిపెట్టను; కాబట్టి అతణ్ణి నమ్మింటికి తీసుకువెళ్ళనీ.

యోగి—కొన్నింటిని. అతణ్ణి మళ్ళీ యెప్పటిమనిషిని చెయ్యడానికి మండ్లబూ ఖూలికలూ మంత్రాలూ అన్నీ ప్రయోగించి నాకాయకక్షలూ పనిచేసే వరకూ నేను అతణ్ణి విడిచిపెట్టను. యోగినిగనుక కష్టంలావున్నకాళ్ళకు సహాయం చెయ్యడం నాకుధర్మము. అతణ్ణి యిక్కడ నావకంలావుంచి నీవువెళ్ళిపో.

శీత—నాపెనిమిటిని విడిచిపెట్టి నేనువెళ్ళను. మొగుణ్ణి వెళ్ళాన్నీ యెడ రాఫడం నీవంటి పుణ్యప్రదానం ప్రవేశించినదానికి ధర్మంకాదు.

యోగి—నేనతణ్ణి వదిలిపెట్టను; మాటాడక వెళ్ళిపో. (అని లాపల తలుపు చేసికొనుచున్నది.)

సుధ—యీఅస్థాయం నీవురాజుతోవెళ్ళి మొలపెట్టుకో.

శీత—చెబుదామురా. నేను ఆయన కాళ్ళమీద సాష్టాంగపడి, నాప్రార్థనల కల్లునూ కన్నీళ్ళవల్లనూ ఆయననుకరించి స్వయంగా యిక్కడకువచ్చి యీయోగిని భేతులలావంచి నాపెనిమిటినిబడిపించి యిచ్చేవరకూ కాళ్ళమీదనుంచి లేవను.

సుధ—యిప్పుడు దగ్గరదగ్గరగా అయిదుగుంటలుకావచ్చింది. యింకాకొంచెం నేపటికి యీమతంపైకాలవున్న సదంబూమికి వెళ్ళడానికి రాజాగారు స్వయంగానే యీదోవను వస్తారు.

విశ్వ—యెందుకొనము?

సుధ—యీపట్నంతాలూకు కాసనాలకు విరుద్ధంగా యీవూరికి వచ్చిందనుకొని అది మధురాపురపు వర్తకుణ్ణి మనలవాణ్ణి పురితీయించడాని కోసము.

విశ్వ—అయ్యో వారువస్తూవున్నారు. అతణ్ణి పురితీయ్యడమనంచూతాము.

సుధ—రాజా యీమతందాటి వెళ్ళకముందే నీవు ఆయన పాదాలమీదపడు.

[ధర్మపాలమహారాజును, సేవకులును, వర్తమానుడును, కారా ప్రహరీకార్యులు, రాజభటులును ప్రవేశించుచున్నారు.]

ధర్మ—ఏధర్మార్థుడయిననువచ్చియీతనిప్రాణరక్షణార్థముధనమిచ్చిపుణ్యము కట్టుకొన్న పక్షమునకును విడుదల చేయుదుము' అనిమతియొక పాఠకట్టిగాచాటిండు. మనవిని తీసిపొటియుపకారమును జేయుదము.

శీత—అయ్యో! ప్రభో! యీయోగిని నాకుచేసిన అస్థాయవిభాగించి నాకు స్థాయం వయచేయించవలెను.

ధర్మ—తామ మిక్కిలి పుణ్యాత్మురాలు; బహుశ్రాద్ధురాలు; నిష్కలములగా నేమియు ఆకర్షణము చేయుండదు.

నీత—ఓమహారాజా! అనుగ్రహించి నామొరాలించండి. నానందకుడు నాకు భర్త, యేలినవారు చేసిన నష్టకములనుబట్టి నేనానానా వివాహములుచేసినను; నాదురదృష్టంచేత ఆయనకు యారోజన ఆధాత్ముగా పైత్యభృశిమ కనిపించి మాకుటుంబానికంతా గొప్పవిపత్తు సంపాదించుచున్నది. విమికాలకర్మవోషంచేతనోకాని తనతో నాటు యేకకాలమందే విచ్చియెత్తినతన సేవకుణ్ణి కంటవేసుకొని పూజింపబడి ఆయన కనపడయ్యెట్లెల్లా దూరి వుంగరాటూ నగలూ చేతికి యేదిదొరికితే అదిల్లా యెత్తుకువస్తూ అందరికీ ఆశ్రితుంచేస్తూవున్నాను. చకపర్యాయం నేను ఆయనకుకట్టి పెట్టించి యింటికిపంపించి, అదివరకాయన అక్కడకక్కడచేస్తూవున్న నష్టానికి నామొద్ద నవరించి వారిని సమాధానపరుస్తున్నాను. ఆయన యేలాగోకాని తప్పించుకొని మళ్ళీ వీధినిబడి తన సేవకునున్న తానున్నా కత్తులు దూసుకొనివచ్చి మమ్ముతలమి నారు. తరువాత మేము చాలామందిని సహాయంచేసుకొనివచ్చి మళ్ళీ కట్టిపెట్టడానికి వెంటడించేవరకు వారు పరుగెత్తుకొనిపోయి యామరంలో పడ్డారు. మేమాయనను యింటికి తీసుకొనిపోవామంటే యాయోగిని మాకడ్డంపచ్చి తలుపులులోపలవేసినున్నా లోపలికి వెళ్ళునావెళ్ళియ్యదు; తానాయనను యివలెలకు పంపనూపంపదు. దీనుల మయిన మామొట్టాలకించి దేవరవా రేలాగయినా ఆమెవారిని యివలెలికిపంపేట్లు అట్లు చేసి పతిభిక్ష పెట్టి రక్షించవలెను.

ధర్మ—విస్తారకాలకాకింద నీభర్త మాయెద్ద నొక నేనానానానానాగా నుండి మాకు మిక్కిలి యుపకారముచేసినాడు. అప్పుడు నిన్నితనికి వివాహము చేయించి మేముచేయదగిన ప్రత్యుపకారమంతయుచేసి మేమతనిని బహుభయాల గౌరవించినారము—మీలాకొందలుకెళ్ళి నుత ద్వారమువద్దనిలుచుండిపిలిచి యోగిని మాయెద్దకు తీసికొనిరండు; మేమితగవుతల్చి మఱియిక్కడనుండి వెళ్ళదము.

[ఒకపరిచారిక ప్రవేశించుచున్నది.]

పరి—అమ్మా! పరుగెత్తుకొనికెళ్ళి వేగిరం నీహాజీబులదక్కిలముగా. అమ్మన గారున్న సేవకుడున్నా కూడా వదిలిపొయితిని, ఇంట్లోవున్న పరిచారికం అందరిని కట్టి, భూతవైద్యుణ్ణి కట్టిపెట్టి గడ్డానికి నిర్బంధించినారు; అతడు 'నడ్డంకాతి' మేడుస్తూవుంటే అప్పుతామని మొగంబిందా మరనవేసికొట్టి నిప్పొడిచెడు. మన యజమానుడు కాంతించుమని అతనికి సోదమోహుండగా, లక్షమంది క తిరిగివచ్చి

వచ్చి అతనితల కేవురేవులుగా గొరిగివారు. పెంటనే మీరు యెవరినైనా సంపితేనే తప్ప వారిద్దరూచేరి మంత్రాగాణ్ని చంకివేస్తారు.

సీత—ఓసిపిచ్చిదానా! నోభుముయ్యి. నీయజమానుడున్ను నేవకుడున్ను, యిక్కడ నేవున్నావు. నీవుచెప్పినదంతా అబద్ధం.

పరి—అమ్మా! మీలోను. నేను నిజం చెపుతూవున్నాను. నామాటనమ్మండి, అతణ్ని నేనుచూచి ఉన్నాగా నిమిషమయినా అయివుండలేదు. అయిననీ పేరు పెట్టిసిరిని యెక్కడ వున్నావని కేకలువేస్తూ, నీవు కనపడిన పక్షానికి నీమొఖంనిండా గంట్లు పెట్టి నిన్ను విరూపిని చెయ్యకపోతే తనపేరు మాటుపేరు పెట్టుమని వొట్టుపెట్టు కంటూ వున్నాను. (లోపల పెద్దవనంతుడుకు కేక వేయుచున్నాడు.) అమ్మా! అల కిండు! అలకిండు. ఆయనమాటలు వినబడుతున్నవి. ఇక్కడ నిలువకు; పరుగెత్తు.

ధర్మ—జడియకు. ఈలాగువచ్చి నీవు నావెనుక నిలుచుండు.—ఈటెలు పుచ్చుకొని కాచుకొంటి.

సీత—అమ్మా! అతడు నాభక్త. అతడు యెలాకనపడకుండావచ్చినాడో చూడండి. ఇంతకు మునుపు యితఁ డీమఠంలో ప్రవేశించడం చూచినాను; ఇప్పుడప్పుడే అక్కడవున్నాడు; అతడు ఇప్పుడక్కడి కేలావచ్చినాడో వూహించడాని కై నా విలులేకండా మిహాద్భుతంగా వున్నది.

[పెద్దవనంతుడును పెద్దలక్ష్మణుడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

పెద్దవ—స్వామము దయచేయుండి ఓమహారాజా! స్వామము దయచేయుండి. చిరకాలముక్రిందట నాదేహమున నెత్తురువలుదలుగట్ట గొప్ప గాయములు తగిలినను సాహసముచేసి మీకడ్డపడి యుద్ధములో మీప్రాణములు కాపాడి మీ కుపకారము చేసినందుకయినను నాకు స్వామము దయచేయుడు.

పద్మ—(తనలో) మరణభీతివలన నామతిపోయియుండిన నేమోకాని లేకున్న వాండ్రెద్దఱును లేవకుండ నావసంకరుడును లక్ష్మణుడును.

పెద్దవ—మహాప్రభూ! మీచాటున నిలుచున్నయిది నాకుచేసిన ద్రోహము నిరూపించి నాకు స్వామము దయచేయుడు. దానిని మీరు నాకు భార్యనుగా దయ చేయించినాడు; అది నాకపకారముచేసి నన్ను శౌరవపఱచినది; ఈదినముననాకదిచేసిన యువమానయును సోనియును నింతలెయ్యని చెప్పుట కలవి కానివి.

ధర్మ—నీకేమి యస్వామము సంభవించినదో చెప్పుకో, నీకుతప్పక స్వామము దొరకును.

పెద్దవ—ఓనుహాపగ్గిలువా! ఈదినమున నేను లోపలకెరాకుండ రలుతులువేసి లోపల జారులను పెట్టుకొని హాయిగా విందారగించినది.

ధర్మ—అది గొప్పతప్పితమే సీతా! నీవాప్రకారముగా చేసినావా?

సీత—మహాపగ్గిలు! నేనటువంటి అపరాధమేమీ చేయలేదు. యీమధ్యాహ్నం నేనూ నా చెల్లెలూ తానుకలిసి భోజనంచేసినాము.

సుభ—మాలప్ప దేవరివారితో మనవిచేసి దంతా నశ్యము.

విశ్వ—ఓసిమాయలాడీ! మీరిద్దరూ అప్రమాణమే చేసినారు. ఈవిషయంలో యీవిచ్చివాడు చెప్పినదే వాస్తవం.

పెద్దవ—స్వామీ! నేను చెప్పినదంతయు యధార్థము. నేనిప్పుడు త్రాగిమట్టు గొని యుండలేదు; కోపముచేత నొడలు తెలియకయు నుండలేదు; నాకుచిత్తావ్యాధి మును గలిగి యుండలేదు. ఈదినము నేను భోజనమునకు రాకుండ ఇది రలుతులు లోపల గడియవేసినది. ఈకంసారికూడ కుట్రిలో చేరియుండని పక్షమున, ఇతఁడు నాతో నున్నాఁడుగనుక నాపక్షమున సాక్ష్యమియ్యవచ్చును. ఇతఁడు మాతోఁ గూడ కొంతదూరమువచ్చి ప్రభావతి యింటివద్దకు చంద్రహారము తీసి కొనివచ్చెనని చెప్పి తనయింటికి వెళ్ళినాడు; కాంచనగుఱ్ఱుడును నేనును గలిసి ప్రభావతియింటి వద్ద భోజనముచేసినాము. మాభోజన మయినతరువాత నతఁడక్కడకు రానందున కొంతనేపుమాచి నేనతనికొఱకు వెళ్ళినాను. నేనతనిని వీధిలో కలిసికొన్నప్పుడు, ఈపెద్దమనుష్యుఁడుకూడ నీతనితోనున్నాఁడు. అప్పుడే అనత్యవాదియైన యీ స్వర్ణకారుఁడు నేనీదినమున తనవద్దనుండి చంద్రహారమును పుచ్చుకొన్నానని ప్రమాణముచేసినాడు; ఆచంద్రహారము నే నెఱుంగనిసంగతి భగవంతునికి తెలియును. దానినిమి త్రమయి యిక్కడు నన్ను రాజభటున కొప్పగింపఁగా, నేనులోఁబడి సామ్యునిమి త్తమై నానేకుండైన వీనిని మాయొంటికిఁ బంపినానుగాని వీఁడు సామ్యునేక వట్టి చేతులతోనే మరలవచ్చినాడు. నేనింటికి వెళ్ళి సామ్యాభటునివశముననిచ్చి పంపెదనని రాజపురుషులను సమాధానపఱచి వచ్చుచుండఁగా త్రోవలో నాభార్యయు, దాని చెల్లెలును, మఱికొంత అల్లరిమాఁడయు మాకెదురుపడిరి. వారు తమతో దుర్గాదాసను విముకలగుదువలెనున్న యొకజీవచ్ఛవమునుకూడ తీసికొనివచ్చిరి. అడవికిఁగె రాను భూతవైద్యుఁడనని వేషముచేసికొని నానాడియు చూపుటకు పరిశీలించి నాకు భూతముసోఁకినదని అఱచినాఁడు. వెంటనే అందఱును నావిధివడి నన్ను కట్టిపెట్టి తీసికొని వెళ్ళి, నానేనకునిగూడ త్రాళ్ళు వేసికట్టి మాయద్దఱిని మాయొంటి నే యొక్క

చీకటిగదిలో పెట్టినారు. నేను పండ్లతోకోటికి కట్టు తొనపుకొని యీనంగతి మొఱు పెట్టుకొనుటకు తత్తాగమే యేలినవారే దర్శనమునకు పరుగెత్తుకొనివచ్చినాను. ధర్మ స్వరూపులయిన దేశరవారు నాకిదివఱకు సంభవించిన మానభంగమునకును శ్రమకును తగిన పత్రికీయ చేయవలెను.

చిత్త—మహాప్రభూ! ఈయన యీరోజు యింటికాడభోజనంబెయ్యలేదనిన్నీ యింటికలుపులు వేసివేసివారనిన్నీ యింతవరకు మాత్రం నేను సాక్ష్యమయివ్వగలను.

ధర్మ—అతడు నీయెద్దకుండి చంద్రహారమును పుచ్చుకొన్నాడా లేదా?

చిత్త—పుచ్చుకున్నాడు మహాప్రభూ! ఈయనయిక్కడికి పరుగెత్తుకొనివచ్చి వస్తువు యీయన మెడలో చంద్రహారం వీరందకూకూడా చూచినారు.

వర్త—అంగడిపిఠిలో నీవు మొదట చంద్రహారం యొరగనని ప్రమాణంచేసి తరువాత, నీవింతకుమునుపే యిక్కడపుచ్చుకున్నట్టు వల్లీనీమోటితో చెప్పుకోవడం నేను తెలులారా విన్నాను. అందుచేత నాకు కోపంవచ్చి నీతో యుద్ధమునకు సిద్ధం కాగా, ఒక మందునుకూచి నీవీమతంగోదూరి యెలాగో గాడిచేతి నీవమూల నుంచి పశ్చిమమునాపు.

పెద్దవ—ఈమత సమీపమునకు నేనెప్పుడును రానులేదు; నీవు నాతోయుద్ధ మునకు సిద్ధముకానులేదు. దైవసాక్షిగా నేను చంద్రహారము పుచ్చుకొనులేదు; నీవు విమోచనముగా నామీద దోషారోపణము చేయుచున్నావు.

ధర్మ—మీరందఱును ఒకదానికోకటి నందర్భిందకుండ మాటాడుచున్నారు! మీరందఱును త్రోగియున్నారని నాకు సంజెహముకలుగుచున్నది. ఇతఁడియింటఁ బ్రవేశింపగా మీరు చూచియుండినవత్తుమున, ఇతఁడిక్కడనేయుండి యుండును. ఇతనికి మతిచలనము గలిగియుండినయెడల, ఇతఁడింత కాంతతతో సహేతుక ముగా మాటాడియుండఁడు. ఇతఁడింటికడ భోజనముచేసెనని నీవు చెప్పుచున్నావు; ఇంటికెద్దభోజనము చేయలేదని యీకంసాలిచెప్పుచున్నాడు!—ఒరీ! నీవేమిచెప్పెదవు?

పెద్దలక్ష్మ—స్వామీ! యీయన యీదికం యీప్రభావతియింటివద్దనే భోజనం చేసినారు.

ప్రభూ—ఈయన మాయంటికాడనే భోజనం చేసినారు; అప్పుడు నావేలి యీ పుంగరంకూడా పుచ్చుకున్నారు.

పెద్దవధం—అవు నీమాటనిజము. ఈమయెద్ద నే నీయంగరమును పుచ్చు కొన్నాను.

శక్తి—ఇకఁ దీమశములోనికి వెళ్ళుచుండఁగా నీవుచూచివావా!

ప్రభా—నేను విశ్వయిదిగా చూచినాను మహాప్రభా!

ధర్మ—ఇవంతయు సర్వదృశముగానున్నది. నీవు ఇట్టి యోగిని తుకడకు పిలువకొనిరా. — నాకు మాత్రము విశ్వయతీని నీచియై త్రికట్యు లోఁచుచున్నది.
(ఒక నేతకుఁడు వెళ్ళుచున్నాఁడు.)

వర్ధ—మహాప్రభా! నేకొక్కమాట ధీరితో మాటాడుటకు నాకశ్శుణ్యులై ధర్మా! సామిచ్చి నాప్రాణమును కాపాడఁగలవారే జీందులలో జాకఁడున్నట్లు కడఁ బడుచున్నాఁడు.

ధర్మ—నీపెద్దరితో నేమిమాటాడవలెనో నిర్భయముగా మాటాడవచ్చును.

వర్ధ—అయ్యో! మీపేరు వసంతకుఁడును, మీయీ నేతకునిపేరు లక్ష్మణకుఁడును కాదా?

వర్ధ—ఈసుడియవలకు నేనీయన నేవకున్నయిన లక్ష్మణుని! ఈజనయను వసంతకుఁడే.

వర్ధ—నిశ్చయముగా మీరిద్దఱును నన్ను స్మరణకుఁ బెట్టుకొని యుండుదు.

పెద్దల—మిమ్మల్ని చూస్తే మాయిర్దరిసంగతి మాకు స్మరణకువచ్చు తున్నది. మీవలెనేమీమున్ను కొంచెంసేపటికింద కట్టలో వున్నాము. మీయన్ను మావలెనే ఘృతానూనూకాచిత్ర వైద్యం చేయుచుకొన్నారాయేమి?

వర్ధ—నీవునాకంత వింతపడి చూచుచున్నావేమి? నీవు తన్ను చక్కఁగా నెఱుఁగుదువు.

పెద్దవసం—ఇప్పుడు తప్ప నేను నాజీవితకాలములో నిన్ను కృతము భావించి యుండలేదు.

వర్ధ—దుఃఖముచేత నారూఢము భూతిపోయియుండువచ్చును. నాకంతస్వరము నైన గుఱుతుపట్టి నావా?

పెద్దవసం—లేదు.

వర్ధ—అట్లుదా! నీవా?

పెద్దల—లేదు. నేమా ఇవజ్ఞాలుకట్టలేదు.

వర్ధ—నాకంతధ్వనిమాడ మీరెఱుంగరా? క్షణము! ఈజానకు జీవితమును నేలలోకి కాకన్నకొడుకు నమోదము నామాట నావనాటు నట్లునేమిదనుకొనునా నాకంత స్వరమునుగూడ పూర్ణముగామార్చివేసి నావా? నాగ్ధరముచేతనకుఁబ్రయోజనము

శేనాతమాజీవోయినను, నాదృష్టిమాత్రము నాకన్నులను విడిచిపెట్టక నీవు నాతో మాటలాడవని చూపుచున్నది. నేనెట్లు మతియొకలాగున ననుకోగలను?

శేనాతమా—నాతోని నేనెప్పుడును మాచియుండనేరదు.

ధర్మ—కుమారా! నాలుగు సంవత్సరములక్రిందకు నీవు నన్ను మధురాపురములో విడిచిపెట్టివచ్చినావు. ఒకవేళ నిట్టిదురవస్థలోనున్న నన్ను తండ్రిని యొప్పుకొనుటకు సిగ్గుచేత నిల్చును దున్నావేమో!

శేనాతమా—ఈమహారాజును నన్నెఱిగిన పిదపఱును చిరకాలమునుండి నేనిక్కడ నేయున్నాననియు, నేనెప్పుడును మధురాపురమునకు వెళ్ళలేదనియు సాక్ష్యమియ్యగలదు.

ధర్మ—ఓయి వృద్ధుడా! పదియేను సంవత్సరమునుండి మేమిఱిగి ప్రాపకలముగానున్నాము. ఈకాలములో నీతండ్రిప్పుడును మధురాపురమునకు వెళ్లి యుండలేదు. పృథ్వీయుచేతను కష్టములచేతను నీవుతిపోయి నీపీలాగున భ్రమపడియుండువని మేమునుకొనియుండుదు.

[శేనాతమా సంతోషపడినట్లు, చిన్నలక్ష్యమునతోను, యోగిని ప్రవేశించుచున్నది.]

యోగి—ఓమహారాజా! అన్యాయం సంభవించినయీమనుష్యుని రక్షింపుడు. (భరితమును జూచుటకు గుంపుకూడుచున్నారు.)

నీత—నాకదము భరణ కనిబడుతూ వున్నాడు! నాకళ్ళకు భ్రమగల్గినదా యేమి?

ధర్మ—పీడికరికొకరు ప్రతిదింబములవలెనున్నారు. పీడిలో నిజమయినవారేమో. యెవరు నిర్ణయింపగలరు?

చిన్నల—లక్ష్యమున్ని నేను. యీరెండోవాణ్ణి అవతలకు పంపివెయ్యండి.

ధర్మ—నేనులక్ష్యమున్ను, నన్నిక్కడ వుండనియ్యండి.

చిన్నల—మీరు వర్తమానలా? లేక ఆయన ప్రతిదింబమా?

చిన్నల—ఓహో! నా పెద్దయజమానుడు! ఈయనను యీ ప్రకారంగా కట్టి మోతుక్కడకు తీసుకువచ్చినారు!

యోగి—యెవరు తీసుకువచ్చేయేమి? నేనీయనకట్లు విడికించి మళ్ళీ భర్తను కలిపామింకొంటాను. ఓపుకాశ్వా! పూర్వము చాచుమతి అనేభార్యను వివాహం చేసుకొని ఆమెగల్ల యురభువనపీఠ వాళ్ళనుకన్న వర్తమానులు మీరేనా? ఈచాచుమతి నేనుకూడనుండి.

పక్క — నేలప్పుడు పర్వతాన్ని దిగిపోతే పక్షమున నీవు విక్రమము కాచియుంటివే.
నీవు చారుమతితీయయియేదెడల, అప్పుడు నీతో గూడ సముద్రములా తేలిపోతివి.
పువ్వు: దెక్కడనున్నాడో చెప్పు.

చారుమ-నన్ను నాకాడకునూ శేవకుడయిన లక్ష్మణున్నీ తమపడంలా
యొక్కిందుకొన్న చేపలవాస్తుదుర్భాగముచేసి పిల్లిల్లిద్రవినీలూత్కారంగానాడగ్గిరనంది
తీసుకొనిపోయి యెవరికోఅమ్మకొన్నారు. తరువాత వారిఫితి యేమైందో నాకుతెల్ల
యదు. నేను చిరకాలం అక్క-దత్తంధి లేరువారి యీపట్టణముచేరి నాలుగేళ్ళనుంచి
యీమఠంలా యోగినిగా వున్నాను.

ధర్మ—ఇతరజ్ఞే ప్రాతఃకాలమునఁ జెప్పికథ యిప్పుడు విదర్శనముగాకనందుచున్నది. ఈయిద్దఱు వసంతకులు నేకరీతిగానున్నారు; అప్రకారముగానే యీయిద్దఱు అత్తలునుమహాదేవమూర్తి బొడిచినట్లుకన్పించుముగా నున్నారు. శైవవశముచేత పక్షపాతిగా కలిసికొన్న వీరిద్దఱును వీరిజనకులు—వసంతిక! నీవు మొట్టమొదట రామనాథపురమునుండియేకాదా కాలము నికరివినానా? ఇదియేమి?

చిన్నవ—సేనుకాను. నేను వధురాపురమున రిజి వచ్చివాను.

ధర్మ — నీవు దూరముగా నిలుచుండు. మీలో నెవరెవరో నాకడకు తెలియ
కుండకున్నది.

పెన్షన్—రామసాధ పురమునుండి వచ్చినవాడను నేను మహా పథు!

పెద్దల—ఈయనతో నీలా వచ్చినది నేను.

శ్లో॥—మమైక్యదేవతా తీర్థానామహి తేనారాధితాః పుణ్యక్షేత్రాని
 తేనారాధితాః పుణ్యక్షేత్రాని తేనారాధితాః పుణ్యక్షేత్రాని తేనారాధితాః పుణ్యక్షేత్రాని

నీతి—మీయిష్టరిహా యేవరు యామధ్యోహ్నుం నాతో భావనంచేసి నాకు?

பிழை—கூடு.

శీత—మీరు నాభి రంగుకారా?

పెద్దవనం—అతడు నీకు ధర్మమును నేను యాధీనము చేస్తున్నాను.

చిన్నవనం—నేనుక మధ్యాహ్నము యామెతోఁ జెప్పినట్లుగాను
వామాట నమ్మిపడినాడు.—“దీనిగత్రా! నేను మధ్యాహ్నము వీరో నేను చెప్పినట్లే
సరగాను చెప్పుకో; ఆమాట నిజము చేయుటకు ముందుముచ్చతున్నది.

విశ్వా—మీరు కావల్సిన దాన్ని చంపివేయవలసి

చిను వ-అనున పదముకాదని నా. హి.

పెద్దన—ఈచంద్రవారము నమిరమునీవు నన్ను రాజభటులతోప్పగించినావు.
చిక్క—అవును కాబోలును.

నేత—నేను లక్ష్మణునిచేత మీకు ధనంపించినాను. వాడు మీకిచ్చినాడుకాదు.

పెద్దన—లేదు. నాచేత నీవు సామ్యుపంపలేదు.

చిన్నన—ఈయాపాయలమూట నానేవకుడులేచ్చి నాచేతికిచ్చినాడు. మన
మొగరిసేవకుని మొగరిసేవకునిగా భ్రమించుటవలన, ఈవిచిత్రములన్నియు బ్రట్టివి.

పెద్దన—ఈధనము నేను నాతండ్రి ప్రాణరక్షణము కొఱకిచ్చెదను.

ధర్మ—సీధనదానముకలలేకయే నీకండికి మేము ప్రాణదానము చేసినారము.

ప్రభా—అవజ్రపువుంగరము మీవేలిది నాది.

పెద్దన—అవును నీయుంగరమిదిగో నేవుపుచ్చుకో. (అని యిచ్చుచున్నాడు)

చాళ—ఓమహారాజా! దేవరవారు మాతో యీమరలగానికి విజయంచేసి, సావ
కాళంగా మాసంభాషణవిని, కొరిచెమునేపు మాగృహపావనం చెయ్యవలెనని వేడు
కొంటూవున్నాడు. యీతోజాన యిక్కడ పోగయి మామూలంగా శ్రమపడ్డవారందరినీ
కూడా లోపలకు దయచెయ్యవలెనా; మేము మిమ్మల్నింపరిసీ సమాధానంచేసి పంపు
తాము ఓపుత్రులారా! మిమ్మల్నియొడబాసి యివ్వైసంకల్పిరానెనది; యంతకాల
మునకు యెప్పుడూ మెదురుమాడనిదే మనమందరమూ వక్రిచోట కలుగుతున్నాము
గనుక, లోపలికివెళ్లి కొంచెంసేపు సల్లాపసౌఖ్యం అనుభవించామరండి.

ధర్మ—మిక్కిలి సంతోషముతో లోపలికివచ్చి మీసంభాషణవిని వేడుక
దాంజెదము.

[రాజాహ, భూమతియు, వడ్డమానడుగు, ప్రభావతియు,

వర్తకుడును, చిక్కకర్మయు. పరిజనమును కళ్ళుచున్నారు.]

చిన్నన—అయ్యా! బండిమీద యెక్కించుకొనికీతీసుకొనికెళ్ళిన మీసామాను
పట్టించుకురానా?

పెద్దన—నాది యేసామానుబండిమీద నెక్కించిశావు?

చిన్నన—నలమొదలుపెద్దనున్న మీసరుకులు.

చిన్నన—వాడు నాతో చెప్పెదన్నాడు. లక్ష్మణా! నీయభమానుడను నేను.
అని కరువార తీసికొనిరావచ్చును. మాతో లోపలికిరా. ముందు సీసాదరుని కాగిరిం
యకొని మీసల్లాపముకలిసి లోపలికిరండి. (పెద్దనవంకకుడును, చిన్ననవంకకుడును,
నీతయు, సుభద్రయు, లోపలికి కళ్ళుచున్నారు.)

చిన్నల—నీయజమానుడి యింటికాడ కొందరేమిని చక్కతై కనపడ్డది అని నన్ను చూచి నీవనుకున్నది; నావది నెగారుకాబోలు.

పెద్దల—యెలాగు భోమపుట్టకుండా వుంటుంది? సర్కాసీవు నా అద్దంభాసిజ్ లాగువున్నావు. నీరూపాన్ని చూస్తే నేనూ అందగాణ్ణి అని తోస్తుంది. మనంకూడా లోపలకు వెళుదామరా.

చిన్నల—నీవు పెద్దవాడవు. మందర నీవు నడువు.

పెద్దల—అభేదం మనకుతప్ప యెవరికీ తెలియదు. అందరికీ తెలియదానికి యేమిదేశాం?

చిన్నల—అందరికీ తెలియదానికి తరువాత మనంయేమైనా అనవాలు చేసుకుం దాము. అందాకా నీవు మందర నడువు (అని వెళ్ళుచున్నారు.)

పూర్వ వికాగ్ని మిత్రము.

ఇది

చెన్నపురిరాజధానియందలి దొరతనపువారి కాలేజీలో

తెనుగు పండితుడుగానుండిన

కందుకూరి - వీరేశలింగము చేత

రదియింపబడిది.

శంకు.

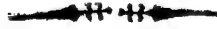
డి.వి.రమణారావు గారి

శ్రీ సాదామినీ ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపబడిది.

1914.

మొదటి కూర్పు పీఠిక.

ఈమాలికాగ్నిమిత్రము కథ మిక్కిలి యింపయినది. ఈ నాటకము గీర్వాణకవి మండలాగ్రగణ్యుడయిన కాలిదాసునిచే రచియింపబడినది. ఇది యభిజ్ఞాన కాకుత్స్థల యును రచియించిన కాలిదాసునిచేతఁగాక మిత్రయొక కాలిదాసునిచేత రచియింపబడిన దనికొందఱు చెప్పుదురుగాని యందుకతగిన నిదర్శనమేదియలేదు! ఇందలికథానాయకుడగ్నిమిత్రుఁడు. ఇతఁడు శుంగవంశపురాజయిన పుత్రపముక్తిని కుమారుఁడు. ఈపుష్పమిత్రుఁడు మొదట శుంగవంశపురాజయిన బృహద్రథుని సేవాధిపతిగానుండి యతఁని చంపి, మార్వమంత్రినిచేయించుఁజెట్టించి, అతనిరాజ్యమునాక్రమించుకొని విడికానగరముతనకురాజధానిగా చేసికొనెను. అందుచేత నేయీతనికి సేవాధిపతియని పేరుండెను. ఇతఁడు విక్రమార్క-శకమునకు పూర్వము నూట యిరువదిరెండు సంవత్సరముల క్రిందట సింహాసనమునకువచ్చెను. ఇతఁడు సింహునది సమీపమున గ్రీకుదేశస్థులతోయూర్ధముచేసి కాలిని జయించెను. ఇతఁడు తనవాగ్దశకయందు తనకుమారుఁడయిన యగ్నిమిత్రునకు రాజ్యమిచ్చి తానాధ్యాత్మికవిషయమున కాలముగడుపుచుండెను. ఈకాలములో తల్లిడికిని కొమారునికిని కొన్ని విషయములందు పడకపోయెను. అగ్నిమిత్రుఁడు ముప్పదియాఱు సంవత్సరములు రాజ్యముచేసి మృతినొందఁగా, అనంతర మతనికొమారుఁడు పనుమిత్రుఁడు రాజ్యమునకువచ్చి యొనిమిది సంవత్సరములు పాలనముచేసెను.

ఈమాలికాగ్నిమిత్రము నాటక మూడు ప్రాగులు లభించినవి. ఈదేశపు ప్రాతికిని వంగదేశపు ప్రాతికిని బహుస్థలములయందు భేదము కనబడుచున్నది. నేను దీనిని తెనిగించుటలో విశేషభాగము వంగదేశపుపండితుఁడయిన తారానాథతర్క-నాచన్పతి ప్రతిపనుసరించినను, అక్కడక్కడ కొన్ని స్థలములయందు దీదేశపుపాఠము ననుసరించికొన్ని మార్పులను సహితముచేసినాను. గుణగ్రహణపాఠములు దీనియందలిదోషములనుసరించి గుణమును గ్రహింతురుగాక!

రాజమహేంద్రవరము.

డి ౧౬-ఏప్రిలు ౧౮౮౫ సం॥

}

కందుకూరి-వీరేశలింగము.

ఈనాటకమునందువచ్చు సాత్రములు.

—సాత్రములు—

పురుషులు.

అగ్నిమిక్తుడు—కథానాయకుడైన విదివానగరపురాజు.

వాహతకుడు—మంత్రి.

గౌతముడు—విదూషకుడు.

హరదత్తుడు—నాట్యాచారుడు; ఇరావతిగురువు.

గణదాసుడు—నాట్యాచారుడు; మాళవికగురువు.

మాధ్వల్యుడు—కందుక.

మీరనేనుడు—ఒక సేనానాయకుడు; రాణితమ్ముడు.

ధ్రువపిత్తి—విషవైద్యుడు.

యశ్వినేనుడు—విదర్భదేశపురాజు.

మాధవనేనుడు—మాళవికయన్న; విదర్భదేశపురాజు.

చనుమిత్రుడు—అగ్నిమిత్రునికొమారుడు.

పుష్పమిత్రుడు—అగ్నిమిత్రునితండ్రి.

కుమతి—మాధవనేనునిమంత్రి.

పారసకుడు—కుబ్జుడు.

స్త్రీలు.

భారణి—అగ్నిమిత్రునిపట్టపుదేవి.

ఇరావతి—అగ్నిమిత్రుని భోగభార్య.

కాళిక (పరివారిక) —సుమతిచెల్లెలు, రాణికి ధర్మకథలు చెప్పనది.

మాళవిక —కథానాయకురాలు; మాధవనేనుని చెల్లెలు.

పసుకొనిక —మాళవికచెలికత్తె.

విప్రుణిక —ఇరావతి పనికత్తె.

చంద్రిక —ఇరావతిపనికత్తె.

జయసేన —అంతఃపురద్వారపాలకురాలు.

మధురిక —పవపాలకురాలు.

వసులక్ష్మి —రాజాకూతురు.

కామదిక —రాణిగారిపనికత్తె.

సమాహితిక —పండితకాళిపనికత్తె.

రజనిక —విదర్భదేశమునుండివచ్చిన పాటకత్తె.

మాళవికాగ్నిమిత్రము.

ప్రథమాంకము.

నాం ది.

చ. ఎతఁడు మహేశ్వరఁడై ఘోరమునిచ్చినతాళికిఁ దోలుదాల్చుఁ దా,
నెతఁడు జేతేరిదియుండయి యతీశ్వరఁడగు స్వతి మేనదాల్చియున్,
ఎతఁ డలయ్యమూర్తులను నేలుదు లోకము గర్వికాఁడు తా,
నెతఁడు వివేకమిచ్చి వృద్ధయరబులఁ దామనవృత్తిఁ బాచుతన్

నూత్రీ—అతివిస్తారము పనిచేడు. (తెరవంకఁజూచి) ఆయ్యా! కొంచె
మిటురమ్ము.

పారిపార్శ్వ వ్రుఁడు—(ప్రవేశించి) బావా! ఇదిగో వచ్చినాను.

నూత్రీ—శ్రీకారీదాసు కృతముయిన మాళవికాగ్నిమిత్రమును పేరుగలనాటకమునీ
వనంతోత్సవమునం దాడవలసినదని యీసభవారిచే నేనాజ్ఞాపింపబడినాను. కాబట్టి
పంగీతమారంభింతము.

పారి—అదికూడదు. సుపరిగ్రహించినభావక, సామిల్లకవిభ్రతాశ్రమముకల్పించిన
నాటకములను మాని వీరు వరకమానకివియైన కారీదాసునికృతి నేల బహుమానించు
చున్నారు?

నూత్రీ—ఓవివేకి! నీవు చెప్పినదిసరికాదు. చూడు.—

గీ. సర్వమును బ్రాకరదని యెందు సాదుగాదు.

కొత్తదనియె కావ్యమునకుఁ గొఱతరాదు.

దూగుల గ్రహింతురారసి యుత్తమంబు.

మాధుఁడన్యులనే నమ్ము బుద్ధిలేక.

పారి—అందున కీసభవారే ప్రమాణము.

నూత్రీ—అట్లయిన నీవు త్వరపడుము.

గీ. అతులసేవానమధురాలైనట్టి
యల్లభారణి సేవకుంఠితరణ
యేను జూతను శిరసావహించినట్టి
యీదళివియోగ మొదల నిచ్చగింతు.

(అని యిద్దఱును బోవుచున్నారు.)

ఇన్ ప్రస్తావన.

[అప్పుడు వసుదానాదిక ప్రవేశించుచున్నది.]

వసు—క్రొత్తగా నేర్చుకొనుచున్న చరితమనునాటకమనందు మాలవీకయెట్లున్నదో నాట్యచారుడయిన గణదాసు నడిగిమ్మని ధాగటిదేవి నాకాజ్ఞ యిచ్చినది. కాబట్టి నేన సంకల్పము పెట్టెను. (అని నడుచుచున్నది.)

[అంతట అభంగమును చేతబట్టుకొని రెండవచేటిక ప్రవేశించుచున్నది.]

[పథము—(రెండవదానినాది) ఓనీ! కొముదికా! నీకీర్తార్యమేమే! నాదగ్గఱు కుడియే దాటిపోయియు, నన్ను గంటజూడకున్నావు.

దిగ్గిరు—ఓహో! వసుదానా! ఇప్పుడే నేను శిల్పవర్ణమండి తీసికొనుచున్న చున్నదేవిగారి యీనగ్గును గ్రగల ముద్దుటుంగరమును గుఱించి యాలోచించుచు నీచేత దూషణపడవలసి దానవయిచి.

వసు—(చూచి) నీకృష్ణ తగినదానిమీదబడినది! మెఱుంగులు గ్రహింతున్నావు. యీముంగరముచేత నీహస్త కాళి పుష్పించినట్లున్నది.

కాము—ఓనీ! నీ నక్కడకు వెళ్ళుచున్నావు?

వసు—చెప్పినదానిని మాలవీక యెట్లు గ్రహించుచున్నదో యదుగుటకయిదేవి గారియాజ్ఞాప్రకారముగా నాట్యచారుడయిన గణదాసునియొద్దకు వెళ్ళుచున్నాను.

కాము—నభీ! ఆమె యిటువంటివ్యాపారముచేతదూరస్థురాలుగానున్ననురాజు చేత నెట్లుమాపబడినది?

వసు—ఆరణ్యమెను దేవిగారిపార్శ్వమునందుఁ జిత్తరవులోఁ జూచినవాడు.

కాము—ఏలాగున?

వసు—చిను దేవి చిత్రకాలకుఁబోయి, అప్పుడేకిల్పాచార్యుఁడగునవ్వీ తెచ్చిన చిత్రలేఖను జూచుచు నిలుచుండెను. ఇంతలో రాజును వచ్చెను.

కాము—అమితరువాత?

వకు—ఈ పచారమునతరువాత నేకాననములగుఁ గూర్చుండి రాజుగారు చిత్రస్థలమునందు పరిజనుధ్యమున కాణిగారికి సమీపమున నున్న పరిచారికను జూచి దేవిగారిని పిలిచిరి.

కొము—ఏమని?

వకు—దేవికి దిగ్గజ గావ్రాయబడిన యశూర్యురాలయిన యామె వేరెవని.

కొము—సుందరమాపములమీఁద నాదరముకలుగుట యుక్తమే. తరువాత?

వకు—సదుత్తరమురాక యశూదరము కలుగఁగా రాజుగారునుమానపడి దేవిగారిని (గుచ్చిగుచ్చి యడిగిరి. అప్పుడు కొమార్తెయగు వసులక్ష్మి—“అయ్యా! ఈమె మాళవిక”—అని చప్పునఁ జెప్పినది.

కొము—(చిలునవునవ్వి) ఇది బాల్యావస్థకుఁ దగియేయున్నది. తరువాత నేమి జరిగినదోచెప్పు.

వకు—మరియేమియున్నది? ఇప్పుడుమాళవిక రాజుగారి దృష్టిపథమునఁ బడకుండ భద్రముగాఁ గాపాడఁబడుచున్నది.

కొము—ఓసీ! ఇంక నీకునియమించిన పనిమీఁద నీవుపోము. నేనను దేవిగారి కీయంగరమును దీసికొనిపోయెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

వకు—(కొంపము నడచి చూపు నిగిడించి) ఇదిగో నాట్యాచార్యుడు గంగీత కాలముండి బయలుదేలి వచ్చుచున్నాఁడు. నేనిప్పుడీయన దర్శనము చేశానెదను.

(అని నడుచుచున్నది.)

గణదాసుఁడు—(ప్రవేశించి) ఎల్ల వారికిని కలవిద్య నిశ్చయముగా నాదరణీయముగానే యుండును. అయినను నాకు నాట్యవిద్యయందున్న గౌరవ మనర్హమయినదికాదు. ఎట్లగును?

చ. ఇది యనురాళికిన్ గనులకింపగు యజ్ఞ మయ్యెడు మాను, లి
య్యది ద్వివిధంబొనర్చె శివుఁ డర్థసతీసహితాత్మదేవమం;
దోదపు రసంబులెల్లఁ ద్రిశుణోద్భవలోక పరిత్యజింపిటన్,
హృది దనియిండు నాట్యమిల నెల్లరనున్ రుచిభేదచిత్తులన్.

వకు—అయ్యా! నవస్మారము.

గణ—నుమంగళీ! దీక్షాఽయావ్యమస్తు!

వకు—చెప్పినదానిని గ్రహించుటలో శిష్యురాలయిన మాళవిక మీకు విశేషా యాసము కలుగఁజేయుచున్నదేమో దేవిగారు మిమ్మడిగిరమ్మన్నారు.

గణ—కల్యాణీ! మాళవిక పరమనిపుణురాలనియు మేరానినియనియు దేవిగారికి విన్నవించుము. నేయిహుటలేటికి?

క. నయది భావము తెచ్చెడి

యాయభినయవిషయ మామె కేనేచ్చెద నొ,

యాయది విశేషముగ వడఁ

జేయుదు నాకదునునేర్పు చెలువున నుండున్.

వసు — (తనలో) స్ర్తిబిజ్జ యందిరావతిని మిగిచునట్లున్నదే! (ప్రకాశముగా) గురు జనులీవిధముగా సంతోషించుచున్నారగునక మీ శిష్యురాలిప్పుడు కృతార్థురాలు.

గణ — ఇటువంటివారులభించుటదుష్కర్తముగనుక, అడుగుదున్నాను. దేవిగారిమే నెక్కడనుండి రప్పించివారు?

వసు — దేవిగారికి తక్కువవర్గమువాడయిన వీరకేనుడనుజేతగల తోడఁ బుట్టికవాఁ డొకఁడున్నాఁడు. రాజాగారతనిని నర్మదాతీరమునందు సరిహద్దునన్న తోటకథికారినిగా నిలిపియున్నాడు. అతఁడీచిన్నది ధారణీదేవికి వినోదము కలిగించుట కర్హురాలుగానుండుననియెంచి తన తుప్పుగారికిఁ గానుకగాఁ బంపినవాఁడు.

గణ — (తనలో) రూపవిశేషమునుబట్టి చూడఁగా నాకీ మెనకులముఁందుఁ బుట్టికదిగాఁ తోఁచుచున్నది. (ప్రకాశముగా) కల్యాణీ! నేను నిశ్చయముగాఁ బ్రార్థించిన నగుచును.

గీ. నీరదజలంబు పయినుండి వారిరాశి

యందు నుక్తి లోఁబడి ముత్యమెనయట్లు

యవని నుత్తమపాత్రమనందుఁ బడిన

శిక్షకునివిద్యయు గుణవిశేష మొదను.

వసు — అయ్యా! ఇప్పుడు మీ శిష్యురాలెక్కడనున్నది?

గణ — ఇప్పుడే పరిచాంగికాభినయముననేర్పి యింక విశ్రాంతిపొందవలసినను నేను జెప్పఁగా దిగుచుబావి తెరుచుగానున్న గవాక్షములోమంచిగాలి ననుభవించుచుఁ గూరుచున్నది.

వసు — ఇంక దేవరరాజు నాకనుజ్ఞ యియ్యవలెను. ఇప్పుడుమీసంతోషమంతయు నివేదించి దేవిగారిపత్నీహము వృద్ధిపొందించెదను.

గణ — నీవు మీదేవిదర్శనముననుబొమ్ము. కొంచెమవకాశము చేసికొనియిప్పుడు నేనును మాయంటికిఁ బోవుచున్నాను.

(అని యిద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది మిశ్రవిష్కంభము.

[అప్పుడు పరిజనులందఱును, కనకకణేక లేఖ చేరబట్టుకొని

మంత్రిసేవింప, రాజు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

రాజు—(లేఖ చదువుచున్న మంత్రినిచూచి) వాహతకా! విద్యరాజా యజ్ఞ సేనుడేమి తలచుకొన్నాఁడు?

మంత్రి—దేవా! అత్యుచితము.

రాజు—ఇప్పుడు నేనాతనియొత్తరమంతయుఁ దెలియఁగోరెదను.

మంత్రి—ఇప్పుడతఁ డీప్రీత్యుత్తరము నిచ్చినఁడు—“మాతో సంబంధము చేయును ద్వేషించిన మీపితర్పిత్రుల కొమారుడయిన మాధవసేనుఁడు మావద్దను రావలెనని బతులుదేలి వచ్చుచుండఁగా దారిలో మీయొల్లపోయి నధికారి యొకనిని ముట్టడి వేసి పట్టుకొనెను. నన్ను చూడించి యాతనిని భార్యసోదరీనిహితముగావిడిచి వెళ్ళి దగును” అని తమరు వాకాజ్ఞయిచ్చుచున్నారు. ఇటువంటి విషయములలో సహన పంశమునందుఁబట్టినరాజులలో నావరింపఁబడు వ్యవహారము తమ రెఱుంగనిదికాదు. కాబట్టి యిందులో దమరే మధ్యములుగానుండ నవ్వులు. అతని తోడఁబట్టినవడుచు ముట్టడించినప్పుడుపుట్టిన సంక్షోభములోఁదప్పిపోయితి. తమవ్యయముబంపి యామెను వెదకించెదను. మీరవశ్యముగా మాధవసేనుని నాచేత విడిపింపఁగోరినయెడల, విడుపు ధనమును వినుఁడు.

“గీ. హోద్యమంత్రియైనట్టిమామఱుఁగిదారు

బంధముననుండి విడిపించి పంతులేని,

వేగమాధవసేనుని విడుచువాఁడ

నిదటఁ జెఱసాలయందుండి యేను నలం.”

రాజు—(రోషముతో) బట్టూ! అతఁడు తనతరమిఱుంగక నాతోఁగార్యపరి వతకానమునకు చేరమాచుచున్నాఁడుగా! వాహతకా! స్వభావముచేతనే శత్రువుయైన యీవైద్యుఁడు మనకుఁ బ్రతిహేతుఁడుగాఁగూడ నగపడుచున్నాఁడు. శత్రుపక్షము వాఁడుగానున్న యీతనిని పూర్వము సకల్పించుకొన్న ప్రకారముగా నున్ముఖము చేయుటకొఱకు మీరసేనుని వశముననున్న సేనావక్త్రమున కాజ్ఞాపింపుము.

మంత్రి—దేవరవారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను.

రాజు—మరి యీవిషయమున నీయభిప్రాయయేమి?

మంత్రి—దేశరవారు సెలవిచ్చినది కాస్తదృష్టముగానున్నది. ఎట్లన—

గీ. శ్రోత్రగా రాజ్యభరముఁ గైకొన్నరిపుడు

ప్రజలలో వేరుదిగి దృఢపడఁడు గానఁ

దొంగుకొనని శ్రోతగనాటు పొదపంబు

ఎల నె యెన్నులననుచేయ సులభుడగును.

రాజు—అట్లుయిన రాజ్యశ్రేణికాయల వశపము వ్యర్థముకాదు. ఈవదనయే బ్రాహ్మణముచేసికొని సేనాపతిని త్వరపెట్టెము.

మరి—దిక్రము.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

[పరిశ్రమలు తమతమవ్యాపారము నుబట్టి రాజునుట్టును తగినవోట్లనుండగా విదూషకుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

విదూ—“గౌతమా! అకస్మికముగాఁ బటచునందుఁజూడఁదటస్థించినమాళవికను బ్రకృత్యముగాఁ జూడఁ గాంచునుపాదుము నిప్పు దాలోఁచింపుము.” అని మహానుభావునియైన రాజుగారి నాశ్చర్యపించి యున్నాడు. నేనాప్రకారముగాఁ జేసినదికనుకఁగతి యిప్పుడే యూతనికి నిశ్చయమైనను. (అనినకుచున్నాడు.)

రాజు—(విదూషకునిజూచి) ఇదిగో! గార్యాంతరమందలి నాయుపరమంత్రివచ్చుచున్నాడు!

విదూ—(నగ్గరకుఁబోయి) మీరు వధిఁబల్లదురుగాక!

రాజు—(తలయూచి) ఇక్కడ గూరుచుండుము.

విదూ—(పోరుచున్నాడు.)

రాజు—నీప్రజ్ఞావేత్తమని కేదయిన నుపాయము పొడకట్టికదా?

విదూ—ఇప్పుడు బ్రయోగించిన యుపాయసిద్ధి నడుగుఁడు.

రాజు—(నంతోషచుతో) ఏలాగున?

విదూ—ఈలాగున. (అని చెవిలో నేకాంతముగాఁ జెప్పుచున్నాడు.)

రాజు—మిత్రుఁడా! మేలమేలు. నీవుబహునిపుణముగా నారంభించినావు. కార్యసిద్ధి దుర్లభ మేయనినను, ఈనీ కార్యారంభమునుబట్టి యిప్పుడయినట్టి సంభావించెదను. ఎట్లన—

గీ. సత్సహాయసంపన్నుడై సంఘటింపఁ

గలుగుఁ బ్రతిబంధములుగల్గు కార్యములను

కన్నుగలవాఁడు పహితము గానరేడు

వస్తువులఁ జేకటిని దీపబలములేక.

అరలోపల—దావా. ఈ పెద్దదంబవుమాటలు చాలు. రాజుగారిసమక్షముననే మనయిద్దఱులూ నెవగధిపతులూ నెవరధిమతులూ స్పష్టము కాఁబోవుచున్నది

రాజు—(అలకించి) మిత్రుఁడా! ఇదిగో! నీనీతివృత్తువచ్చుచే తూతపట్టినట్లున్నదే!

ప్రథమాంకము.

బిహూ—కర్ణాటానే నీవు దానిఫలమును జూడఁగలవు.

[అప్పుడు కంఠకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

కందు—దేవా! ప్రభువు గారియాజ్ఞ జరిగించి నాఁడేసనిమంత్రిని జ్ఞాపనము చేయుచున్నాఁడు. అంతేకాక యభినయాచార్యులయిన వారందఱు గణదాసు లిటువుడను ఒక స్వకలయకారికతోఁ దనుదర్శకము నుపేక్షించి రూపమునుభరించిన పాతాల్మోహ చలనలవలెనున్నాఁడు.

రాజా—వారిని లోపలికిరమ్మను.

కందు—దేవర సెలవిచ్చినట్లు చేసెదను. (అని నిక్కరిమించివారితో మరలఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.)

కందు—అచార్యులారా! ఇటు, ఇటు.

గణ—(రాజునుజూచి) ఓహో! రాజమహిమదురాసదముగదా

గీ. అపరిచితుఁడగు డితఁ డున్మోడయినఁ గాఁడు;

భయపడినట్టులయ్యుఁ బ్లావ్వించుచేర

జలధివలె నీవుపుఁడు సరితఁడనునాడు

కన్నులనుఁ గొల్పి కౌర్మగఁ గానిపించు.

హర—పురుషాకారముననున్న యీజ్యోతి మహత్తరమయినదిగదా!

ఉ. ద్వారమున న్నియుక్త పరివారముగన్మొలిగిందఁ జొచ్చి, భా

త్రీరనుజాంతికామమునైన నెఁతఁకుఁ బోవుదరియున్

మేరకుమీటి దృష్టి మిఱుమిట్టిటు గొల్పెడి రాజభేజమున్

తేరి మరల్చుఁగాఁబడినచెల్లు పహించితి మాటలేటికిన్.

కం—ఇదే ప్రభువువారు, మీరు సన్నిధానమునకుఁబొందు.

ఉభయులు—(దగ్గరకుబోయి) దేవా! విజయోస్తు!

రాజా—మీకు స్యాగరము. (పరిజనులనుజూచి) వీరికిఁ బీఠములకు పెట్టుఁడు.

[ఇద్దఱును పరిజనులు తెచ్చిన పీఠములమీఁదఁ గూర్చుచున్నారు.]

రాజా—ఇదియేమి? కిమ్యురొడకు విద్యోపదేశము చేయులసిన కాలముకల దాచార్యులిరువురు నొక్కసారిగానిక్కడకు విజయముచేసినారు?

గణ—దేవా! చిత్తగింపుము. నేను సద్గురుముఖమునసభివయవిద్యనజక్కఁగా నభ్యసించినాఁడను. దేవరవారు నాకు నాట్యభినయాధికారమును దయచేసినారు. దేవిగారును నన్నాచరించుచున్నాఁడు.

రాజా—ఇదిమఁకుఁ దెలియను. ఆపయినేమి?

గణ—అట్టిగిన్నె వారదత్తుడు పెద్దమనుష్యులయెదుట “నీవు నాకాలిభూరితో నయినను సమానుడవు గావు” అని యాత్మేసిందినాడు.

వార—దేవ! “నాకునునీకును సమద్రుమునకును బిల్లకాలువకునుగలతారతప్యమున్నది” అని యితడే నన్ను మెట్టుమెట్టట మాసిందినవాడౌ. కాబట్టియిక్కడ దమరే యాయనను నన్నును శాస్త్రమునందును బ్రయోగమునందును బరీక్ష చేయుడు. దేవరవారే మాయలృష్ట విశేషజ్ఞ వివాదమును నిణాంయింపదగినవారు.

విదూ—ఈవిజ్ఞ చక్కగా నున్నది.

గణ—ఈవంశము ముల్తమయినది. దేవరవారు సావధానముగావినవలయును.

రాజు—కొంచుముతానుడు, ఇక్కడ బక్షపాతము జరిగినట్లు దేవి యెందుకొనును. కాబట్టి పండితకాళికి సహితురా లయిన యామెనుమునుండే యాశ్చర్యకారము దీర్చకలెన.

విదూ—దేవరవారు సెవిచ్చినది నిత్యము గానున్నది.

ఆచార్యులు—దేవరవారిచ్చవచ్చునట్లుచేయవచ్చును.

రాజు—(కంఠపదవిజ్ఞాని) మాన్దల్యా! ఈప్రస్తావన నివేదించి కండితకాళికి సహితముగా దేవిగాని విలుచుకొనిరమ్ము.

కందు—దేవరవారియజ్ఞ చొప్పున జేసెదను.

[అని నిక్రమించి సప్తవ్రాజికయయిన దేవితో మరల బ్రవేశించుచున్నాడు.]

కందు—అమ్మా! ఇటు, ఇటు.

ధార—(పరివ్రాజికమజ్జాది)అమ్మా! ఈవారదత్తగణదాసులకలహవిషయమున మీకేమి తోచుచున్నది?

పరివ్రా—నీదక్షిణుక కపటమును కలుగుననికంటింపవలయు. గణదాసుడు ప్రతిచానికి దీనిపోవువాడుకాదు.

ధార—అది యట్టిచేయునును, రాజు వేరొనినవాఁ డగుటచేత వారదత్తున కాధిక్యము హెచ్చును.

పరివ్రా—అమ్మా! నీవుయరాజీశ్వరునకును రాలజైయననుమాటచిత్తమందుంచుకొమ్ము.

గీ. భాస్కరద్రాగవారజేసి పావకును

తాను మహానీనుభాసురత్వంబు గన్న,

నలనికాపరిగ్రహణమునలన కళియ

మహిమఁ గంచఁడె యెల్లద మహిని దాసు?

విమా—చూడు! చూడు! సహచారియైన పండితకాశిని ముందుంచుకొని ధారణి దేవివచ్చుచున్నది.

రాజా—అయ్యో! జూరుచున్నాడను.

క. యతికిను రుషివకాశి.

యశులగతియే మంగళాలంకృతంగా,

సతీయాధ్యాత్మికవిద్యా

యంత్రమైన త్రియాన్వయాపయోయన నలరున్.

పరి—(చక్కగవచ్చి) దేవా! విజయోహుత్!

రాజా—అమ్మా! నమస్కారము.

పరి—గీ. పరమహంసార శుభ్రవర్ణ మొంది

లలితమానకమను దాల్చి యలరుంట్టి

ధారణిధూళింతాన ధారిణులకు

వత్సరశతంబు భవవైచల్యునిపు.

ధార—ప్రాణేశ్వరా! మీకు శుభమగుగాక!

రాజా—దేవికిస్వాగతము. (పరివ్రాజికనుజూచి) అమ్మా! ఫీతమునుస్వీకరింపుము.

(అందఱును నూరుచున్నారు.)

రాజా—అమ్మా! పరస్పరవిజ్ఞానవిషయమున భుక్తంబునుచున్న యీశారదత్త గణ తాకులనుమిరివ్వుడు పరీక్ష చేయవలెను.

పరి—(చిలునవునవ్వి) ఈపరిహాసము చాలను. పట్టణమొద్ద నుండఁగా వల్లెయందా రత్నపరీక్ష?

రాజా—అట్లుకాదు. నీవు పండితకాశినిగదా? నేనును దేవియుఁగూడ నిందుఁ బక్షపాతులము.

అచార్యులు—దేవనవాదు. సెలవిచ్చినది బాగుగనున్నది. మధ్యస్థురాలయిన యీమెయే మాగుణదోష నిజాయమునుచేయుట కర్హురాలు.

రాజా—అందుచేతనే యీవివాద మీమెయే విమర్శింప నారంభింపవలెను.

పరి—దేవా! నాట్యశాస్త్రమునం దాటప్రధానము. శేవలవాగ్వ్యవహారము చేతనేమిప్రయోజనము? ఇందు దేవిగారి యభిప్రాయమేమో!

ధార—నాయభిప్రాయుండిగిరిరా. మొదలవీరిద్దఱివివాదమేనాకురుచింపకున్నది.

గణ—దేవీ! విద్యయందు సమానుడనని నాకణమౌనము వచ్చునట్లు చేయుట. నీకు ధర్మముకాదు. నన్నువ్రగహింపవలెను.

విమా—అమ్మ! ఈమహాభయం నరవాదమును విందము, వీరికి దేశము లిది
పుణ్యాగాఁగూడుచుండఁ జెట్టలేలే!

ధార—నీత కలహాప్రియుఁడవుగానున్నావే.

విమా—అమ్మ! అట్లుకాదు. రెండుమదత్రులేనఁగు అన్యేన్య కలహాప్రియులు
..... గూర్చున్నప్పుడు వానిలో నేదోయొకటి పరాజయముపొందక కాంతియొట్టుకలుగును?

రాజ—అమ్మ! మీరభయములయొక్క నాట్యకళలను నీవరకేమాచియున్న
వారుకదా?

పరి—అవును. మాచినదానను.

రాజ—అట్లయిన వీరిష్టసంతకంబై సభిక్తముగాఁ జెలుపఁగలదేమన్నది.

పరి—జేను నదే చెప్పఁదలఁచియున్నాను.

ఉ. కొందరువిద్య నన్యులకుఁ గోవిదులయ్యింక వేర్పలేలన్;

గొందఱు బోధనేయుదురు గొప్పగకొంచెమె తామునేర్చియున్;

బొందుగ రెండిటం బెలివిఁబొంది వెలింగును బుద్ధికాటులే

యెందుడు సగ్గిగజ్జులని యెన్నిఁగఁగారు క్షీకాళిల్.

విమా—తాజ్యరాలయిన యీ మేవాక్యము విన్నారకదా? దాని సిండితార్థ
మిది—వీరు నేర్పినదియాయటవలన నిజాయంపపలెనని.

ధార—నాకిది పరమాగమ్యతము.

గణ—దేవా! అలాగున జరిగింపఁలెను.

దేవి—మందఱుతియైన కిమ్యరాలపదేకించినది తిన్నగా గ్రహింపనియెడల,
అదియు గురువువోషమేనా?

రాజ—దేవి! అవునదిజాటికే. చెప్పినది తెలుసుకోలేనిదానిని స్వీకరించుట
లాఁగూడ బుద్ధివైభవము వెల్లడియగును.

ని—(తనలా) ఇబ్బదిమిదేయుదును? (గణదాసునికొచి ప్రకాశముగా)
వాప్రాణేశ్వరునికత్నాచారమైన యీమనోరథపరిపూర్తి యంతటితోఁ జాలును.
ఇత ని ర్భక్తప్రయత్నమునుమానుఁడు.

విమా—దేవిగామనీలవిచ్చినదిబాగున్నది. ఓగణదాసా! సంగీతాచార్య్యము
పొంది సరస్వతికి నైవేద్యముపెట్టు ఘోషకములను భక్షింపుడు; గూరుమండెను
నీకి పరాభవకరులైన కుమ్మరిలతామతో నేమి ప్రయోజనయ్యును?

గణ—సత్యముగా దేవిగామివాక్యమున కదేయర్థము. సమయోచితమయినంత
వాక్యమును వినుఁడు—

గీ. పడనీరేగొల్వనేనివాదమునకు

జడిసి యొరుదూనము నొర్చి చదువునో

దేవసూతాయుగన తా. జేసికొను

వాడుజ్ఞాపరిక్రయఁడగు పదేబఁ డగున

దేవి—కమ్మరాలుమీవద్దవిద్యవారంభించి యెంతోకాలముకాలేదు. తిన్నగా
మనమునఁబట్టనివిద్య పరిక్షనిచ్చుట యవధదాయకము.

గణ—ఎంతోకాలము కాలేదుగనుక నే నేను నింత నిర్బంధవశముచున్నాను.

దేవి—అట్లయిన నిదువునకు మీయొక దేశమును బూజ్యరాత్రవయ్యామెక్కడ
బలుపుదు.

పరి—దేవి! అదివ్యాధియకాదు. సర్వజ్ఞునకైనను నొంటిరిగానుండివ్యాధియను
తీర్చుటయొక్కముకాదు.

దేవి—(జనాంతికముగా) ఓతెలియనిదానా! పరివ్రాజికా! మేలకొనియున్నను
నన్ను నిద్రపోవుచున్నదానివలెఁ జేయుచున్నావు!

(అని యనూలుతో రాజునండి మొగమాడినకొనుచున్నది.)

రాజు—(దేవిని బరివ్రాజికకుఁ జూపుచున్నాడు.)

తరి.—గీ. చంద్రవచనం! నీవు నిష్కారణముగ

విముఖివయ్యెద వేటికి విభవనుండి?

పశులపణు సెంతప్రభుతను బడసియొగ్గు

పేతువున్న నె కోపింతు రిలను సతులు.

విదూ—అయ్యో! పేతువున్నది. స్వపక్షమువారిని రక్షింపవలయును. (గణ
చామరవంకఁజూచి) ఓయీ! అదృష్టకాలివిగనుక దేవిగారికోపవ్యాజముచేత నీవిప్పుడు
ప్రతికిరొయినావు. తామెంత మంచికిఁజూపించినవారయినను దయవిదయఁ జూపవలసి
వచ్చినప్పుడందఱును జంకుపడుదురు.

గణ—దేవి! వినుము. తొలిధముగా నిరేదించుకొనుచున్నాఁడు. అందుచేత
నిప్పుడు—

గీ. నేను తెప్పవదిద్యను గానిపింపఁ

నలఁచి యున్నాఁడు నీవివాదంబునందు,

నలను కేవలముతి యున్నామందుకేని,

విమరఁబడినాఁడ నీచేత నెలఁచి నేఁడు.

(అనిపీకమునందే తనకోపుచున్నాడు.)

దేవి—(తనలో) ఇక మేమిటి? (ప్రకాశముగా) గురువుతో వ్యవహరించుట నర్హాధికారులు.

గజ—దీక్షాకాయోష్ఠురాలవుకమ్మ ఇది వ్యాజమన్నకంక యింటిట... బాలుకు. (రాజునుజూచి) దేవీ! నమస్కరించుచున్నాను. కాబట్టియేమిటి నమోపము. నంనువిద్య కనబటుపనలయినో దేవరయాజ్ఞాపించవలెను.

రాజు—ఈమె నెలవిచ్చినదానియందు.

దేవి—దేవిగారి మనసులో నేమోయివచ్చింది. అందుచేత నేనుకొనించుచున్నాను.

దేవి—శంకవలరి పలుకవచ్చును. నాపరిజ్ఞనముమీదను బ్రభువుగారికధికారమున్నది.

రాజు—నాకనిచెప్పు.

దేవి—అమ్మా! ఇన్నకు చెప్పు.

దేవి—దేవీ! కర్మవ్యవేత రచియింపబడి పాదచతుష్టయ సహితముగా చరిత్ర మనునాటకమధినయించుట కన్వయమిచ్చుచున్నది. ఆయొక్కదానినె యిద్దరితో చేర్చు పట్టించిమాతము. దానివలన నే నీరియప దేశతారతమ్యమును జాబితావచ్చును.

అచార్యులు—అమ్మగాంజ్ఞాపించినట్లు చేయుడు.

దేవి—అట్లయిన మీరియవురును నాటకకాలయందు సంగీతరచనచేసిరాజుగారి యొద్దకు దూతసంపుడు. అట్లుకొనియెడల, మద్దలవచ్చుచేమమ్మకేవలదీక్షానివచ్చును.

జాత—అలాగే.

(అనిలేచుచున్నాడు.)

గజ—(ధారణిసంకలనముచేచున్నాడు.)

దేవి—(గజదాసునిజూచి) అయ్యా! మీకు విజయముకలుగునుగాక! నేనెప్పుడును మీకు మేలుకోరుదాననెఱుఁగూ.

(అచార్యులు లేచుచున్నార.)

దేవి—కొంతె మిటురంకు.

అచార్యులు—(దగ్గరనుబోయి) ఇదిగో వచ్చివారము.

దేవి—తారతమ్యవిజ్ఞానాధికారము పొందితినిగనుక చెప్పచున్నాను. అన్ని దుశ్చరములనున్నవనుచు చక్కగా గాక గవలనుటయి యలంకారము విశేషముగాక. కేయక పాత్రలను దీక్షానిరంకు.

అచార్యులు—ఈసంగతి తనకు మును జేసిపెట్టవచ్చును.

(అని నిద్రను మించుచున్నార.)

దేవి—(రాజునుజూచి) ఇటువంటి నేర్పుతమకు రాజుకార్యములనుచుండబ్రయోగించవలెదల, ఎంతో మేలుకలుగును.

రాజు—నన్ను స్వధాభాగంపడుము. ఓమ నూనాయకా! ఇది నెనువన్ని నదికాదు
గదా? సమానవిద్యగలచారు కీర్తి-శాంతి-కౌశల-సౌకర్య తప్పలువల్లకొనుట సాధారణమే.
[నేపథ్యమునందు మృగంగధ్వని వినుటకుఁ గా నందఱు సాలకరితులున్నారు.]

పరి—అహ! సంగీతమారంభమయినది.

గీ. మేఘగర్జనశబ్దంబే మేడఁగెత్తి
మృదైలరవంబునోడ నిమగ్నహృదయ
మధురయగ బహిఁకాణంగనల్ మలసిచేయు
మధ్యమస్వర మలరించె మడులనిలైడు.

రాజు—జేపి! మనముక్కడ సభికులమగుదమరమ్ము.

జేపి—(తనలా) అహ! ఏమి పాణినాజుకుని యువినయము!

(అందఱును లేడుచున్నార.)

విదూ—(రహస్యముగా) ఓయీ! ధీరత్వమునో నడుత్రము. ధారణి జేపి మఱి
యొకవిధముగా భావించుకొనును.

రాజు—గీ. ధైర్యమువహించియున్నను దగఁగ నన్ను
గరముఁ దవ్వర పెట్టుచున్న దీమురజరవము
సిద్ధిపథమున నడుచుచుఁ జెలఁగునట్టి
స్వమునుసోరథశబ్దంబు చందమునను.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

తృ తీ యాం క ము.

రంగము—సంగీతకాల.

[అప్పుడు కేతముమీఁదగూరుచుండి మిత్రునితోఁగూడ రాజును, ధారణియు.

పరివ్రాజకయు, అర్హ పరివారమును బ్రవేశించుచున్నారు.

రాజు—అమ్మా! పూజ్యులయిన యాచార్యు లిరువురిలా నెవ్వని యవతేశ
సేత్రమును ముందుగాఁ జూతము?

పరి—పాండిత్యపథావముచేత నిర్దయునవమానలేయివత, వయోస్పద్ధుడగుట
వలన గణదాసుని నే ముందుగా గౌరవించెదగును.

రా—అట్లయిన, మార్గల్కా! అశ్రు-అన్యలక్షిపంగళి తెలిపితివీ పనిమీదఁబోమ్ము.

కంచు—జేపరవారాక్షాపించినట్లు జేపెవను. (అని పోవుచున్నాఁడు.)

గణ—(ప్రవేశించి) జేపా! మధ్యలయగలిగి శక్తివృద్ధిచేతఁ జేయఁబడిన చరిత్ర

నానాముఖి నానాగుహాదములుగల కృతియొకటికలదు. దెవరవారు దానినియోగ
మేకాగ్రచిత్తముతోఁ జిత్తగింపఁదగినది.

రాజా—అచార్య! మేముమిక్కిలి యవహితులమయినాము. పాత్రము
లను దీసికొనిరమ్మ!

(గణదాసుడు నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

రాజా—(జవాంతికముగా) మిత్రుడా!

గీ. అలయలంకారమందిరమందు నున్న
కన్నెదల్లింపఁగోరి నాకన్నుదోయి
క్షణముఁ గాలవిలంబము పైఁపలేక
తెరనుదీయంగ నుంకించుకరణి నుండె.

విమా—(రహస్యముగా) నీమధిప్తికమూలికావిశేషముదృష్టిపథమునబడఁబోవు
చున్నది. కనుక నీవిష్యదప్రచుత్తరభవేయి చూడుము.

[అప్పుడు తనయంగ సౌష్ఠవమును జూచుచున్న యాచార్యునితో
మూలవిక ప్రవేశించుచున్నది.]

విమా—దేవా! చూడుము. పరాధీనులాలయియున్నను, ఆమె సౌందర్యము
నకుఁ గొఱతయేమియు లేకయున్నదిగదా?

రాజా—(రహస్యముగా) మిత్రుడా!

గీ. చిత్రపటమున నాడు వీక్షించినప్పు
డట్టి సాగసుండదని సంకయంబునొడమె
నేడు ప్రత్యక్షముగ నీమేజాడ నిందు
శిల్పి యప్రాధుఁడందుఁ దోఁచెడినీ మదికి.

గణ—బిడ్డా! స్వస్థచిత్తులాలవుకమ్మ.

రా—(తనలో) ఏమో! ఈయాపమున ర్వాపథ్యలయందునునిదోకాపముగానున్నది.

గీ. నిమనామగన్నులఁ గడుమెప్పినదనంబు శరదందుకాంతిని జానుమిఱు
అంసభాగంబుల నంసంబుగావంగి జానువులెంతయుఁ బాగుమిఱు
ఘనమైననిక్కునిక్కుఁజన్గవచేతవత్సంబు పార్శ్వమందఁగినభారీ మిఱు
మధ్యప్రదేశంబు మానుగఁ బిడికిటఁ బట్టంగఁదగియాండి వన్నెమిఱు
జనునమెంతయు నమితమై సాటిమిఱు
వంతులైయుప్పునంగులు ల్పాదములను
హృదయమున సర్వనాచార్యుఁ డెట్టులుండ
నభిలషించునో యట్లుండె నంగగరిమ.

రాజు—(తనలో) ఆహ! ఈ మెరూపము స్వావస్థలకుండును వింతపోయి
గమును నింపుచున్నది. ఎట్లన

మ. వలయంబుల్ మణిబంధచుంటఁ గటిన్ పొంజేర్చి డాకేలు, ని
శ్చలతన్ రెండవకేలువాగ్ని దిగువన్ శ్యామాలతంబోలఁగా,
నలదన్ మీటుచు నేలమాపులను బాదాంగువృతమాత్రంబునన్
నిలుచున్నప్పుడె నృత్యకాలమునకంటెం జెల్పి చెల్వొందెడున్.

జేవి—ఈయ వాద్యులు గౌతమునిమాటను సహితముపాటిగాఁ బట్టుచున్నారు
గదా?

గణ—దేవీ! అట్లనఁగూడదు. రాజవిశ్వాసమువలన గౌతమునికి నూత్నదర్శిత్యమా
తలుగుచున్నది. చూడుము—

గీ చిల్లగింజల పొడితోడఁ జేరుకతనఁ
గల్గెనుజలంబు స్వచ్ఛతఁ గాంచునట్లు
పలడితులతోడి సహవాసబలముచేత
మందుఁ జేరను గడుబుద్ధిమంతుఁడగును.

(విదూపకునిజూచి) మీయభిప్రాయమును వినఁగోరుచున్నాము.

విదూ—(గణదాసునిజూచి) ముందుగాఁ బండితకాళికి నడుగుఁడు. నేను గని

పెట్టి క్రమభంగమును తరువారఁ జెప్పెదను.

గణ—అమ్మా! గుణముగాని దోషమును గాని నీవు కనిపెట్టినది నెలవిమ్ము.

పరి—నేను జూచినంతవఱకు సర్వమును నిర్దుష్టముగానున్నది. ఎందుచేతనను—

చ. పలుకులయొక్క మంగముల బాగుగఁ గప్పలుపంబ జెన్; రసం
బుల లయతోడ నైక్యమునుబొందెఁ బదంబులుకెట్టులీ; యిం
చలరెను గొంచెమై మృదుఁక రాభినయంబు వరామవృత్తులన్;
వెలసె చుతోహరంబగుదు వింతగభావము రాగబద్ధమై.

గణ—దేవరవారెట్లు భావించుచున్నారు?

రాజు—మాకు స్వపక్షమువారియొడఁగలయభిమానము తగ్గిపోయినది!

గణ—నేనిప్పుడు నతఁ నాచార్యుఁడనయినాను.

గీ. జగతి నిష్పక్షపాతులౌ సాధుజనులె

తక్షకునివిద్యతద్దత చెప్పగలరు;

కష్టీయందును బంగారువలెనె మీదు

సన్నిధిని వన్నెకెన్న మాచదువుకూడ.

దేవి—అయ్యా! మీరదృష్టవంతులు. ఈపరీక్ష కలచేత మెప్పుచొందివారు.

గణ—దేవీ! మీపరిగ్రహమే నాన్యధికిపేరవు. (విదూషకునిఁజూచి) గాతమా!

నీహాసస్సలోనున్న దేవో యిప్పుడుచెప్పును.

విదూ—ప్రథమోపదేశదర్శనసమయమునందు ముందుగాచాగ్నిహృణపూజచేయు
వలెను. మీరాపూజను మరచిపోయినారు.

పరి—ఓహో! ఇది ప్రయోగములోపలి పక్షగతా!

[అందఱును నవ్వుచున్నారు. మాళవికయుఁ జిటునవ్వునవ్వుచున్నది.]

రాజా—(తనలో). కన్నులు గలిగినందునకుఁ జూడవలసిన సారమునుజూడఁ

గాండిని! ఎట్లన—

గీ. పల్లవరసయింత కానంగబడఁగ మంప

హాస మొనరిందు నీవికాలాక్షి మోము

కేసరంబులొక్కింత లక్ష్మీంపనయిన

కమలమునుగోలి యందమైకానిపించు.

గణ—ఓదొడ్డవొక్కొక్కాడా! ఇదిపరీక్ష కాని యాటకాదుగదా? అటయే
యయినపక్షమునఁ బూజాన్వయముననిన్నుఁ బూజింపకుందుమా?

విదూ—నేను నీశ్వరులుగా నీరుత్రాగవలెనన్నయాశతో వర్జియులుములుగఁ
యాకాశమును గనిపెట్టుకొనియున్న చాతకపక్షి నయినాను.

పరి—అలాగుననే యయినావు.

విదూ—అట్లయినఁ బండితులసంతోషమువలన లాభముపొందవలె నని నమ్మి
యున్న నావంటివారు కేసలమూఢులు. పూజ్యురాలయిన యీపరిచాగ్నిజిక మెచ్చినది.
గనుక నేనీయనకు బహుమానమిచ్చెదను. (అనిరాజుచేతనుండి బంగరుమరుగును దీయు
ఘన్నాఁడు.)

దేవి—నిలువుము. రెండువారి గుణతారతమ్యముకూడఁ దెలియకమునుపే నీమీ
యాధరణ మేలయిచ్చెదవు?

విదూ—ఇది మఱియొకరిసాత్తుగనుక.

దేవి—(అచార్యునిపంజరఁజూచి) అయ్యా! గణదాసా! మీశిష్యురాలు విద్య
కవలయుచుటయయినదిగదా?

గణ—బిడ్డా! మనమింక వెళ్లుదనురా, అచార్యునితోఁగూడ మాళవిక పోవు
చున్నది.)

విదూ—(రహస్యముగా) దేవరసేవ చేయుటలో నాబుద్ధివైభవమింతే

రాజా—ఇంతే యన్నమాటచాలింపు.

గీ. ఆమె తొలచాటువను మటుంగగుట నాదు.

కనులకును భాగ్య మున్నమిందనవిధంఁ

వృద్ధయమన కుత్సవసమాప్త యొదవినట్లు

హర్ష మనకు ద్వారము మానినట్లుతోమి.

విమా—(రహస్యముగా) మేలు! దరిచా! తురునివలె వైశ్యునినే యావధము చేసి పెట్టుమనుచున్నావు!

[హరద త్తుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

హర.—దేవా! ఇప్పుడు నాయొక్క విద్యోపదేశమును జిత్తగించుట కనుగ్రహింతుడు.

రాజా—(తనలో) నేనుజూడఁగోరినది సమాప్తమయినది. దాక్షిణ్యముకడఁ బంజుదురుఁ (బ్రకాశముగా) మేముచూడ వేసుకగలవారమయియే యున్నాము.

హర.—నేను ధన్యుడనయినాను.

[తెఱచి వైతరేకుడు.]

దేవా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! మధ్యాహ్నమగుచున్నది. అందుచేతనే—

ఈ. అందఱు కన్నులునెడును నంబుజపత్రమునీడ డిగ్గియన్,

మించినవేడిఁ జీరవలె మేడలచూపులు పావురంబులున్,

కాంచినెమళ్ళుపోయెడు దగన్ జలయంత్రముచేర నీటికై,

మించె బ్రతాపపూర్ణుడయి మీవలెనే రవియు నృపాలకా.

విమా—అయ్యో! అయ్యో! మాకు భోజనవేళయైనది. వేళతప్పినయెడలఁ బ్రభువువారికి జబ్బుచేయునని వైద్యులుచెప్పుచున్నారు. హరదితా! నీవేమిచెప్పెదవు?

హర.—ఇప్పుడు నాకేమిచెప్పటమనవకాశములేదు.

రాజా—(హరదత్తునివంకఁజూచి). అట్లయిన మీయొపదేశమును శ్రేయమాపవచ్చును. ఇప్పుటికిఁజాలింతుడు.

హర.—దేవరవారాజ్ఞయిచ్చినట్లు చేసెదను. (అనినిష్క్రమించుచున్నాడు)

దేవి—దేవరవారు మాధ్యాహ్నికకృత్యములను దీర్చవలెను.

విమా—దేవీ! అన్నపానములు నేడు త్వరపై విశేషముగాఁ జేయింపుము.

హ—(లేచి) మీకు శుభమగుఁగాక! (అని దేవితోఁగూడ పోవుచున్నది)

విమా—ఓహో! కేవలరూపమునందేకాక నాట్యమునందుఁ గూడ మాళవిక యనమానురాలుగానున్నదే.

రాజా—మిత్రుడా!

గీ. విద్య చేరకు సొందరక్కాభవమును
భార యట్టిమహిమనుండరసిలేనే
విషయమైనది బాగును నేర్పొకటను
కంద బాణం కింద కల్పించి బాను.

చేయకు చుట్టలే నేను నీవారే ముందరినాడే నున్నాను.

బిడూ—నేనును నీశాతమువలననీకుండ నయినాను. అంగడిలోని మంగళము
వలె : శ్రమముగా నాకడుపు మంచి కొనిపోవుచున్నది.

ర బా—అందుకు సరిజేవాములేదు. శత్రుమిత్రకార్యమునాకుఁ ద్వరపడవలెను.

విదూ—నేను గృతనిశ్చయముండ నలుకాను. కాని, మేలుచూడరామున నున్న
జాన్మింపలేనే పరాధీనురామున నుండు బాధాన్యమునకుఁ జూపుకొనవలెను. నీవొకటికి
వానిఁ మివముననున్న మానవునందత్యంతలిగి చేరి భయపడుచున్న గృతమునకు
నున్నావు. అత్యంత నివలెఁ గార్యనిష్ఠిని చేడుచున్న నన్నుఁ గాడగా నాకువేడు
కగుచున్నది.

రాజా—నీసామరక్షణముగాఁ యెట్లుండగలను?

క. అంతఃపురమునఁగలిగిన

ముందరిలవ్యాపారములకు నీడ వెలుగుంజ్ఞ

యెంతయు నీకుఁజేరిపయి

నంతరితమన్నేహమునకు సానంబయ్యెన్.

(అని తుండలును నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

తృతీయాంకము.

[అప్పుడు పరివ్రాజికయొక్క పరివారములైన శుమాహితిక ప్రవేశించుచున్నది.]

శుమా—“శుమాహితిక! నీవుపాఠశాలాగారి వోటులాగున్నవండొకటి తీసి
కొనిరమ్ము” అని పూజ్యురాలయిన పరివ్రాజిక వాక్యాజ్ఞాపించినది. అందుచేత నీ
శుద్ధాననపాలకురాలయిన మధురికను వెదకఁ బోయెదను. (కొంతెమునడచియూచి)
అదిగో కాంచనాశోకమును చూచుచు మధురిక నిలుచున్నది. దానివద్దకుఁ బోయికుట
ల వారక యడిగెదను.

[అప్పుడు శుద్ధానన పాఠశాలయైన శుభాశిక ప్రవేశించుచున్నది.]

శుమా—(మహిమించి) ఛా! శుద్ధానన వ్యాపారమునకు నీవు శుభమునా
నున్నావా?

మధు—ఓహోహా! సమాహితవా! సఖీ! నీకు స్వాగతము.

సమా—ఓనీ! “నావంటివారు రాజాగారిని రిక్త జాస్తములతోబోయి చూడగలగూడదు గనుక. దర్శనముచేయఁగోరు నాకొక నిత్యమందు కావలసియున్నది.” అని పూజ్యురాలయిన పరివార్తిక నీకానతిచ్చుచున్నది.

మధు—ఇదిగోనిత్యమందు సమీపముననే యాన్ముది కాని, పరస్పర వివాదము ల్లాగుచున్న నాట్యాచారుల యుపదేశమునుజూచి, అపూజ్యురా లెవరిని మెచ్చి నదోచెప్పు.

సమా—ఇద్దఱును బాండిత్యమును బ్రయోగ నైపుణ్యమును గలవారే. అయినను శిష్యురాలిగుణవిశేషముచేత గణదాసుఁడే యధికుఁడని చెప్పబడినాఁడు.

మధు—అట్లుతరువాతమాళిపక విషయమయిరహస్య వ్యాపారమును నీవేమయిన విన్నవా?

సమా—రాజామెయందు గాఢానురాగము కలవాఁడైయున్నాఁడు; కాని కేరలము ధారణిదేయొక్క మనస్సునొప్పించుట కిష్టములేక తన ప్రభుత్వమును గగఁ బఱుపకున్నాఁడు. ఈదినములకుండు వాడిపోయిన మాలతీమాలవతనే మాలవికయు శోషిల్లి కనఁబడుచున్నది. అంకికంటె నాకుఁ దెలియదు. నన్ను విడిచిపెట్టుము.

మధు—ఈకొమ్మయందు వ్రేలుచున్ననిపుడందు తీసికొనిపోమ్ము.

సమా—(కోసికొన్నట్టిభీనముచు) సఖీ! ఈసాధుజన శుశ్రూషచేత నీవంత కంటెను హించిఫలమును బొందుము. (అనిబయలుదేలుచున్నది.)

మధు—సఖీ! మనము కలసిపోవుదము. నేనుగూడవచ్చి చిరకాలమునుండి పూతపట్టుకున్న యాకాండనాకోః పృక్షుననుప దోహదము చేయించు నిమిత్తమును దేవిగారితో మనవిచేసెదను.

సమా—అవును, అది నీపనియేకదా? (అనియిద్దఱునుబోవుచున్నారు.)

ఇది ప్రవేశకము.

[అప్పుడు కామానందానుగ్ధ రాజాను విదూషకుడును బ్రవేశించుచున్నారు.]

రాజా—(తన్నుఁజూచుకొని)

శి. కాయముచిక్కఁ—తెల్లు నలకామిని కొఁగిరిసౌఖ్య ముబ్బరికొ;
బాయక కన్ను నీరువిడువంగనగున్ తుణుకుని చూడమిన్;
దోయజనేరె) నిండుకయుఁ ద్రోచిపోలంగనియ్యిసివున
త్రాయితరాప మొం దెదవచో యది యేమిటికిందు? దెందమా?